

POLITISK PROGRAM FÖR ROMERNA I FINLAND

Arbetsgruppens promemoria

Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2009:64

ISBN 978-952-00-2966-1 (PDF)

ISSN-L 1236-2115

ISSN 1797-9897 (online)

URN:ISBN 978-952-00-2966-1

<http://urn.fi/URN:ISBN978-952-00-2966-1>

www.stm.fi/publikationer

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet	Utgivningsdatum 25.11.2009	
Författare Arbetsgruppen för beredning av ett nationellt politiskt program avseende romer Ordförande: Riksdagsman Pekka Haavisto Sekreterare: Överinspektör Sarita Friman-Korpela Projektkoordinator Hannele Syrjä	Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet	
	Projektnummer och datum för tillsättandet av organet STM129:00/2008; 12.12.2008	
Publikationens titel Politisk program för romerna i Finland. Arbetsgruppens promemoria.		
Referat <p>Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte i december 2008 en arbetsgrupp för att bereda Finlands första politiska program som avser romer. Beslutet baserar sig på statsminister Matti Vanhanens uppdrag till delegationen för romska ärenden att utarbeta en promemoria om utveckling av romernas levnadsförhållanden i Finland. Arbetsgruppens mandatperiod var 1.1–30.9.2009. Det politiska programmet avseende romer har beretts av en bredbaserad arbetsgrupp som består av representanter för myndigheter, forskningsinstitut och romer.</p> <p>Visionen i programmet avseende romer är att Finland ska år 2017 vara en föregångare i Europa när det gäller att främja den romska befolkningens likabehandling och delaktighet. Det allmänna målet för Finlands första politiska program avseende romer är att främja romernas delaktighet och likabehandling inom olika delområden i samhället. Detta ska ske genom att integrera principen om främjandet av likabehandling och icke-diskriminering i samhällets olika verksamheter.</p> <p>Det politiska programmet utgår ifrån att den nuvarande lagstiftningen och servicesystemet ska utgöra ett bra underlag för främjandet av likabehandlingen av den romska befolkningen. Därtill behövs särskilda åtgärder på alla myndighetsnivåer för att säkerställa den romska befolkningens delaktighet och uppnå faktisk likabehandling. En princip i programmet är också att stärka den romska befolkningens aktörskap och funktionsförmåga genom att utnyttja deras egna styrkor.</p> <p>Kommunernas roll vid främjandet av likabehandling framhävs eftersom likabehandling och delaktighet förverkligas i vardagen och på lokal nivå. I programmet föreslås att till statsbudgeten ska fogas specialunderstöd till kommunerna för utveckling av sådan handlingspraxis som hänvisas till i programmet och som främjar den romska befolkningens likabehandling och kompletterar basservicen.</p> <p>Primära mål i programmet är att stärka romernas deltagande i utbildning och att höja deras allmänna utbildningsnivå. Det romska språket, rommani, är ett hotat språk, även om romernas rätt att upprätthålla sitt språk och sin kultur tryggas i grundlagen. En förutsättning för att romernas kulturella rättigheter ska kunna förverkligas är att bevara det romska språket bl.a. genom att utveckla dess undervisning och forskning på universitetsnivå.</p>		
Nyckelord delaktighet, förvaltning av romska ärenden, internationellt samarbete, likabehandling, rom(er), rommani, romsk kultur		
Bibliografiska data Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2009:64 ISBN 978-952-00-2966-1 (PDF) ISSN-L 1236-2115, ISSN 1797-9897 (online) URN:ISBN 978-952-00-2966-1 http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2966-1	Ovriga uppgifter www.stm.fi/svenska Endast tillgänglig som webbpublikation	
	Sidoantal 137	Språk Svenska
	Pris - €	Sekretessgrad Offentlig
Distribution och försäljning -	Förlag SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSMINISTERIET	

KUVAILEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö	Julkaisun päivämäärä 25.11.2009
Tekijät Romanipoliittisen ohjelman valmistelun työryhmä Puheenjohtaja: Kansanedustaja Pekka Haavisto Sihteerit: Ylitarkastaja Sarita Friman-Korpela Projektikoordinaattori Hannele Syrjä	Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö HARE-numero ja toimielimen asettamispäivä STM129:00/2008; 12.12.2008
Julkaisun nimi Romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän muistio	
Tiivistelmä Sosiaali- ja terveysministeriö asetti joulukuussa 2008 työryhmän valmistelemaan Suomen ensimmäistä romanipoliittista ohjelmaa. Päätöksen taustalla oli pääministeri Matti Vanhasen antama toimeksianto romaniasiain neuvottelukunnalle valmistella muistio romanien elinolojen kehittämiseksi Suomessa. Työryhmän toimikausi oli 1.1.-30.9.2009. Romanipoliittista ohjelmaa on valmistellut viranomaisista, tutkimuslaitoksista ja romanien edustajista koostunut laajapohjainen työryhmä. Suomen ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman yleisenä tavoitteena on edistää romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta elämän eri osa-alueilla valtavirtaistamalla yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistäminen osaksi yhteiskunnan toimintoja. Ohjelman visio on, että vuonna 2017 Suomi on edelläkävijä romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi Euroopassa. Tavoitteena on, että tehokkailta ja yhtäaikaisilla toimenpiteillä luodaan edellytykset romaniväestön ihmisoikeuksien ja sosioekonomisen aseman huomattavaksi parantumiseksi yhteiskunnassa, ja että romaniväestön vaikuttamismahdollisuudet ja integroituminen yhteiskuntaan vahvistuvat, samalla kun romanikulttuuri ja -identiteetti säilyvät elävinä ja kehittyvät. Romanipoliittisen ohjelman lähtökohtana on, että nykyinen lainsäädäntö ja palvelujärjestelmä luo hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Lisäksi kaikilla viranomaistasoilla tarvitaan erityistoimenpiteitä romaniväestön osallisuuden ja tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Ohjelman periaatteena on myös romaniväestön oman toimijuuden ja toimintakyvyn vahvistaminen romaniväestön omia vahvuuksia hyödyntäen. Käytännössä yhdenvertaisuus ja osallisuus toteutuvat arjessa ja paikallisella tasolla. Tästä syystä kuntien rooli korostuu yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Romanipoliittisessa ohjelmassa esitetään valtion talousarvioon liitettäväksi erityisavustus kunnille ohjelmassa esitettyjen, romaniväestön yhdenvertaisuutta edistävien ja peruspalveluja täydentävien toimintakäytäntöjen kehittämiseksi. Romaniväestön koulutukseen osallistumisen vahvistaminen ja yleinen koulutustason nostaminen ovat romanipoliittisen ohjelman ensisijaisia tavoitteita. Koulutus avaa ovet sekä työmarkkinoille ja laajemminkin yhteiskunnalliseen osallisuuteen täysivaltaisina kansalaisina. Sosioekonominen eriytyminen alkaa jo varhaislapsuudessa, minkä vuoksi romanilasten osallistuminen varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen on ensiarvoisen tärkeää. Osaa romaniväestöstä uhkaa syrjäytyminen, mikä vuoksi tarvitaan toimenpiteitä sekä lasten, nuorten, perheiden että vanhusten tukemiseksi. Romanien oikeus omaan kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen on turvattu perustuslaissa. Romanikieli on uhanalainen kieli, jonka osaaminen ja käyttö on vähentynyt romaniväestön keskuudessa. Romanikielen säilyminen kehittämällä muun muassa sen yliopistotasoisista opetusta ja tutkimusta on romanien kulttuuristen oikeuksien toteutumisen edellytys.	
Asiasanat romanit, osallisuus, yhdenvertaisuus, romanikieli, romanikulttuuri, kansainvälinen yhteistyö, romaniasiain hallinto	
Bibliografiset tiedot Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:64 ISBN 978-952-00-2966-1 (PDF) ISSN-L 1236-2115 ISSN 1797-9897 (verkkopublication) URN:ISBN:978-952-00-2966-1 http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2966-1	Muut tiedot www.stm.fi/julkaisut Julkaistaan vain verkossa
	Kokonaissivumäärä 137
	Kieli Suomi
	Hinta - €
	Luottamuksellisuus Julkinen
Tätä julkaisua myy ja välittää -	Kustantaja

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland	Date 25 November 2009					
Authors Working Group Preparing a National Policy on Roma Chairman: Congressman Pekka Haavisto Secretary: Senior inspector Sarita Friman-Korpela project co-ordinator Hannele Syrjä	Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health Date of appointing the organ 12.12.2008					
Title of publication Proposal by the Working Group Preparing a National Policy on Roma (ROMPO) for Finland's National Policy on Roma. Working group report						
Summary <p>The Ministry of Social Affairs and Health set up in December 2008 a working group to draft the first Finnish National Policy on Roma. The decision to appoint the working group was based on the assignment given by Prime Minister Matti Vanhanen to the Advisory Board on Romani Affairs to draft a memorandum on developing the living conditions of Roma in Finland. The Working Group's term was from 1 January to 30 September 2009. The Policy on Roma has been prepared by a broad-based working group consisting of representatives of authorities, research institutes and Roma in Finland.</p> <p>The vision of the programme is that Finland will be in 2017 a forerunner in Europe in promoting the equal treatment and inclusion of the Roma population. The overall objective of Finland's first National Policy on Roma is to promote the inclusion and equal treatment of the Roma in different spheres of life by mainstreaming the promotion of equal treatment and non-discrimination into different functions in society.</p> <p>The starting point in the Policy on Roma is that the present legislation and service system should create a good foundation for promoting the equal treatment of the Roma population. Furthermore, special measures are needed at all levels of authorities to reach the goal of inclusion and de facto equal treatment of the Roma. A principle in the policy is also to reinforce the Roma population's active involvement and functional capacity by making use of their own strengths.</p> <p>The role of the local authorities in promoting equal treatment is emphasised, since in practice equal treatment and inclusion are realised in everyday life and at the local level. The Policy on Roma includes a proposal for adding to the state budget a particular grant for municipalities that they could use for developing the practices referred to in the Policy to promote the equal treatment of and to complement the basic services for the Roma population.</p> <p>Strengthening the participation of Roma in education and raising their level of education in general are primary objectives in the Policy on Roma. The Romani language is a language under threat, even though the right of the Roma to maintaining their language and culture is safeguarded under the Finnish Constitution. Maintaining the Romani language, among other things by developing its instruction and research at university level, constitutes a prerequisite for implementation of the cultural rights of the Roma.</p>						
Key words administration of Romani affairs, equal treatment, inclusion, international cooperation, Roma, Romani culture, Romani language						
Bibliographic data Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2009:64 ISBN 978-952-00-2966-1 (PDF) ISSN-L 1236-2115, ISSN 1797-9897 (online) URN:ISBN:978-952-00-2966-1 http://urn.fi/URN:978-952-00-2966-1	Other information www.stm.fi/english Available only as a web publication <table border="1" data-bbox="873 1742 1422 1883"> <tr> <td data-bbox="873 1742 1161 1809">Number of pages 137</td> <td data-bbox="1161 1742 1422 1809">Language Sweden</td> </tr> <tr> <td data-bbox="873 1809 1161 1883">Price - €</td> <td data-bbox="1161 1809 1422 1883">Publicity Public</td> </tr> </table>		Number of pages 137	Language Sweden	Price - €	Publicity Public
Number of pages 137	Language Sweden					
Price - €	Publicity Public					
Distribution and sales —	Financier 					

Till social- och hälsovårdsministeriet

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte 12.12.2008 en arbetsgrupp att bereda ett program för romsk politik. Arbetsgruppen hade i uppgift att utforma ett program som främjar romernas likabehandling och delaktighet på olika delområden i livet. Arbetsgruppens verksamhetsperiod var 1.1–30.9.2009.

Arbetsgruppen hade i uppgift att

- 1) förbereda och samordna ett program för romsk politik med inriktning på likabehandling och icke-diskriminering av den romska minoriteten
- 2) samarbeta med olika förvaltningsområden vid beredningen av programmet för romsk politik
- 3) upprätta förvaltningsområdesspecifika åtgärdsförslag som införs i programmet samt komma med förslag till behövliga utredningar
- 4) regelbundet informera delegationen för romska ärenden och centrala romska organisationer om beredningen av programmet för romsk politik och ta del av ställningstaganden i samband med beredningen av programmet
- 5) ordna diskussionsmöten.

Riksdagsledamot Pekka Haavisto, som också innehar posten som ordförande för delegationen för romska ärenden, har fungerat som ordförande för arbetsgruppen. Konsultativa tjänstemannen Viveca Arrhenius från social- och hälsovårdsministeriet har fungerat som arbetsgruppens vice ordförande. Arbetsgruppens medlemmar var (suppleanter inom parentes) överinspektör Maria Biskop från undervisningsministeriet (undervisningsråd Arja Mäkeläinen, undervisningsministeriet), enhetschef Sofie From-Emmesberger från utrikesministeriet, specialforskare Kimmo Granqvist från Forskningscentralen för de inhemska språken (specialforskare Anneli Hänninen, Forskningscentralen för de inhemska språken), ordförande Janette Grönfors från Nevo Roma ry, konsultativ tjänsteman Päivi Haavisto-Vuori från arbets- och näringsministeriet (konsultativ tjänsteman Timo Lähdesmäki, arbets- och näringsministeriet), journalist Raila Halmetoja från Romanitaiteenkeskus ry, planerare Henna Huttu från länsstyrelsen i Uleåborgs län (till och med 12.1.2009), varefter planerare Leena Mämmi från länsstyrelsen i Uleåborgs län/regionala delegationen för romska ärenden i norra Finland (handledare i romsk kultur Henry Lindgren, regionala delegationen för romska ärenden i norra Finland), bostadsråd Raija Hynynen från miljöministeriet (överinspektör Jorma Pietiläinen, miljöministeriet), vice ordförande Unto Jääpuro från Suomen Romaniyhdistys – Finlands romaniförening ry (sekreterare Päivi Majaniemi, Suomen Romaniyhdistys – Finlands romaniförening ry), specialforskare Timo Kauppinen från Institutet för hälsa och välfärd (forskare Jouko Karjalainen, Institutet för hälsa och välfärd), specialsakkunnig Sinikka Keskinen från inrikesministeriet (överinspektör Timo Makkonen, inrikesministeriet), regeringsråd Mirja Kurkinen från justitieministeriet (överinspektör Ulla Westermarck, justitieministeriet), planerare Malla Laiti från länsstyrelsen i Södra Finlands län/regionala delegationen för romska ärenden i södra Finland (vice ordförande Taito Lehmusta, regionala delegationen för romska ärenden i södra Finland), planerare Tuula Lindberg från länsstyrelsen i Västra Finlands län/regionala delegationen för romska ärenden i västra Finland (merkonom Tenho Lindström, regionala delegationen för romska ärenden i västra Finland), vice ordförande, socialråd Väinö Lindberg från den riksomfattande delegationen för romska ärenden (merkonom Alida Friman, riksomfattande delegationen för romska ärenden), undervisningsråd Leena Nissilä från Utbildningsstyrelsen (specialsakkunnig Susanna Rajala, Utbildningsstyrelsen), praktikant Tiina Pikkarainen från utrikesministeriet, planerare Helena Valentin från länsstyrelsen i Östra Finlands län/regionala delegationen för romska ärenden i östra Finland, ordförande Tino Varjola från Suomen Romaniforumi ry (ställföreträdande verksamhetsledare Kyösti Florin, Suomen Romaniforumi ry; verksamhetsledare Miranda Vuolasranta, Suomen Romaniforumi ry), specialsakkunnig Jaana Viemerö från Kommunförbundet, verksamhetsledare Tuula Åkerlund från Romano Missio ry (riksdagsledamot, styrelseordförande Leena Rauhala, Romano Missio ry) samt politices studerande Katja Ärling från Kromana ry (arbetsplanerare Tuula Lindgren, Kromana ry). Dessutom har minoritetsombudsman Johanna Suurpää från Minoritetsombudsmannens byrå och forskare Henry Hedman från Forskningscentralen för de inhemska språken deltagit som sakkunniga i arbetsgruppens arbete. Vid beredningen av programmet har arbetsgruppen därtill hört många experter från olika förvaltningsområden.

Projektkoordinator Hannele Syrjä från länsstyrelsen i Södra Finlands län och överinspektör Sarita Friman-Korpela från social- och hälsovårdsministeriet har fungerat som arbetsgruppens sekreterare.

Arbetsgruppen har sammanträtt åtta gånger, varutöver arbetsgruppens förberedande underarbetsgrupp har sammanträtt nio gånger. Underarbetsgruppens sammansättning har varierat utgående från de ärenden som behandlats.

Arbetsgruppen hade i uppgift att ordna diskussionsmöten. Sammanlagt ordnades fem regionala diskussionsmöten som riktade sig till den romska befolkningen: Helsingfors 18.2.2009, Uleåborg 9.3.2009, Åbo 10.3.2009, Jyväskylä 30.3.2009 och Nyslott 1.4.2009. Dessutom inbjöds företrädare för ledningen för undervisningsväsendet och socialförvaltningen i vissa kommuner med en stor andel romer till ett eget diskussionsmöte vid social- och hälsovårdsministeriet 13.5.2009 i samarbete med Kommunförbundet.

Efter att ha slutfört sitt uppdrag, överlåter arbetsgruppen högaktningsfullt sin promemoria till social- och hälsovårdsministeriet.

Helsingfors den 25 november 2009

Pekka Haavisto

Viveca Arrhenius

Sofie From-Emmesberger

Janette Grönfors

Raila Halmetoja

Unto Jääpuro

Sinikka Keskinen

Malla Laiti

Väinö Lindberg

Leena Nissilä

Tino Varjola

Tuula Åkerlund

Maria Biskop

Kimmo Granqvist

Päivi Haavisto-Vuori

Raija Hynynen

Timo Kauppinen

Mirja Kurkinen

Tuula Lindberg

Leena Mämmi

Helena Valentin

Jaana Viemerö

Katja Ärling

Sarita Friman-Korpela

Hannele Syrjä

Innehåll

1	FÖRORD	17
2	Utgångspunkter för programmet för romsk politik	18
2.1	Utgångspunkter för beredningen av programmet	18
2.2	Romernas ställning och den romska politiken	19
2.3	Den romska politikens förvaltningsstrukturer	20
2.4	Romerna och politiken för likabehandling	21
2.5	Internationella ramar för den romska politiken	22
2.6	Behovet av ett övergripande program för romsk politik.....	25
2.7	Kopplingar till utvecklingen på nationell nivå.....	27
3	Mål, riktlinjer och metoder för programmet för romsk politik	28
3.1	Mål och vision	28
3.2	Programmets insatsområden och riktlinjer	29
3.3	Programmets metoder	31
4	UTSTAKNING AV PROGRAMMET SAMT ÅTGÄRDER.....	35
4.1	Att stärka de romska barnens och ungdomarnas deltagande i utbildning.....	35
4.1.1	Att öka de romska barnens deltagande och likabehandling inom småbarnsfostran.....	36
4.1.1.1	Att öka de romska barnens deltagande i småbarnsfostran	36
4.1.1.2	Att stärka de romska barnens inlärnings- och skolförutsättningar	36
4.1.1.3	Att stärka de romska barnens kulturella rättigheter.....	37
4.1.1.4	Att utveckla samarbetet och stödja föräldrarna.....	38
4.1.2	Att öka de romska barnens och ungdomarnas delaktighet och likabehandling i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet.....	39
4.1.2.1	Att utveckla åtgärder och samarbetsformer för att stödja de romska barnens och ungdomarnas skolgång och fullföljande av grundskolan	40
4.1.2.2	Att förbättra skolornas metoder och arbetssätt för att stödja de romska elevernas lärande	41
4.1.2.3	Att utveckla åtgärder och arbetssätt som stöd vid utbildningens övergångsskeden samt stödja de romska ungdomarnas delaktighet i utbildning på andra stadiet.....	41
4.1.2.4	Att öka kännedomen om den romska kulturen och romernas situation i lärarutbildningen och läromedlen.....	43
4.1.2.5	Att öka de romska barnens och ungdomarnas möjligheter till deltagande och fritidsintressen.....	44
4.2	Att stärka de vuxna romernas utbildning och att främja romernas etablering på arbetsmarknaden	45
4.2.1	Att effektivisera romernas deltagande i yrkesutbildning.....	46
4.2.1.1	Att utreda de vuxna romernas utbildningsbehov och rikta yrkesutbildning till romer	46
4.2.1.2	Att stödja och öka de vuxna romernas deltagande i examensinriktad yrkesutbildning	47
4.2.1.3	Att utöka romernas yrkesutbildnings- och yrkesalternativ.....	48
4.2.2	Att stödja och främja romernas etablering på arbetsmarknaden	49
4.2.2.1	Att stärka romernas integrering på arbetsmarknaden genom att effektivisera arbetsförvaltningens tjänster och det yrkesövergripande samarbetet	50

4.2.2.2	Att utveckla de tjänster och verksamhetsformer som hjälper romer- na till arbete	51
4.2.2.3	Att utveckla nya sysselsättningsformer för romer och stärka förutsättningarna för romers företagande	52
4.2.2.4	Att öka romernas kännedom om arbetslivspraxis samt informera arbetsgivarna för att förebygga diskriminering av romer och bekämpa fördomar	53
4.3	Att främja likabehandling av romer och romernas tillgång till tjänster genom att etablera verksamhetsmetoder som tar hänsyn till romer	55
4.3.1	Att främja romernas välbefinnande och effektivisera allokeringen av social- och hälsovårdstjänster	56
4.3.1.1	Att kartlägga romernas levnadsförhållanden samt deras behov och användning av hälso- och välfärdsservice i olika åldrar	56
4.3.1.2	Att effektivisera förebyggandet av diskriminering och stärka so- cial- och hälsovårdstjänsterna	56
4.3.1.3	Att öka informationen till romerna som en del av social- och hälsovårdens förebyggande verksamhet.....	57
4.3.2	Att trygga likabehandling när det gäller boende och att minska otryggheten...	59
4.3.2.1	Att öka likabehandlingen inom boendeservicen och främja en lös- ning av romernas problem med boende och boendesituation	60
4.3.2.2	Främja likabehandling av romer vid myndighetsförfarande för att minska otryggheten.....	62
4.4	Att stödja bevarandet och utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen	64
4.4.1	Att främja utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen	65
4.4.1.1	Att utveckla undervisningen i romani och utbildningen av lärare.....	65
4.4.1.2	Att utöka och stärka undervisningen i romani i grund- och vuxen- utbildningen	65
4.4.1.3	Att stärka förverkligandet av romernas språkliga rättigheter	66
4.4.1.4	Stödja romsk kulturverksamhet i utveckling och synlighet.....	67
4.4.1.5	Att stärka den romska minoritetens delaktighet samt romani- språkets och den romska kulturens synlighet i Rundradions pro- gramverksamhet	67
4.5	Att främja likabehandling av romer och förebygga diskriminering.....	69
4.5.1	Att stärka likabehandling och icke-diskriminering av romer.....	69
4.5.1.1	Att främja romernas möjligheter till likabehandling och jämställt bemötande samt bekämpa diskriminering	70
4.5.1.2	Att bekämpa förutfattade meningar om romer och öka kännedo- men om romernas situation och den romska kulturen	70
4.5.1.3	Att ingripa i flerfaldig diskriminering av romer och gruppens interna diskriminering	71
4.6	Att utveckla den romska politiken och stärka romernas deltagandemöjligheter	72
4.6.1	Att utveckla förvaltningsstrukturen för romska ärenden och stärka den romska politiken	72
4.6.1.1	Att stärka de romska ärendenas institutionella struktur både på nationell och på regional och lokal nivå.....	73
4.6.1.2	Att stärka förverkligandet av den romska minoritetens rättigheter och romernas möjligheter att påverka i samhället	74
4.6.1.3	Att stärka förutsättningarna för utveckling, verkställande och uppföljning av en långsiktig romsk politik.....	75
4.6.2	Att främja deltagande i internationellt samarbete i romska ärenden	76

5	Verkställande och uppföljning av programmet	78
5.1	Centrala aktörer i programmet för romsk politik.....	78
5.2	Verkställande och uppföljning.....	79
6	Sammanfattning av programmet.....	81
BILAGA 1.	Sammansättningen av arbetsgruppen för beredning av Programmet för romsk politik 1.1.–30.9.2009	87
BILAGA 2.	Beskrivning av riktlinjerna och deras anknytning till övrig utveckling	89
BILAGA 3.	Programmets verkställighets -och uppföljningsplan.....	121
BILAGA 4:	Förteckning över förkortningarna.....	131

1 FÖRORD

Romerna i Finland är en i grundlagen erkänd s.k. gammal minoritet som haft hemvist i Finland i närmare fem hundra år. I och med det självständiga Finlands medborgarskapslag har romerna officiellt varit finska medborgare sedan 1919. Reformen av de grundläggande rättigheterna 1995 och den nya grundlagen 2000 befäste romernas legislativa och formella ställning som en minoritet, vars kulturella och språkliga rättigheter har erkänts.

Den nordiska generella välfärdspolitiken har haft en betydande roll när det gäller att stabilisera den socioekonomiska ställningen för romerna i Finland. I många avseenden har den romska befolkningen emellertid inte lyckats komma i fatt majoritetsbefolkningen i fråga om de sociala, ekonomiska och utbildningsmässiga skillnaderna. Den fåtaliga romska befolkningen, 10 000–12 000 romer, och romernas utspridda bosättning på olika håll i landet medför å sin sida att romernas förhållanden och behov inte kommer fram i utredningar om befolkningens allmänna välbefinnande eller levnadsförhållanden, och därigenom inte nödvändigtvis heller syns i utvecklingsverksamheten.

Även om romernas samhälleliga ställning har förbättrats genom att man utvecklat både lagstiftningen och förvaltningsstrukturerna för romska ärenden, har förbättringen av romernas ställning inte i egentlig mening varit resultatet av en målmedveten utvecklingspolitik. I slutet av förra årtusendet gjordes den första heltäckande undersökningen på inemot femtio år, Rompolitikens strategi (1999), i syfte att målmedvetet förbättra den romska befolkningens ställning. De åtgärder som presenterades i utredningen har delvis genomförts, men många av de utvecklingsbehov som lyftes fram i utredningen, såsom romernas deltagande i utbildning och på arbetsmarknaden samt avskaffandet av den diskriminering som romerna möter, är fortfarande aktuella.

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte i december 2008 en arbetsgrupp att bereda det första programmet för romsk politik i Finland. Beslutet bottnade i statsminister Matti Vanhanens uppdrag till delegationen för romska ärenden att bereda en promemoria om utvecklingen av romernas levnadsförhållanden i Finland. Förutredningen blev klar i juni 2008. Samtidigt har också Europarådet och Europeiska unionen tagit initiativ till att utveckla den romska politiken både på europeisk nivå och i de enskilda medlemsländerna.

Enligt beslutet om tillsättandet av en arbetsgrupp har arbetsgruppen haft i uppgift att förbereda och samordna ett program för romsk politik med inriktning på likabehandling och icke-diskriminering av den romska minoriteten i syfte att främja romernas likabehandling och delaktighet på olika delområden i livet. Omfattningen av programmet för romsk politik fastställdes i arbetsgruppens uppdragsbeskrivning. Arbetsgruppen hade i uppgift att samarbeta med olika förvaltningsområden och upprätta förvaltningsområdesspecifika åtgärdsförslag samt att komma med förslag till behövliga utredningar.

Beredningen av programmet för romsk politik startade i januari 2009. Som ordförande för arbetsgruppen har fungerat riksdagsledamot Pekka Haavisto, som också innehar posten som ordförande för delegationen för romska ärenden. Som arbetsgruppens vice ordförande har fungerat konsultativa tjänstemannen Viveca Arrhenius från social- och hälsovårdsministeriet. Projektkoordinator Hannele Syrjä och överinspektör Sarita Frima-Korpela har fungerat som arbetsgruppens sekreterare. Den omfattande arbetsgruppen har bestått av sammanlagt 26 med-

lemmar, som representerat de för romska ärenden centrala ministerierna, delegationerna för romska ärenden, Utbildningsstyrelsen, Institutet för hälsa och välfärd, Forskningscentralen för de inhemska språken, Kommunförbundet samt olika romska organisationer. Minoritetsombudsmannen har därtill deltagit som sakkunnig i arbetsgruppens arbete. Arbetsgruppen har sammanträtt åtta gånger. Arbetsgruppens sammansättning presenteras i bilaga 1.

En viktig aspekt vid programberedningen har varit att säkerställa romernas möjligheter att delta och påverka utformningen av programmet. För detta ändamål ordnades regionala diskussionsmöten för romerna i Helsingfors 18.2.2009, Uleåborg 9.3.2009, Åbo 10.3.2009, Jyväskylä 30.3.2009 och Nyslott 1.4.2009. Dessutom inbjöds företrädare för ledningen för undervisningsväsendet och socialförvaltningen i vissa kommuner med en stor andel romer till ett eget diskussionsmöte vid social- och hälsovårdsministeriet 13.5.2009. Vid beredningen av programmet har arbetsgruppen därtill hört många experter från olika förvaltningsområden.

Den arbetsgrupp som ansvarat för beredningen av programmet för romsk politik har haft som mål att ta fram ett övergripande och konkret program för utveckling av den romska politiken och dess verkställande och föreslår att programmet för romsk politik och de åtgärder som presenteras i programmet samt finansieringen av dem beaktas vid upprättandet av regeringsprogrammet för nästa regering.

De riktlinjer som spänner över olika livsområden i syfte att främja romernas delaktighet och likabehandling utgör det centrala innehållet i programdokumentet. I bilaga 2 till programdokumentet redogörs för den nuvarande situationen när det gäller riktlinjerna och anknytningen till övrig utveckling på nationell nivå. I bilaga 3 till programdokumentet ges också förslag till uppföljning av verkställandet i fråga om separat nämnda åtgärder.

2 Utgångspunkter för programmet för romsk politik

2.1 Utgångspunkter för beredningen av programmet

Målet vid beredningen av programmet för romsk politik har varit att upprätta ett övergripande, konkret åtgärdsprogram, varmed man kan uppnå bestående effekter i arbetet för att främja romernas likabehandling och delaktighet samt förhindra marginalisering.

Programberedningen har baserat sig på tillgänglig kännedom om romernas socioekonomiska ställning och på kartläggning av utvecklingsbehoven i samband med romernas levnadsförhållanden och de faktorer som utgör hinder för likabehandling. I beredningen har utvecklingen av den internationella politiken för romska ärenden samt åtgärderna för främjande av likabehandling beaktats liksom också anknytningen av programmets teman till det nationella utvecklingsarbetet inom olika förvaltningsområden. Vid beredningen har romernas egen delaktighet och möjlighet att bli hörda haft en central betydelse.

Det finns inga exakta och heltäckande uppgifter om antalet romer, befolkningens åldersstruktur och socioekonomiska ställning. Den största orsaken till detta är bristen på statistik, eftersom personer inte registreras i Finland på etniska grunder. Antalet separata utredningar och kartläggningar om den romska befolkningen är relativt få. De utvecklingsbehov som identifierats i samband med beredningen av programmet för att främja romernas likabehandling och delaktighet baserar sig på de utredningar som funnits att tillgå samt på sakkunskapen hos de-

legationerna för romska ärenden jämte de romska organisationernas, experternas och den romska befolkningens syn på utvecklingsbehoven.

Eftersom man inte känner till det exakta antalet romer och tolkningarna av vem som räknas som rom varierar, tillämpas i programmet en bred definition som baserar sig på självidentifikation. I programmet anses de personer höra till den romska befolkningen som själva definierar sig som romer, som är av romsk härkomst eller som lever i det romska samhället.

2.2 Romernas ställning och den romska politiken

En romsk politik som betonar minoritetens rättigheter har vuxit sig starkare i Finland sedan slutet av 1960-talet, då Finland upplevde en kraftig strukturomvandling i samhället såväl i och med förändringarna i näringsstrukturen som genom utvandringen och urbaniseringen. Denna strukturomvandling berörde också starkt den romska befolkningen. Den positiva sidan av utvecklingen har varit att romernas boendeförhållanden förbättrats. Det har i sin tur bidragit till en stegvis stabilisering av romernas skolgång och resulterat i en högre utbildningsnivå bland romerna. De förbättrade boendeförhållandena bland romerna är ett bra exempel på hur man genom tidsbegränsad speciallagstiftning kunnat uppnå betydande förbättringar i romernas levnadsförhållanden.

I takt med att jordbrukssamhället omvandlades till ett industrisamhälle och befolkningen stadgade sig försvann emellertid romernas traditionella yrken. Bland annat hästuppfödningen och -skötseln förlorade sin betydelse då jordbruket mekaniserades liksom hantverk, handel och andra sätt att skaffa sin utkomst som baserade sig på ett kringströvande liv. Förändringen i boendeförhållandena har också påverkat romernas traditionella samhällsform och medfört att storfamiljen fått ge vika för kärnfamiljen. Detta har i sin tur effekter bland annat på de kulturella traditionerna och romanispråkets fortlevnad samt bidrar till en partiell uppluckring av samhällsgemenskapen.

Den romska politiken har fokuserat i synnerhet på frågor i anknytning till romernas levnadsförhållanden, skyddet av deras kultur och förebyggandet av diskriminering. Romernas deltagande i utbildning och i synnerhet yrkesutbildning var ett aktuellt ämne på 1970-talet. Åtgärderna i syfte att främja romernas yrkesutbildning och sysselsättning har emellertid varit fragmentariska, varför förbättringen av romernas utbildningsnivå och romernas integrering på arbetsmarknaden har framskridit långsamt. Fostran, undervisning och utbildning samt romernas sysselsättning har först på 2000-talet mer målmedvetet prioriterats i den romska politiken.

Även om romernas levnadsförhållanden har förbättrats betydligt under de senaste årtiondena, är deras utbildningsmässiga, ekonomiska och sociala ställning i genomsnitt svagare jämfört med majoritetsbefolkningen. Den utbildningsmässiga och därmed förknippade övriga socioekonomiska differentieringen i förhållande till majoritetsbefolkningen börjar till stor del redan i barndomen. Också bland den romska befolkningen har det skett en socioekonomisk polarisering och en del av romerna hotas av utslagning. I romernas förhållanden förekommer också regionala skillnader.

2.3 Den romska politikens förvaltningsstrukturer

Finland har varit föregångare i utvecklingen av förvaltningsstrukturerna för en romsk politik. Delegationen för romska ärenden, som grundats redan 1956, har i uppgift att följa upp och övervaka hur romernas sociala förhållanden utvecklas och förbättras samt att ta initiativ till behövliga förslag i detta syfte. Det dröjde emellertid ända till 1968 innan romerna fick en egen representant i delegationen. Då började den egentliga utvecklingen av en romsk politik som betonar romernas rättigheter, och utvecklingen fick också stöd av det allmänna samhällsklimatet.

Vid Utbildningsstyrelsen verkar sedan 1994 Enheten för utbildning av romer med ansvar för utvecklingen av den romska befolkningens utbildning samt främjandet av romanispråket och den romska kulturen. Enheten har i uppgift att i egenskap av sakkunnigorganisation bidra till planeringen och utvecklingen av undervisningen på så sätt att romerna erbjuds jämlika möjligheter till grundläggande utbildning och yrkesutbildning. Från början av 2009 har enheten hört till Enheten för fritt bildningsarbete och mångkulturell undervisning och verkat under namnet Utbildningsgruppen för rombefolkningen. Enhetens verksamhet leds av en separat tillsatt styrgrupp.

Sedan 1996 har Forskningscentralen för de inhemska språken, som verkar under Undervisningsministeriet, också haft i uppgift att bedriva forskning i och språkvård för romani. Samma år tillsattes Romska språknämnden som sakkunnigorgan.

En viktig reform med tanke på genomförandet av den romska politiken var att de regionala delegationerna för romska ärenden och deras planerartjänster omvandlades till ordinarie i anknytning till fyra länsstyrelser från början av 2006. Detta har stärkt skötseln av romernas ärenden på regional och lokal nivå och förbättrat myndigheternas samarbete och kontakter med den romska befolkningen.

För genomförandet av den romska politiken och förbättrandet av romernas ställning på lokal nivå finns inga etablerade administrativa samarbetsstrukturer. På en del orter med en stor romsk befolkning har man emellertid grundat multiprofessionella romska arbetsgrupper för att skapa en samarbetsstruktur mellan de lokala romerna och myndigheterna. Till denna del har utvecklingen grundat sig på initiativkraften hos de regionala delegationerna för romska ärenden, de enskilda kommunernas frivilliga insatser och den lokala romska befolkningens aktivitet. Verksamhetsformerna i de romska arbetsgrupperna varierar och de har ofta inga separata anslag för att starta praktiska åtgärder.

I den romska politiken har ett administrativt tillvägagångssätt i arbetet för att förbättra romernas ställning varit framträdande. Verksamhetsmodellen har skapat en god utvecklingsgrund och kontinuitet i myndighetsarbetet, om än med knappa resurser. Grundandet av delegationerna har haft en betydande roll för bevakandet av den romska minoritetens intressen och påverkningsmöjligheter. Å andra sidan kan det administrativa greppet ha minskat utvecklingen av romernas egen medborgar- och organisationsverksamhet. För att öka romernas delaktighet är det viktigt att skapa förutsättningar för ett starkare agerande bland den romska befolkningen genom att stödja romernas inbördes organisering och samhälleliga aktivitet.

När det gäller förvaltningsstrukturerna pågår i omvärlden förändringsprocesser på nationell, regional och kommunal nivå. Deras inverkan bör beaktas vid utvecklingen av den romska politiken och i arbetet för att stärka förvaltningsstrukturerna. I synnerhet strukturerna för verkställandet av den romska politiken bör stärkas.

2.4 Romerna och politiken för likabehandling

För den romska minoriteten innebär likabehandling och delaktighet att individens rättigheter och påverkningsmöjligheter i samhället uppfylls och tillika att de kulturella rättigheterna för dem som hör till minoriteten uppfylls. I arbetet för att främja romernas likabehandling går uppfyllandet av de grundläggande rättigheterna, förebyggandet av diskriminering och utslagning samt åtgärder som stärker delaktigheten hand i hand.

Samernas, romernas och teckenspråkiga personers rättigheter till sitt eget språk och sin egen kultur tryggas i Finlands grundlag. Minoriteternas ställning och de strukturer som skyddar dem varierar i någon mån beroende på definitionerna av minoritet. Samerna har i egenskap av ursprungsbefolkning rätt att upprätthålla och utveckla sitt eget språk och sin egen kultur, till vilken för ursprungsbefolkningarnas del också räknas deras traditionella näringsgrenar. Den romska minoritetens ställning baserar sig på historiska och kulturella aspekter. För romernas del omfattar skollagstiftningen, dagvårdsförordningen och lagen om rundradioverksamhet bestämmelser om rätten att upprätthålla och utveckla sitt eget språk och sin egen kultur. Tolkningen av bestämmelserna gällande kulturella och språkliga rättigheter har för de olika språkliga minoriteterna lett till olika resurstilldelning och effektivitet vad beträffar verkställande.

Enligt Finlands grundlag är alla lika inför lagen. I grundlagen ingår också ett allmänt förbud mot diskriminering som har preciserats i övrig lagstiftning. För uppfyllandet av principen om likabehandling är den lag om likabehandling som trädde i kraft 2004 av stor betydelse. Lagen om likabehandling förpliktar myndigheterna att i all sin verksamhet målmedvetet och systematiskt främja likabehandling och vid behov ändra de omständigheter som förhindrar uppnående av likabehandling. Lagen tillämpas på arbetslivet i fråga om alla de diskrimineringsgrunder som förbjuds i lagen och dessutom förbjuder lagen att personer utanför arbetslivet försätts i olika ställning på grund av etniskt ursprung, bland annat när det gäller social- och hälsovårdsservice, beslut om socialskyddsfrämjande åtgärder samt tillhandahållande av tjänster.

Trots de rättigheter som tryggas i lag möter romerna fortfarande diskriminering, både som etnisk minoritetsgrupp och på individnivå. Diskrimineringen tar sig ofta uttryck i indirekt "rasism i vardagen", som typiskt kännetecknas av kontinuitet, och som är ägnad att försämra den drabbades självkänsla och identitet.

De fördomar, rädslor och negativa stereotyper som hänför sig till romerna samt en allmän svårighet att godkänna mångformighet, bildar en attitydhelhet, som i europeiska sammanhang benämns antiziganism. Begreppet är parallellt med exempelvis antisemitism och islamofobi. För att öka medvetenheten om fenomenet samt eliminera rädslor och fördomar krävs ökad fostran i mänskliga rättigheter och utbildning i mångformighet samt också ökad interaktion mellan olika folkgrupper, så att målet är en likabehandling som erkänner mångformighet som en del av den finländska identiteten.

Likabehandling uppfattas i det finländska samhället generellt som likhet och likadant bemötande, vilket bottnar i antagandet om ett redan färdigt jämlikt samhälle. Detta perspektiv döljer ofta de faktiska skillnaderna i förhållandena, eftersom ett likadant bemötande inte alltid utgör en garanti för likabehandling i och med att människornas möjligheter, livssituation och utgångsläge är olika. För att eliminera de skillnader och hinder som står i vägen för en faktisk likabehandling behövs ofta särskilda åtgärder och olika former av positiv särbehandling för att stödja dem som är i en sämre ställning.

Positiv särbehandling innebär tillfälliga åtgärder som riktar sig till personer i ojämlig ställning i syfte att uppnå faktisk likabehandling eller förebygga missförhållanden till följd av diskriminering. För att främja likabehandling av den romska minoriteten är det således möjligt att utveckla tidsbegränsade former av positiv särbehandling inom exempelvis utbildning, samsättning och boende genom att inkludera möjligheten till positiv särbehandling i de likabehandlingsplaner som förutsätts i lagen om likabehandling.

Europeiska unionen betonar *integrering av ett icke-diskrimineringsperspektiv*, varmed man avser att ett icke-diskrimineringsperspektiv och de åtgärder som stöder detta integreras som en del av lagstiftningsprocesserna, den samhälleliga planeringen, beslutsfattandet och verkställandet på samtliga nivåer. Integreringen förutsätter synliggörande av romernas förhållanden och behov, känslighet att identifiera de faktorer som utgör hinder för likabehandling samt utveckling och förankring av förfaranden som beaktar romernas situation i den s.k. normala verksamheten.

Delaktighet (inclusion) är ett annat begrepp som etablerats i och med EU och som ersatt begreppet marginalisering/utslagning (*exclusion*), som betecknar utestängning och upplevs som stämplande och begränsande. Delaktighet kan också förstås som ett mer dynamiskt begrepp: det inkluderar dimensioner som stärker delaktigheten på individ- och gruppnivå, såsom empowerment, vilket beskriver en förstärkning av handlingsförmågan, deltagande och större påverkningsmöjligheter i anknytning till den individuella situationen.

Att stärka delaktigheten samt att öka interaktionen mellan romerna och majoritetsbefolkningen är en förutsättning för integreringen av romerna i samhället. Den romska minoriteten i Finland har länge hållit sig inom sin egen kultur och sina egna samhällskretsar, vilket beror dels på att romerna uteslutits och dels på att de försvarat sig gentemot den tidigare utövade assimileringpolitiken. Samhällets integreringsmetoder och graden av integrering delar fortfarande den romska befolkningens åsikter. Den kulturella interaktionen har ökat under de senaste åren. Detta har fått stöd av bland annat olika gemensamma projekt, informationsverksamhet och handledningar, varmed man strävat efter att öka kännedomen om romerna och den romska kulturen i synnerhet hos myndigheterna. Trots detta behövs det fortfarande information och en starkare interaktion, som skulle eliminera fördomarna gentemot romerna och samtidigt stärka deltagandet i utbildning och på arbetsmarknaden, resultera i en bättre allokering av tjänster och större samhällelig delaktighet. Det behövs också åtgärder för att ändra attityderna, öka kunskapen och motarbeta fördomarna bland den romska befolkningen.

Även om romerna är en kulturell och etnisk minoritet, är den romska befolkningen ingen enhetlig grupp. Främjandet av likabehandling förutsätter att den romska befolkningen betraktas som en heterogen grupp med inbördes skillnader och också olika minoriteter. I sista hand kan delaktighet och likabehandling uppnås endast om varje person bemöts som en individ och inte som en företrädare för sin etniska grupp.

2.5 Internationella ramar för den romska politiken

Internationella konventioner om de mänskliga rättigheterna samt rekommendationer

I arbetet för att förbättra romernas ställning och utveckla den romska politiken har internationella konventioner om de mänskliga rättigheterna samt ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter haft en betydande roll. Finland har både i FN och Europarådet förbundit sig att

iakttagna flera internationella konventioner om mänskliga rättigheter och minoritetsrättigheter samt avtal om förbud mot diskriminering, vilka för sin del förpliktar att främja rättigheterna och ställningen för etniska minoriteter, såsom romerna.

Finland har också i samband med verkställandet av olika avtal uppmanats att främja romernas ställning och förebygga diskriminering av romer. Den kommitté som ansvarar för uppföljningen av FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har 2007 lyft fram i synnerhet diskrimineringen av romer vid sysselsättning, boende och användning av tjänster samt betonat behovet av att beakta romanispråket och den romska kulturen vid utbildningen av romska barn.

FN:s kommitté för barnets rättigheter har 2005 fäst uppmärksamhet vid behovet att öka de romska barnens delaktighet, och kommittén för avskaffande av diskriminering av kvinnor 2008 på att förebygga diskriminering av romska kvinnor både i den romska samhällsgemenskapen och i samhället som helhet.

FN:s rasdiskrimineringskommitté antog slutsatser om Finlands periodiska rapporter i mars 2009. Vid sidan av flera positiva framsteg, såsom stiftandet av lagen om likabehandling, fäste kommittén uppmärksamhet vid den höga arbetslösheten bland romer i Finland och diskrimineringen i boendefrågor. Kommittén rekommenderar bland annat starkare insatser för icke-diskriminering vid beviljandet av bostäder och effektivare åtgärder för att höja utbildningsnivån bland romerna.

I slutsatserna av Europarådets ministerkommitté 2007 om verkställandet av stadgan för regionala språk och minoritetsspråk ingår rekommendationer för Finland för förbättrandet av romanispråkets ställning och undervisningen i språket. Dessutom har Europeiska kommittén mot rasism och intolerans (ECRI) gett flera rekommendationer till Finland för avskaffande av diskriminering av romerna på bostads- och arbetsmarknaden liksom i vardagslivet samt en uppmaning att effektivisera romernas deltagande i utbildning.

Utvecklingen av en målinriktad romsk politik

Europarådets och Europeiska unionens senaste rekommendationer har stärkt skyldigheten att vidta åtgärder för att förbättra romernas ställning och främja likabehandlingen av dem i medlemsländerna.

I sin slutsats om genomförandet av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter 2007 uppmanade Europarådets ministerkommitté bland annat Finland att upprätta en omfattande strategi för att förbättra romernas ställning i samarbete med romerna. I strategin bör enligt slutsatsen ingå projekt som genomförs inom olika förvaltningsområden och på olika förvaltningsnivåer och i strategin ska också skapas metoder för verkställande och utvärdering av de mål som ställts upp.

År 2008 samlade Europarådet alla de rekommendationer gällande utvecklingen av romernas rättigheter som rådet tagit fram under tjugo års tid till en Allmän rekommendation (Council of Europe, CM Rec(2008)5), i vilken ingår allmänna anvisningar för utveckling av nationella politiska riktlinjer gällande romernas ställning samt bland annat rekommendationer för utveckling av romernas hälsa, boende, sysselsättning och utbildning.

Ett övergripande tillvägagångssätt i arbetet för att utveckla den europeiska romska politiken har stärkts också inom Europeiska unionen. Europeiska unionens Europaråd uppmanade 2007 kommissionen att undersöka metoder för att förbättra romernas delaktighet inom unionen. I kommissionens meddelande i juli 2008 (COM (2008) 420 Final) *Icke-diskriminering och lika möjligheter: Ett förnyat engagemang*, föreslås åtgärder för en strategi i syfte att främja aktiv icke-diskriminering och lika möjligheter både på en rent allmän nivå och med särskild tonvikt på att främja romernas integration i samhället, med tanke på den diskriminering som de utsätts för. I dokumentet uppmanar kommissionen medlemsländerna att bereda nationella strategier för romer. Beredningen av programmet för romsk politik i Finland är ett svar på kommissionens uppmaning. I meddelandet betonas som metoder integrering av ett icke-diskrimineringsperspektiv, positiv särbehandling samt information och utbildning. I dessa åtgärder behövs enligt kommissionens meddelande en effektivare mobilisering av unionens strukturfondsinstrument.

Med stöd av kommissionens meddelande och det omfattande toppmötet om romernas ställning, EU Roma Summit 16.9.2008, uppmanade Europeiska unionens Europaråd i sin resolution från slutet av 2008 medlemsländerna att stärka sina strategier för romsk politik med utgångspunkt i EU: s förnyade socialpolitiska program. Syftet med programmet är att motarbeta fattigdom och marginalisering bland alla utsatta grupper, inklusive romer.

Medlemsländerna uppmanas att beakta den romska befolkningens situation vid upprättandet och genomförandet av politiska program i syfte att försvara de grundläggande rättigheterna, förebygga fattigdom och diskriminering, främja jämställdhet mellan män och kvinnor samt trygga tillgången till utbildning, boende, hälsovårdstjänster, arbete, juridiska tjänster och kulturella tjänster. Dessutom ska man vid behov specificera praktiska åtgärder för detta ändamål under 2009 och 2010. De politiska programmen till förmån för romerna ska upprättas enligt de olika målgruppernas ålder med beaktande av också de romska kvinnornas särskilda problem.

De slutsatser om romernas delaktighet som godkändes av Europeiska unionens Europaråd 8.6.2009 beaktar grundprinciperna gällande romernas delaktighet vid planeringen och genomförandet av politiska program som berör romernas fulla delaktighet och mänskliga rättigheter, jämlikhet, diskriminering, fattigdom och marginalisering i syfte att trygga utbildning, boende, social- och hälsovårdstjänster, sysselsättning, rättsskydd samt idrottstjänster och kulturella tjänster för romerna på lika grunder. I dokumentet ges uppmaningen att fortsätta och vidareutveckla EU: s och medlemsländernas arbete inom ramen för den europeiska plattformen för integrering av romerna, Roma Platform, samt att dra nytta av nätverket för att sprida god praxis mellan medlemsländerna, olika samarbetsaktörer och internationella organisationer.

Kommissionen och medlemsländerna har förbundit sig att stärka EU-plattformens struktur och form i kommissionen. Syftet med plattformen är att skapa en diskussions- och samarbetsmekanism, som möjliggör också romernas deltagande i verkställandet av Europeiska unionens romska politik och att utveckla dialogen i romska ärenden mellan medlemsländerna, kommissionen, medborgarorganisationer och sakkunniga.

Ett viktigt projekt i arbetet för att utveckla en övergripande romsk politik har varit OSSE: s handlingsplan för att förbättra situationen för sinter och romer som startades 2003 (*Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*). Syftet med handlingsplanen har varit att stödja upprättandet av nationella politiska program och verkställighetsstrategier i de olika OSSE-länderna i syfte att trygga de mänskliga rättigheterna och minoritetsrättigheterna. Den politiskt bindande handlingsplanen har antagits av 56 OSSE-länder,

inklusive Finland. Finland har emellertid inte upprättat ett eget program för romsk politik i samband med handlingsplanen.

OSSE: s handlingsplan för upprättande av nationella politiska program innefattar flera målsättningar. De ska 1) svara på romernas verkliga behov och problem, 2) vara övergripande, 3) på ett balanserat och hållbart sätt kombinera en approach som bygger på de mänskliga rättigheterna med en socialpolitisk approach samt 4) stärka romernas medverkan i fråga om verkställandet av den politik som påverkar dem och förvaltningsstrukturerna. Målet har varit att ta fram hållbara lösningar och stärka metoderna för verkställande också på lokal nivå.

Även om flera länder i Europa står inför betydligt större utmaningar än Finland när det gäller att förbättra ställningen för den romska befolkningen, behövs fortfarande också i Finland övergripande åtgärder inom alla områden som fastställs i OSSE: s handlingsplan med beaktande av utgångsläget och situationen i det finländska samhället.

OSSE: s erfarenheter av verkställandet av handlingsplanen ger uttryck för ett behov av att stärka verkställandet av de nationella strategierna för romer i synnerhet på lokal nivå. Svagheter i verkställandet har konstaterats hänföra sig till bristen på effektiva mekanismer, såsom otillräcklig finansiering, bristande politisk vilja och otillräcklig lokal planering av målsättningar och åtgärder.

På Europainivå fungerar flera romska organisationer och samarbetsforum för romer, vilka bidragit till att aktivera de internationella organisationerna för att främja romernas ställning. I de internationella organisationernas verksamhet har samarbetet med romska organisationer stärkts och deras påverkningsmöjligheter på internationell nivå har utökats.

2.6 Behovet av ett övergripande program för romsk politik

Social- och hälsovårdsministeriet startade 1999 en utredning i syfte att kartlägga den romska befolkningens situation och upprätta grundlinjer för en romsk politik jämte utvecklingsförslag. Utredningen resulterade i den omfattande rapporten Rompolitikens strategi, som lyfte fram flera viktiga utvecklingsobjekt för att förbättra romernas ställning. Utredningen ledde emellertid inte då till ett systematiskt och målinriktat utvecklingsarbete, även om en del av de åtgärder som utredningsmännen presenterade har genomförts.

Sedan 1970-talet har man genom olika projekt och tidsbegränsade åtgärder strävat efter att förbättra romernas ställning i Finland. Problemet har emellertid varit att programmen och åtgärderna varit för kortvariga och lokala, varför de inte bidragit till att minska de skillnader som hotar att marginalisera den romska befolkningen i det finländska samhället. Enligt uppskattningar har den samhälleliga utvecklingen efter depressionen på 1990-talet bromsat upp integreringsprocessen. Den pågående recessionen och de allt knappare resurserna skapar också hotbilder för en ökad socioekonomisk differentiering av romerna. Den växande kulturella mångfalden i Finland har lett till en omfattande utveckling av invandrapolitiken och integreringen av invandrare. Motsvarande åtgärder behövs också för att stödja integreringen av romerna.

I romernas liv är frågor förknippade med utbildning, boende, arbete och utkomst samt välbefinnande sammanflätade med kulturella faktorer samt erfarenheter av diskriminering, utslagning och utanförskap. Dessa bildar ofta ett ramverk, där förverkligandet av principen om lika-

behandling förutsätter samtidiga åtgärder på många områden. Utvecklingsarbetet kräver åtgärder både för att motarbeta negativa fördomar och diskriminering och för att stärka delaktighet och förebygga utslagning. Åtgärderna bör basera sig både på romernas behov och på en övergripande och långsiktig plan, varigenom man kan minska de socioekonomiska skillnaderna i förhållande till majoritetsbefolkningen och öka romernas samhälleliga delaktighet. Detta förutsätter att man i verkställandet av programmet betonar behovet av tväradministrativt samarbete och att åtgärderna allokeras rätt och effektivt. Åtgärderna ska skapa förutsättningar för och stödja mobiliseringen och aktiveringen av den romska befolkningens egna resurser.

Den analys av förhållandena som ingick i programberedningen lyfter fram flera starka sidor och möjligheter, som stöder definitionen av programmets insatsområden och de åtgärder som ingår i dem i syfte att främja delaktighet och likabehandling. Det väsentliga är att den befintliga lagstiftningen och de samhälleliga servicestrukturerna erbjuder ett gott utgångsläge för utveckling av åtgärder som beaktar romerna.

Vid beredningen av programmet har i synnerhet en ökad aktivitet bland den romska befolkningen för att höja sin ställning lyfts fram som en resurs och möjlighet då det gäller att uppnå målen. Inom det romska samhället pågår en livlig debatt om villkoren för bevarandet av den egna kulturen och metoderna för en integrering i samhället och även en självkritisk betraktelse av romernas egen verksamhet. Bland romerna finns aktiva aktörer – såväl kvinnor som män – som kan fungera som vägvisare för den övriga samhällsgemenskapen. För att romerna i större utsträckning ska kunna delta och påverka som fullvärdiga aktörer i samhället, krävs det ett starkare agerande från romernas sida och också utveckling av de romska organisationernas verksamhetsmöjligheter.

Utbildningens status har ökat bland romerna och det anses vara viktigt att komma in på arbetsmarknaden. För detta behövs emellertid tillsvdare stödåtgärder från samhällets sida. Det är viktigt att också romernas samhälleliga värderingar och den begåvningsreserv som finns bland romerna kommer fram på ett mångsidigt sätt. De uppfostringsprinciper som romerna tillämpar frambringar i bästa fall sociala färdigheter, kommunikationsförmåga och sådan emotionell intelligens som behövs såväl i arbetslivet som även på ett bredare plan i olika funktioner i samhället.

Främjandet av romernas likabehandling och en lyckad integrering i det finländska samhället, vilket innebär en starkare delaktighet med bevarande av den egna identiteten, förutsätter såväl starkare delaktighet och ansvarstagande från romernas sida som tväradministrativa samarbetsformer och åtgärder på nationell, regional och lokal nivå.

Vid diskussionsmötena med romerna lyftes i synnerhet följande utvecklingsområden fram som viktiga faktorer i arbetet för främjande av likabehandling och ökad delaktighet:

- att stödja småbarnsfostran, föräldraskap och familjer samt förebygga marginalisering,
- att stärka romernas delaktighet i utbildning från grundläggande utbildning för barn till yrkesinriktad vuxenutbildning samt att genom särskilda åtgärder stödja övergången mellan olika utbildningsnivåer,
- att stödja och främja möjligheterna att komma in på arbetsmarknaden,
- att stärka romernas egen aktivitet och samhälleliga agerande,
- att bevara den romska kulturen.

Bland romerna kännetecknas såväl kvinnornas som männens och olika åldersgruppers livssituationer och förhållanden av särskilda inslag, som man måste identifiera vid utvecklingen av

åtgärder som syftar till att främja likabehandling och delaktighet. I det romska samhället beståms den sociala ställningen huvudsakligen utgående från personens ålder och kön, vilka är förknippade med starka kulturella seder, praxis och roller. Dessa struktureringar har betydelse också i olika livssituationer och olika åldersstadier.

Flera problem och erfarenheter av diskriminering som hänför sig till romernas levnadsförhållanden återspeglas i synnerhet i barnen. Därför är en ökad insikt om betydelsen av småbarnsfostran och utbildning bland de romska föräldrarna liksom stödet till familjerna av största vikt med tanke på barnens välbefinnande och framtid.

Romernas ungdom sägs vara kort. Att söka sin identitet, att tidigt bli vuxen och bilda familj infaller ofta i det kritiska skedet då det är aktuellt att avsluta grundskolan, söka sig till fortsatt utbildning eller ut i arbetslivet. De romska ungdomarna och deras föräldrar behöver därför specifikt stöd i detta skede. En särskild orsak till bekymmer är de unga romska männen, som hotas av utslagning och som behöver positiva modeller. Också de unga romska kvinnorna behöver stöd och uppmuntran till att självständigt planera sin framtid.

Bland unga vuxna har frågor i samband med livskompetens, föräldraskap och familjeansvar visat sig vara ett område där de behöver stöd. I detta hänseende är ensamstående föräldrar en särskilt viktig målgrupp. Den vuxna romska befolkningen som är villig att ge sig ut på arbetsmarknaden möter på grund av ringa utbildning och bristande arbetserfarenhet en hög tröskel att ta sig över för att få in en fot i arbetslivet. De romska kvinnorna har av tradition deltagit i familjens försörjning utanför hemmet, men de stöter ofta på negativa attityder då de söker arbete. Möjligheterna att söka sig ut på arbetsmarknaden försämras också ofta av plikter i samband med skötseln av hem och barn.

Romska män i medelåldern, som ofta har en bristfällig utbildning, blir lätt utan uppmärksamhet och tillräckligt stöd såväl inom arbetsförvaltningen som övriga tjänster. Förändringen av familjeformen från ett mer omfattande familjebegrepp närmare kärnfamiljen inverkar i sin tur på de romska åldringarnas ställning. En minskad samhällsgemenskap ökar ensamheten och samtidigt också behovet av tjänster. De romska åldringarna är inte nödvändigtvis förmögna att använda de tjänster som står till buds och deras behov tas inte tillräckligt i beaktande.

2.7 Kopplingar till utvecklingen på nationell nivå

Målsättningarna och riktlinjerna för programmet för romsk politik hänför sig till flera nationella politiska program och förvaltningsområdesspecifika utvecklingsprogram, i vars verkställande också den romska minoritetens behov, likabehandling och delaktighet bör beaktas. Dessa är bland annat regeringens politikprogram för barns, ungas och familjers välfärd samt politikprogrammet för hälsofrämjande, liksom Nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovården -KASTE (SHM), Handlingsprogrammet för minskning av hälsoskillnaderna (SHM), Utvecklingsprogrammet för barnskyddet (SHM), Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet (UVM), Programmet för den inre säkerheten (IM) och det Bostadspolitiska åtgärdsprogrammet (MM)

SATA-kommitténs arbete och förslag i samband med uppgiften att arbeta fram grundläggande riktlinjer för reformen av den sociala tryggheten har betydelse också för den romska befolkningen. Bland annat kan det i fråga om de individuella och hushållsspecifika grunderna för beräkning och beviljande av utkomststöd och bostadsbidrag finnas faktorer som bildar bi-

dragsfällor också för romerna. Exempelvis kan familjens totala utkomst påverkas negativt av att en familjemedlem får arbete, vilket försämrar motivationen att söka sig ut på arbetsmarknaden, om sysselsättningen inte erbjuder ett lönsamt alternativ med tanke på familjens ekonomi.

I de nationella programmen ingår flera viktiga teman som berör romernas situation och förhållanden. Utvecklingsprogrammets åtgärder är sällan målgruppsorienterade. En liten romsk minoritet och dess särskilda behov råkar därför ofta i skuggan av utvecklingsarbetet. För att förbättra romernas socioekonomiska ställning och uppnå likabehandling behövs särskilda åtgärder, varmed man kan jämna ut skillnaderna i förhållande till majoritetsbefolkningen och skapa en grund för en starkare samhällelig delaktighet bland den romska minoriteten. Detta förutsätter också att man stärker kompetensresurserna och handlingsförmågan samt utvecklar verksamheten hos romernas egna organisationer.

3 Mål, riktlinjer och metoder för programmet för romsk politik

3.1 Mål och vision

Det allmänna syftet med programmet för romsk politik i Finland är att främja den romska minoritetens delaktighet och likabehandling på olika delområden i livet genom att integrera främjandet av romernas delaktighet och likabehandling som en del av de samhälleliga funktionerna. Programmet omfattar målsättningar på både kort och lång sikt.

Programmet för romsk politik bygger på en övergripande approach för att starta verkningsfulla utvecklingsåtgärder utgående från romernas behov. Syftet med programmet är att få till stånd bestående och hållbara förbättringar i romernas ställning på så sätt att det stärker romernas ansvarstagande och handlingsförmåga. Målet är att genom effektiva och samtidigt åtgärder skapa förutsättningar för en betydande förbättring av romernas mänskliga rättigheter och socioekonomiska ställning i samhället och att stärka romernas påverkningsmöjligheter och integrering i samhället samtidigt som den romska kulturen och identiteten hålls levande och utvecklas.

Programmet har en ambitiös vision: År 2017, vid hundraårsjubileet för Finlands självständighet, är Finland en föregångare när det gäller främjandet av likabehandling och delaktighet bland romer i Europa. Genom effektiva och samtidigt åtgärder har det skapats förutsättningar för en betydlig förbättring av romernas mänskliga rättigheter och socioekonomiska ställning på arbetsmarknaden och i samhället. Romernas påverkningsmöjligheter och integrering i samhället har stärkts, samtidigt som det har skapats förutsättningar för att bevara och utveckla den romska kulturen och identiteten. Romerna är stolta och medvetna om sin etniska och kulturella identitet samt aktiva och ansvarstagande aktörer i samhället.

För att uppnå denna vision förutsätts det en fast föresats bland beslutsfattarna och förvaltningen, insatser och engagemang från romernas sida samt strukturer som stärker samarbetet och interaktionen på såväl nationell, regional som lokal nivå. För att uppnå målsättningarna förutsätts också en effektiv uppföljning av verkställandet av programmet och en målmedveten utveckling av den romska politiken.

3.2 Programmets insatsområden och riktlinjer

Programmet bygger på sex insatsområden och de riktlinjer som ingår i dem i syfte att uppnå visionen och målsättningarna. De riktlinjer som strukturerar målen för respektive insatsområde inkluderar preciserade sekundära mål och åtgärder för programmet. Det genomgående temat i alla riktlinjer är likabehandling samt beaktandet av olika åldersgrupper och kön.

Programmets insatsområden är följande:

- Att stärka de romska barnens och ungdomarnas deltagande i utbildning på alla nivåer.
- Att stärka de vuxna romernas intresse att söka sig till utbildning och att främja romernas placering på arbetsmarknaden.
- Att främja likabehandling av romer och romernas tillgång till tjänster.
- Att stödja bevarandet och utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen.
- Att främja likabehandling av romer och förebygga diskriminering.
- Att utveckla den romska politiken och integrera romernas möjligheter till deltagande.

Att stärka de romska barnens och ungdomarnas deltagande i utbildning på alla nivåer

Ringa utbildning är en orsak till att romerna är sämre ställda och utgör ett centralt hinder för romerna att få sysselsättning på arbetsmarknaden i Finland. Därför är stärkandet av deltagandet i utbildning på alla utbildningsnivåer ett av programmets centrala mål på lång sikt. Den utbildningsmässiga differentieringen börjar redan i barndomen. Målet är att uppmuntra de romska barnen att delta i småbarnsfostran samt att stödja deras skolgång i grundskolan och övergång till fortsatta studier.

Riktlinje 1. Att öka de romska barnens deltagande och likabehandling inom småbarnsfostran

Riktlinje 2. Att öka de romska barnens och ungdomarnas delaktighet och likabehandling i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet

Att stärka de vuxna romernas intresse att söka sig till utbildning och att främja romernas placering på arbetsmarknaden

En svag skolbakgrund, bristfällig yrkeskompetens och avsaknad av arbetserfarenhet utgör de främsta hindren för romerna att få sysselsättning. För romerna är yrkesutbildning som riktar sig i synnerhet till de vuxna av central betydelse, eftersom många romer först i vuxen ålder söker sig till utbildning och arbetsliv. Integreringen på arbetsmarknaden är en viktig metod för att främja delaktighet och förhindra romernas marginalisering och beroende av inkomstöverföringar.

Riktlinje 3. Att effektivisera romernas deltagande i yrkesutbildning

Riktlinje 4. Att stödja och främja romernas placering på arbetsmarknaden

Att främja likabehandling av romer och romernas tillgång till tjänster

Frågor som hänför sig till sociala faktorer, hälsa och utkomst bildar grunden för åtgärderna i syfte att främja romernas välbefinnande och förebygga utslagning. Forskning har visat att det

råder ett starkt samband mellan social ställning och hälsotillstånd: ju sämre social ställning, desto sämre hälsa. Hälsoskillnaderna bland befolkningen har ökat och det har vidtagits åtgärder för att minska skillnaderna. Man vet rätt lite om frågor i anslutning till romernas välbefinnande och hälsa liksom behovet och allokeringen av tjänster, varför det behövs mer forskning.

Romernas levnadsförhållanden har förbättrats i synnerhet tack vare bostadspolitiska åtgärder. Av tjänsterna är emellertid boendet fortfarande förknippat med många problem, och internationella organisationer har upprepade gånger gett Finland anmärkningar om diskriminering i samband med romernas boendefrågor. Problemen i samband med boende är också förenade med drag av utslagning, varför förebyggandet av utslagning är ett viktigt mål i programmet.

Syftet med insatsområdet är att främja likabehandling genom att förankra förfaranden som beaktar romerna. Målet är att effektivisera lösningen av problemen i anknytning till romernas boende och boendeförhållanden genom att trygga förfaranden utan diskriminering, öka rådgivningen om tjänster till den romska befolkningen och främja likabehandling inom myndighets- och servicepraxis.

För att minska otryggheten krävs åtgärder med fokus på likabehandling av romer i synnerhet när det gäller utvecklingen av funktionerna hos säkerhets-, rätts- och brottspåföljdsmyndigheterna.

Riktlinje 5. Att främja romernas välbefinnande och effektivisera allokeringen av social- och hälsovårdstjänster

Riktlinje 6. Att trygga likabehandling när det gäller boende och minska otryggheten

Att stödja bevarandet och utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen

Romani är ett hotat språk. Kunskaperna i och användningen av romanispråket har minskat bland romerna i Finland. Kännedomen om romernas historia och kulturtraditioner samt kunskaperna i romanispråket har en väsentlig betydelse för den romska minoritetens och de enskilda romernas identitet. Utvecklingen av undervisningen i romani och återupplivandet av språket är centrala utmaningar i arbetet för att bevara den romska kulturen. Också utvecklingen av romernas egen kulturella och skapande verksamhet samt romernas deltagande och delaktighet i konst och kultur stöder likabehandlingen av den romska minoriteten.

Riktlinje 7. Att främja utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen

Att främja likabehandling av romer och förebygga diskriminering

På grund av den diskriminering och de negativa fördomar som romerna möter är de i genomsnitt i en sämre ställning än majoritetsbefolkningen när det gäller arbetsliv, boende och tillgången till tjänster som motsvarar deras behov. De fördomar och den diskriminering som romerna utsätts för exempelvis vid anställning, utbildning och tjänster förutsätter aktiva åtgärder för att identifiera och förebygga diskriminering samt för att påverka beteendemönster och negativa attityder.

Europeiska unionens utgångspunkt i arbetet för att främja romernas delaktighet är att integrera ett icke-diskrimineringsperspektiv. Utvecklingen av uppföljningen av diskriminering och verkställandet av lagen om likabehandling samt utvecklingen av de likabehandlingsplaner

som förutsätts i lagen i fråga om kvalitet och kvantitet är centrala metoder för att integrera icke-diskrimineringsprincipen i Finland.

Riktlinje 8. Att stärka likabehandling och icke-diskriminering av romer

Att utveckla den romska politiken och stärka romernas deltagandemöjligheter

En bestående förbättring av romernas ställning förutsätter utveckling av en övergripande romsk politik och ett kontinuerligt verkställande av den. Verkställandet av den romska politiken förutsätter en förstärkning av förvaltningsstrukturerna och en tillräcklig resurstilldelning. På detta inverkar också de pågående förändringarna både inom förvaltningen av likabehandlingsärenden och inom regional- och lokalförvaltningen.

De mänskliga rättigheterna och integreringen av romerna i samhället förverkligas i praktiken på lokal nivå. För att stärka interaktionen och delaktigheten måste man också särskilt utveckla lokala samarbets- och verksamhetsstrukturer. För att stärka romernas samhälleliga delaktighet och öka deras verksamhetsmöjligheter måste man därtill stärka de romska organisationernas kunnande, handlingsförmåga och påverkningsmöjligheter.

På Europeanivå är utvecklingen av en romsk politik i ett aktivt skede. Det är viktigt att Finland deltar och inverkar på utformningen av den europeiska strategin för romer genom att bidra med sin egen sakkunskap i utvecklingsarbetet. I denna interaktion har också Finland möjlighet att ta lärdom av andra länders erfarenheter och goda verksamhetsmodeller.

Riktlinje 9. Att utveckla förvaltningsstrukturerna för romska ärenden och stärka den romska politiken och dess verkställande

Riktlinje 10. Att främja deltagande i internationellt samarbete i romska ärenden

3.3 Programmetts metoder

För att programmets mål och vision ska uppnås måste programmet för romsk politik bygga på långsiktig utveckling, myndighetssamarbete och en stärkning av den romska befolkningens aktivitet och ansvarsstagande. Åtgärderna måste vara samtidiga och stödja varandra inom olika förvaltningsområden och på olika förvaltningsnivåer samt tilldelas tillräckliga resurser. Dessutom måste verkställandet av den romska politiken kopplas till det övriga nationella utvecklingsarbetet och till strukturfondsprogrammen.

Programmets utgångspunkt är att främja romernas likabehandling och delaktighet genom att integrera beaktandet av romernas likabehandling i normal praxis och genom att effektivisera uppnåendet av en faktisk likabehandling genom särskilda åtgärder för att minska de utbildningsmässiga och övriga socioekonomiska skillnaderna och förhindra en bestående marginalisering av den romska befolkningen.

Legislativa metoder

I programmet ingår förslag som gäller lagstiftningen närmast i syfte att utveckla förvaltningsstrukturerna för romska ärenden. Utgångsläget är att dagens lagstiftning erbjuder en god

grund för att främja delaktighet och likabehandling av romer. I olika sammanhang måste emellertid tolkningen av bestämmelserna preciseras och deras verkställande säkerställas. De bestämmelser som berör den romska befolkningen ska också genomföras i praktiken. Detta gäller förverkligandet av såväl språkliga och kulturella rättigheter som främjandet av en faktisk likabehandling med hjälp av lagar som förbjuder diskriminering och lagar gällande lika-behandling.

Principen för integrering av icke-diskriminering

Metoder för att främja likabehandling är integrering, särskilda åtgärder och positiv särbehandling. Integreringen av icke-diskriminering och likabehandling får stöd av lagen om likabehandling och de likabehandlingsplaner som förutsätts enligt lag. En effektivare likabehandlingsplanering och beaktandet av romernas likabehandling i det programbaserade nationella utvecklingsarbetet är centrala metoder i integreringsprocessen.

Den möjlighet till positiv särbehandling som ingår i likabehandlingsplanerna i enlighet med lagen om likabehandling är ett sätt att främja likabehandlingen av en underrepresenterad grupp, såsom romerna, exempelvis vid anställning och valet till utbildning.

Styrning och rekommendationer

De flesta av de åtgärder som föreslås i programmet kan genomföras utgående från principen om integrering genom en effektivisering av myndighetsverksamheten och det nuvarande servicesystemet samt genom utveckling av förfaranden som beaktar romernas förhållanden och behov av tjänster. Förvaltningens metoder att främja verkställandet av den romska politiken består i detta avseende av resultat- och informationsstyrning, rekommendationer samt beaktandet av romerna i de olika förvaltningsområdenas likabehandlingsplaner, verksamhetsplaner och utvecklingsprogram.

De flesta nationella utvecklingsprogrammen genomförs i form av olika projekt. Vid planeringen av projektansökan och vid beviljandet av finansiering måste det säkerställas att också projekt som beaktar den romska minoritetens behov omfattas av finansieringen och att man i programåtgärderna beaktar den romska befolkningens behov med utgångspunkt i främjandet av likabehandling.

Budgetfinansiering och särskilda åtgärder

I programmet ingår förslag till särskilda åtgärder med fokus på den romska befolkningen i syfte att främja en faktisk likabehandling. Verkställandet av förslagen förutsätter separat finansiering i statsbudgeten. Ett exempel på dessa är det föreslagna statsunderstödet till kommunerna för att utveckla stödåtgärder och kompletterande tjänster till basservicen som riktar sig till den romska befolkningen samt den tilläggsfinansiering som är avsedd att stödja den romska kulturen. Stärkandet av verkställighetsstrukturerna för den romska politiken och ökningen av personresurserna förutsätter också ändamålsenlig finansiering.

Finansiering från Europeiska unionen

Europeiska unionens strukturfonder och program är viktiga utvecklingsinstrument i arbetet för att öka den sociala delaktigheten, utbildningen och sysselsättningen. Unionens kommission betonar i sina ställningstaganden utnyttjandet av strukturfonderna för att öka romernas delaktighet.

I Finland har ESF-projekt riktats till den romska befolkningen i synnerhet i samband med genomförandet av den andra omgången i gemenskapsinitiativet Equal under föregående programperiod (2004–2007). Dessa projekt har gett positiva resultat. Under den nuvarande programperioden är förbättrandet av romernas ställning och en ökad delaktighet inte ett särskilt insatsområde och inga projekt med särskild fokus på romer har tillsvidare startats. ESF-programperiodens halvtidsöversyn 2011 erbjuder möjlighet att inrikta ESF-verksamheten på att förbättra den romska befolkningens förhållanden.

Informationskampanjen mot diskriminering YES – Likabehandling på första plats, som finansieras via EU: s stödprogram Progress (2007–2013) och som har som mål att främja icke-diskriminering och likabehandling samt godkännandet av ett pluralistiskt samhälle, är också för romerna en betydande projekthelhet, genom vilken det är möjligt att stödja verkställandet av målsättningarna i programmet för romsk politik.

Undersökningar och utredningar

Eftersom det i Finland inte finns statistiskt material om antalet romer eller romernas socioekonomiska ställning, behövs separata utredningar och undersökningar om romernas förhållanden för att möjliggöra en ändamålsenlig allokering av utvecklingsåtgärderna liksom för att utveckla uppföljningen av verkställandet och utvärderingen av den romska politiken.

I programmet föreslås bland annat genomförandet av en omfattande undersökning i syfte att kartlägga i synnerhet den romska befolkningens välbefinnande, hälsotillstånd och levnadsförhållanden. I de undersökningar och utredningar som gäller den romska befolkningen måste man också beakta olika åldersgrupper och studier enligt kön liksom åtgärdernas effekter. Nya separata undersökningar bör göras regelbundet exempelvis vart 4–5 år för att följa upp utvecklingen.

Romerna har av tradition förhållit sig reserverat till undersökningar som riktar sig till dem. Romernas inställning till undersökningar och utredningar har kartlagts i samband med de diskussionsmöten som ordnades i beredningsskedet. Utgående från diskussionsmötena är inställningen till utredningar positiv, då undersökningens syfte och mål klart och motiverat lyfts fram (exempelvis att förbättra romernas situation), och då man vid genomförandet av undersökningen samt behandlingen och lagringen av material följer forskningsetiskt tillförlitliga metoder. Det har framförts önskemål att personer med romsk bakgrund deltar i genomförandet av undersökningarna.

Romernas eget deltagande

Romernas eget deltagande och ansvarstagande i frågor som gäller dem själva är en förutsättning för ett positivt utfall av administrativa åtgärder. Genom att utveckla arbetet i de romska organisationerna och delegationerna för romska ärenden samt de lokala och regionala samar-

betsstrukturerna ökar romernas egen delaktighet samtidigt som man skapar förutsättningar för en starkare diskussionskultur inom det romska samhället.

Syftet med programmet är att skapa förutsättningar för en ökad delaktighet och likabehandling av den romska befolkningen. För att uppnå detta mål förutsätts också aktivitet och ansvarstagande från romernas sida.

Spridning av god praxis

I programmet för romsk politik poängteras vissa goda förfaranden, som utvecklats i syfte att främja likabehandling och delaktighet bland romer. Goda verksamhetsmodeller har tagits fram i olika projekt bland annat med delfinansiering från EU liksom med finansiering från Penningautomatföreningen. För att förankra modellerna i normalpraxis behövs samlad information om de verksamhetsmodeller som utvecklats, möjlighet att ta lärdom av de erfarenheter som man fått och aktiv tillämpning och överföring av redan utvecklade modeller till nya miljöer.

Många av de goda verksamhetsmodeller som presenteras förutsätter inte omfattande ekonomiska resurser utan snarare ett strategiskt grepp och vilja att utveckla nuvarande tjänster, verksamhetsmodeller och sektoröverskridande samarbetsformer.

Centrala åtgärdsförslag inom ramen för de olika riktlinjerna i programmet

- För att främja likabehandling av romerna införs i statsbudgeten ett fast anslag, 3 miljoner euro, som statsunderstöd till kommunerna för att utveckla stödåtgärder, kompletterande tjänster till basservicen och samarbetsstrukturer som riktar sig till den romska befolkningen. (*Riktlinje 9 samt riktlinjerna 1, 2, 5*)
- De romska barnens särskilda behov beaktas vid reformen av grunderna för småbarnsfostern. (*Riktlinje 1*)
- Betingelserna för undervisning i romanispråket förbättras med hjälp av stimulans- och undervisningsmaterial på romani som presenterar den romska kulturen och riktar sig till barndagvården och förskoleundervisningen för barn i åldern 0–6 år. (*Riktlinje 1*)
- Spridningen och förankringen av fungerande verksamhetsmodeller som tagits fram i samband med projekt för utveckling av de romska barnens grundläggande utbildning implementeras i undervisningsväsendets praxis på nationell nivå. (*Riktlinje 2*)
- En utredning av de vuxna romernas behov av utbildning genomförs och utifrån resultatet av denna utredning utarbetas utvecklingsförslag för att inrikta och utveckla yrkesutbildningen. (*Riktlinje 3*)
- I samarbete med TE-centralerna genomförs ett ESF-finansierat pilotprojekt, där man utvecklar handlednings- och stödtjänster för romerna genom att utbilda stödpersoner med romsk bakgrund till handledningsprocesserna för ökad sysselsättning. (*Riktlinje 4*)
- Institutet för hälsa och välfärd (THL) genomför en omfattande undersökning, där man utreder situationen i anslutning till romernas levnadsförhållanden, hälsa, välbefinnande och boende samt romernas behov av tjänster. (*Riktlinje 5*)
- Det utreds vilka regionala kompetenscentrum inom det sociala området som kunde få i uppgift att som särskilt kompetensområde utveckla social- och hälsovårdstjänsterna för romer samt den information och utbildning som hänför sig därtill. (*Riktlinje 5*)
- Möjligheterna att starta ett separat, riksomfattande projekt i syfte att lösa romernas boendeproblem och ta fram och sprida goda verksamhetsmodeller utreds. (*Riktlinje 6*)

- Förutsättningarna för att ordna undervisning i romani på universitetsnivå på ett ändamålsenligt sätt utreds. (*Riktlinje 7*)
- Tilläggsfinansiering reserveras i statsbudgeten för att främja och presentera romernas konstnärliga verksamhet. (*Riktlinje 7*)
- En riksomfattande informationskampanj i syfte att motarbeta fördomar gentemot romer genomförs för att öka den romska minoritetens synlighet och som stöd för verkställandet av programmet för romsk politik. (*Riktlinje 8*)
- De romska organisationernas kunskande och verksamhetsmöjligheter utvecklas genom ett empowerment-pilotprojekt som syftar till att öka den romska befolkningens påverkningsmöjligheter. (*Riktlinje 9*)
- Samarbetsstrukturerna stärks i syfte att öka romernas delaktighet genom att främja grundandet av lokala romska arbetsgrupper i de kommuner eller församlingar inom vars område det bor romer. (*Riktlinje 9*)
- Verkställandet av den romska politiken stärks genom inrättandet av en sakkunnigtjänst i delegationen för romska ärenden (RONK) och genom utnämningen av tjänstemän med ansvar för romska ärenden i ministerierna för olika förvaltningsområden. (*Riktlinje 9*)
- Statsrådets principbeslut om verkställandet av programmet för romsk politik tas med i nästa regeringsprogram. (*Riktlinje 9*)
- För Finland upprättas en nationell och internationell strategi för romer och skapas praxis för en samordning av den romska politiken på grundval av politiska diskussioner på ministernivå. (*Riktlinje 10*)

4 UTSTAKNING AV PROGRAMMET SAMT ÅTGÄRDER

4.1 Att stärka de romska barnens och ungdomarnas deltagande i utbildning

Att höja romernas utbildningsnivå har i hela Europa fastställts som det enda sättet att varaktigt förhindra romernas marginalisering och beroende av olika försörjningsbidrag. Romernas låga utbildning är en orsak till förfördelning och även ett centralt hinder för deras sysselsättning på den finländska arbetsmarknaden. Att stärka deltagandet i utbildning på alla utbildningsnivåer och att skapa en grund för ett ökat antal högutbildade romer är således ett av programmets centrala och långsiktiga mål.

Romernas utbildningsmässiga differentiering börjar redan i barndomen. I Finland är de romska barnens deltagande i småbarnsfostran lågt. Det är vanligt att romska barn flyttas över till specialundervisning, är frånvarande från skolan, hoppar av grundskolan eller fullföljer den med medelmåttiga betyg. De romska ungdomarnas tendens att söka sig till utbildning på andra stadiet är av många skäl svag, och en bristfälligt genomförd grundskola är inget bra utgångsläge för vidareutbildning. Dessutom infaller grundskolans slut hos många romska ungdomar i ett tidigt vuxenskede, då man inte ser det som primärt viktigt att delta i utbildning. Utmaningen är att sporra de romska barnens deltagande i småbarnsfostran samt att stödja deras skolgång och övergång till studier på andra stadiet.

Att öka romernas deltagande i utbildning och att höja utbildningsnivån stöds genom olika mål och åtgärder som ingår i handlingsplanen och som är inriktade på att utveckla småbarnsfostran och den grundläggande utbildningen.

4.1.1 Att öka de romska barnens deltagande och likabehandling inom småbarnsfostran

Målet är att stärka de romska barnens deltagande i småbarnsfostran och att stödja deras inlärnings- och skolförutsättningar. Innehållet i och verksamhetsmetoderna för småbarnsfostran ska utvecklas på så sätt att de stödjer utvecklingen av de romska barnens inlärningsförmåga och kulturidentitet samt föräldraskapet i de romska familjerna.

4.1.1.1 Att öka de romska barnens deltagande i småbarnsfostran

Även om allt fler romska barn deltar i småbarnsfostran ska deltagandet stärkas avsevärt. Man bör också fastställa att barnens deltagande är regelbundet och att i synnerhet deltagandet i förskoleundervisningen är omfattande samt följa upp hur deltagandet i verksamheten utvecklas genom att exempelvis utreda regionala skillnader.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Främja de romska barnens deltagande i småbarnsfostran med förskoleundervisningen som ett särskilt insatsområde. 	SHM, UVM	Kommunerna
<ul style="list-style-type: none"> • Utveckla den öppna småbarnsfostran och förbättra informationen om verksamheten till romska föräldrar. 	SHM	Institutet för hälsa och välfärd Regionalförvaltningen Regionala RONK* Kommunerna Organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Utöka i synnerhet de romska barnens deltagande i förskoleundervisningen genom att förbättra informationen till föräldrarna när det gäller vikten av förskoleundervisning, bland annat i samband med barnens 3- och 5-årskontroller på barnavårdscentralen. 	SHM, UVM	Institutet för hälsa och välfärd, UBS Regionalförvaltningen Regionala RONK Kommunerna

* I åtgärdstabellerna syftar förkortningen RONK som ansvarig eller deltagande instans på Riksomfattande delegationen för romska ärenden och regionala RONK på de regionala delegationerna för romska ärenden.

4.1.1.2 Att stärka de romska barnens inlärnings- och skolförutsättningar

En utveckling av de romska barnens inlärnings- och skolförutsättningar fordrar att man uppmärksammar barnens utgångsläge och stärker deras utsikter för inläring. Särskilt viktigt är det att stödja de romska barnens behärskning av finska eller svenska samt de matematiska och finmotoriska färdigheterna. I de romska barnens småbarnsfostran bör man också stödja barnets egen kulturbakgrund liksom förutsättningarna för socialt umgänge utanför den egna gemenskapen. De här faktorerna bör tas i beaktande vid utbildningen av förskolepersonal genom

att man framställer utbildningsmaterial och utnyttjar olika informationskanaler, som exempelvis Institutet för hälsa och välfärds "Varttua"-nättjänst för småbarnsfostran.

Dessutom bör man förbättra lärarnas och barnomsorgspersonalens förutsättningar för samarbete med de romska föräldrarna. Att anställa personal med romsk bakgrund både i förskolan och i grundskolan har visat sig vara en särskilt effektiv metod att stödja barnen och familjerna.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Ta hänsyn till de romska barnens särskilda behov när småbarnsfostran förnyas. 	SHM	UVM
<ul style="list-style-type: none"> • Att inkludera studiehelheter som behandlar de romska barnens situation och den romska kulturen i utbildning och fortbildning av förskolelärare, närvårdare och dagbarnvårdare. 	UVM	UBS Institutet för hälsa och välfärd
<ul style="list-style-type: none"> • Öka kännedomen om den romska kulturen och de romska barnens situation genom att stödja barnomsorgens, förskoleundervisningens och skolpersonalens medvetenhet om de romska barnens särskilda behov och behovet av att stärka deras inlärningsförutsättningar. 	SHM UVM	Institutet för hälsa och välfärd UBS Regionalförvaltningen Kommunförbundet

4.1.1.3 Att stärka de romska barnens kulturella rättigheter

Att stödja de romska barnens kulturella identitet är viktigt när det gäller barnens rättigheter och välbefinnande. Inom småbarnsfostran är det möjligt att stödja den kulturella identitetens uppkomst med hjälp av både undervisning i romani och förskolelärare med romsk bakgrund. Det är viktigt att i enlighet med barnomsorgens åtgärder upprätthålla de romska barnens och ungdomarnas kontakter med den egna gemenskapen och kulturen.

En viktig uppgift inom småbarnsfostran är också att stödja en sammanfogning av de båda kulturerna – den finländska och den romska – och att underlätta början på skolgången, som ofta är en stor livsomställning för romska barn som vuxit upp i den egna gemenskapen.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Förbättra förutsättningarna för undervisning i romani genom att ta fram stimulerande material om den romska kulturen och på romani till barnomsorgen och förskoleundervisningen för åldersgruppen 0–6-åringar. 	SHM UVM	Institutet för hälsa och välfärd, UBS

<ul style="list-style-type: none"> I planeringen av småbarnsfostran ta hänsyn till behovet av att öka också de övriga barnens och föräldrarnas kännedom om den romska kulturen. 	SHM	Institutet för hälsa och välfärd, UVM, UBS
<ul style="list-style-type: none"> Stödja de romska barnens uppfostran och rätt till ett eget språk och en egen kultur inom familjevården. 	SHM	Regionalförvaltningen Kommunerna Barnombudsmannen
<ul style="list-style-type: none"> Stärka undervisningen i romani, kännedomen om den romska kulturen och dess mångsidighet och de romska barnens identitetsutveckling genom att uppmuntra kommunerna att anställa förskolelärare och kulturledare med romsk bakgrund på daghemmen samt genom att starta upp språkboverksamhet. 	SHM	FM Regionalförvaltningen RegionalRONK Kommunförbundet Kommunerna

4.1.1.4 Att utveckla samarbetet och stödja föräldrarna

Det är i första hand familjen och föräldrarna som har ansvaret för barnens uppfostran. För att öka romernas delaktighet behövs i synnerhet samarbete med barnavårdscentralerna och barnomsorgen samt en ökad kännedom om familjeservice och olika stödformer. Också vid utvecklingen av familjestödservicen bör man ta hänsyn till romernas och i synnerhet de ensamstående föräldrarnas behov.

När det gäller en ökning av delaktigheten är det viktigt att utveckla samarbetsformerna mellan barnomsorg och förskoleundervisning och de romska familjerna under parollen uppfostrings-samarbete. Genom att rekrytera daghemspersonal och familjearbetare med romsk bakgrund stöds delaktigheten i småbarnsfostran och ett starkare familjearbete. Också på familjecentren bör man uppmärksamma de romska familjernas behov.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Rikta stödtjänster till romska familjer i barnavårdscentralernas verksamhet och kommunernas familjearbete. 	SHM	Regionalförvaltningen RegionalRONK Kommunförbundet Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> Uppmuntra kommunerna att använda eventuellt statsbidrag till rominriktat familjearbete och att anställa kompetenta familjearbetare med romsk bakgrund. 	SHM	Kommunförbundet Regionalförvaltningen RegionalRONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper

God praxis

Förskolemedarbetare med romsk bakgrund

Social- och hälsovårdsministeriets utvecklingsprojekt inom socialsektorn bekostade under åren 2004–2007 tre förskoleprojekt för romska barn i Åbo, Vanda och Varkaus. På orterna finns en förhållandevis stor andel romer. I projekten strävade man efter att utveckla en verksamhetsmodell som skulle öka de romska barnens deltagande i småbarnsfostran och förskoleundervisningen. Ett centralt element var projektmedarbetarna med romsk bakgrund, som fungerade som familjemedarbetare, barnledare på daghem och elevassistenter.

Resultaten visar att åtgärderna haft positiva effekter. Som ett resultat av familjebesöken och den ökade informationen började till exempel hösten 2004 större delen av de romska barnen i Åbo förskolan. Dessutom har 2–4-åringar deltagit i barnomsorgen.

Medarbetarna med romsk bakgrund bidrog till att de romska barnen deltog mer regelbundet i barnomsorgen och förskoleundervisningen. Stödpersonens arbetsbeskrivning utvidgades till att omfatta stöd till familjerna samtidigt som man via stödpersonen arbetade på kontakten mellan hem och daghem. Projektet ökade daghemspersonalens kännedom om den romska kulturen och om utmaningarna hos romska barns utveckling.

Kauhajoki-modellen

Kauhajoki är den kommun i Finland med störst andel romer sett till folkmängden. I staden finns sedan länge en romsk arbetsgrupp, som bygger på de lokala romernas egen aktivitet. Staden har också anställt två kompetenta elevassistenter med romsk bakgrund. Av dessa fungerar den ena som bro- och nätverksbyggare samt som stöd för romernas integrering i samhället. Den andra elevassistenten har vid sidan av sitt arbete också fungerat som koordinator för ett statsfinansierat grundutbildningsprojekt för romska barn.

Som ett resultat av grundutbildningsprojektet uppstod guiden ”Opas kasvatuskumppanuuteen romanikodin kanssa”, avsedd som stöd för romska barns och ungdomars uppfostran och vid utbildningens olika övergångsskeden. I guiden föreslås ibruktagandet av en verksamhetsmodell med tre elevassistenter med romsk bakgrund: en småbarnsassistent som stödjer barn och familjer som deltar i småbarnsfostran, en elevassistent som stödjer barn och ungdomar i grundskoleålder, och en servicehandledare som hjälper ungdomar att söka sig till utbildning och ut i arbetslivet.

I regionen har man också genomfört olika regionala projekt som är inriktade på att hjälpa romerna att hitta arbete och delta i utbildning. För närvarande förverkligar man projektet ”Kolmas ovi”, där handledning och individ- och arbetsträning fyller en viktig funktion.

4.1.2 Att öka de romska barnens och ungdomarnas delaktighet och likabehandling i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet

Inom den grundläggande utbildningen finns en lång rad utvecklingsåtgärder som också stödjer de romska barnens utbildning. Det är viktigt att försäkra sig om att de romska barnens behov beaktas i utvecklingsarbetet. Som stöd för de romska barnens grundläggande utbildning

har Utbildningsstyrelsen för 2008–2010 fördelat särskilda statsbidrag till kommunerna. Utöver detta behövs också andra riktade åtgärder som i synnerhet uppmärksammar romernas särskilda behov.

Målet är att införa stödformer så att de romska barnen ska kunna slutföra grundskolan framgångsrikt, att stärka stödåtgärder som främjar elevhandledning och inläring samt att förmå de romska ungdomarna att söka sig till utbildning på andra stadiet. En ökning av de romska föräldrarnas kännedom och ett stärkt samarbete med de romska familjerna stödjer barnens deltagande i utbildningen. Att anställa personal med romsk bakgrund i skolorna är ur barnens synvinkel ett särskilt bra stöd under skolgången. De fungerar som uppbackare av barnens identitet, men också som kulturtolkar gentemot resten av befolkningen.

4.1.2.1 Att utveckla åtgärder och samarbetsformer för att stödja de romska barnens och ungdomarnas skolgång och fullföljande av grundskolan

Romska barn och ungdomar har ofta ett särskilt behov av stöd i skolgången under den grundläggande utbildningen. Eftersom många av de romska föräldrarna själva saknar förutsättningar att stödja sina barns skolgång, behövs i synnerhet i skolverksamheten stöd för att stärka inlärningsförmågan och skolförutsättningarna. Bland annat visar en utredning gjord av barnombudsmannen av romska barns välbefinnande att de har särskilt stort utbyte av stöd från elevassistenter med romsk bakgrund.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Genom fortbildning förbättra lärarnas förutsättningar att stödja romska elever. 	UVM	UBS Regionalförvaltningen Kommunerna
<ul style="list-style-type: none"> Öka samarbetet mellan hem och skola och informationen till föräldrarna samt stärka samarbetsformerna på lokal nivå mellan skolmyndigheten och de lokala romska arbetsgrupperna. 	UVM	UBS Kommunerna RegionalRONK Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Garantera en trygg inlärmingsmiljö och effektivt ta tag i mobbningen av romska barn. 	UVM	Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Uppmuntra kommunerna att anställa elevassistenter med romsk bakgrund. 	UVM	UBS Kommunförbundet RegionalRONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer

4.1.2.2 Att förbättra skolornas metoder och arbetsätt för att stödja de romska elevernas lärande

De romska barnens och ungdomarnas framgångar i skolan påverkas i vissa fall av inlärnings-svårigheter. Oftast är orsaken bristfälliga inlärningsförutsättningar, som beror på lågt deltagande i småbarnsfostran samt föräldrarnas och hemmens förutsättningar att stödja barnens lärande. I skolorna kan man inte heller alltid identifiera bristen på inlärningsförutsättningar.

Att i de romska barnens undervisning stärka behärsningen av finska/svenska och de matematiska och finmotoriska färdigheterna är centrala områden ur inlärningsvinkel och något som man bör fästa uppmärksamhet vid redan i början av skolgången för varje enskilt barn.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla de romska elevernas studier i den allmänna undervisningen samt stödja studierna genom att utveckla stödundervisning, studievägledning och elevvård. 	UVM, UBS	Kommunerna Institutet för hälsa och välfärd
<ul style="list-style-type: none"> Fästa uppmärksamhet vid att identifiera och effektivt stödja de romska barnens inlärnings-svårigheter samt fastställa motiveringar till överflyttning till specialundervisning. 	UVM	Kommunerna UBS
<ul style="list-style-type: none"> Stödja spridning och riksomfattande tillämpning i undervisningen av de goda handlingsmodeller som uppstått vid en utveckling av de romska barnens grundutbildning. 	UVM, UBS	Kommunförbundet
<ul style="list-style-type: none"> Stödja de romska elevernas deltagande i läxcirklar och övrig cirkelverksamhet som stödjer studierna. 	UVM	UBS Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Stödja de romska elevernas dubbla identitet genom att stärka undervisningen av och kunskaperna i romani i form av bland annat språkboverksamhet. 	UVM, UBS	Kommunerna Regionalförvaltningen Utbildningsarrangörerna Romska organisationer

4.1.2.3 Att utveckla åtgärder och arbetsätt som stöd vid utbildningens övergångsskeden samt stödja de romska ungdomarnas delaktighet i utbildning på andra stadiet

När det gäller att öka delaktigheten, att förebygga utslagning av unga samt vid övergången från grundutbildning till vidareutbildning har man konstaterat att i synnerhet utbildningens övergångsskeden spelar en avgörande roll. För de romska barnen sker den första utmanande övergången redan från lågstadiet till högstadiet. För att ta sig förbi övergångsskedena har man konstaterat att det behövs särskilt stöd och arbetsmetoder som bygger på samarbete.

Romska barn i högstadieålder befinner sig i en särskilt utmanande fas när det gäller skolgången, då man bör fästa särskild uppmärksamhet vid motivation, studievägledning och slutförande av studierna. De romska ungdomarna behöver också stöd i att bli vuxna, vilket bland annat kan erbjudas i form av elevvård.

De romska barnen har än så länge i sin egen gemenskap få romska förebilder som sökt sig till utbildning och som verkar inom olika yrken, vilket ökar betydelsen av elevhandledning och yrkesvägledning för romska ungdomar. Det är viktigt att ungdomarna på lika villkor kan delta i praktikperioder i arbetslivet och man bör förvissa sig om att de inte utsätts för diskriminering vid arbetssökandet.

Vid sidan av Samhällsgarantin för unga, som startades 2005, har skolmyndigheterna genomfört en utbildningsgaranti med målet att snabba på ungdomarnas övergång till utbildning och vidare ut i arbetslivet. Utbildningsgarantin förutsätter att man i högre grad stärker och uppmärksammar i synnerhet ungdomar från etniska minoriteter.

Verkstadsverksamhet baserad på ungdomslagen har blivit en viktig metod att förebygga diskriminering och främja sysselsättning. Verkstäderna består av tränings- och arbetspraktikplatser riktade till ungdomar under 29 år. I verkstäderna är det möjligt att stödja ungdomarna i att slutföra studierna, söka sig till utbildning och arbete samt att utveckla yrkesfärdigheter. I synnerhet romska ungdomar som saknar vidareutbildningsplats ska styras in i verkstadsverksamheten. Även den alternativa yrkesskolans utbildningsmodell ska utnyttjas för att stödja romska ungdomar.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Genom tillräckliga stödåtgärder stödja de romska eleverna i skolgångens övergångsskeden och försäkra sig om att de fullföljer grundskolan. 	UVM, UBS	Regionalförvaltningen Kommunerna
<ul style="list-style-type: none"> Uppmärksamma de romska barnens och ungdomarnas behov som en del av elev- och studentvårdens utvecklingsverksamhet. 	UVM	UBS Kommunerna Utbildningsarrangörerna
<ul style="list-style-type: none"> Att genom elevhandledning uppmuntra romska ungdomar till studier på andra stadiet samt stödja de romska eleverna i sitt sökande till utbildning på andra stadiet genom att effektivisera samarbetet mellan grundutbildning, gymnasieskolor och yrkesutbildning. 	UVM	SHM Regionalförvaltningen Kommunerna Skolorna
<ul style="list-style-type: none"> Uppmuntra och vägleda de romska ungdomarna till att i skolornas elevhandledning dra nytta av yrkesutbildningens flexibilitet samt att utnyttja möjligheten till förberedande utbildning. 	UVM	UBS Kommunerna Yrkesskolorna
<ul style="list-style-type: none"> Vägleda och uppmuntra de romska ungdomarna att vid behov utnyttja möjligheten till specialundervisning, som ingår i 	UVM	UBS Kommunerna Yrkesskolorna

den yrkesmässiga grundutbildningen.		
<ul style="list-style-type: none"> • Dra nytta av läroavtalet, den alternativa yrkesskolans möjligheter och verkstadsverksamhet för unga som kanal för romska ungdomar att utbildas på arbetsplatsen och för att styra in dem på utbildning och ta sig in på arbetsmarknaden. 	UVM	ANM Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Arbetsgivare
<ul style="list-style-type: none"> • Uppmärksamma de romska ungdomarnas särskilda behov i kommunernas sektorsöverskridande samarbete och uppsökande ungdomsarbete. 	UVM	Kommunförbundet Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer

4.1.2.4 Att öka kännedomen om den romska kulturen och romernas situation i lärarutbildningen och läromedlen

En ökad möjlighet till likabehandling förutsätter ökad kunskap och växelverkan. De romska barnens individuella, utbildningsmässiga rättigheter stärks genom en ökning av korrekta kunskaper om den romska kulturen och den romska minoritetens historia och situation. När det gäller den pedagogiska utbildningen är det viktigt att säkerställa att undervisningen omfattar studiehelheter om romerna och deras kultur.

Bland annat i den grundläggande utbildningens läromedel samt i samhällskunskapsundervisning och mångkulturell uppfostran måste man försäkra sig om att informationen om den romska minoriteten är korrekt och att den tas med i undervisningen.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Uppmuntra högskolorna att i klasslära- nas och yrkeslära- nas utbildning tydligt inkludera studier inriktade på den romska kulturen och de romska barnens och ungdomarnas värld. 	UVM Universitet och högskolor	RONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Påverka att man under lärarnas årliga fortbildning också tar upp undervisning av romska barn och ungdomar liksom identifiering av diskriminering och mobbing samt metoder för att ingripa i dessa. 	UVM	Regionalförvaltningen Kommunerna Arbetsmarknadsorganisatio- nerna
<ul style="list-style-type: none"> • Utarbeta internetbaserade läromedel om romernas historia och kultur att användas i skolornas och läroanstalternas läropla- ner samt som undervisningsmaterial. 	UVM, UBS	RONK Romska organisationer

4.1.2.5 Att öka de romska barnens och ungdomarnas möjligheter till deltagande och fritidsintressen

Även om det är särskilt viktigt att de romska barnen och ungdomarna deltar i utbildningen, består barndomen och ungdomsåren också av annat än bara studier och förberedelser för arbetslivet. Barndomen och ungdomen är skeden i livet då man skapar en grund för vuxenlivet och för att uppnå en position som självständig, legitimerad medborgare. Olika hobbyer och fritidsintressen stödjer delaktighet och växelverkan samt stärker förmågan att fungera som en medlem i samhället.

De unga utsätts för mycket påfrestningar i sin strävan efter en egen identitet och att bli självständig. Trycket på romska ungdomar och invandrarungdomar ökar på grund av att de rör sig i gränslandet mellan två kulturer. Ens identitet försvagas också om man känner sig diskriminerad. Romska ungdomar blir ofta vuxna, självständiga, frigör sig från hemmet samt bildar eventuellt familj väldigt tidigt. Romska flickor och pojkar behöver särskilt stöd i att bli vuxna, planera för den egna framtiden och uppnå en välbalanserad dubbel identitet.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Ta hänsyn till romska barn och ungdomar vid planering av kommunala välbefinnandeplaner och åtgärder som följer barnskyddslagen. 	SHM	UVM Barnombudsmannen Kommunförbundet RegionalRONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • I skolverksamheten och kommunernas barn- och ungdomsarbete stödja och öka romska barns och ungdomars möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. 	UVM	Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer Idrottsorganisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Förbättra romska barns och ungdomars möjligheter att delta i, påverka och bli hörda i sina egna frågor både i samhället rent allmänt och i den romska gemenskapens egen organisation. 	UVM	Barnombudsmannen RONK RegionalRONK Kommunerna Romska organisationer

God praxis

Elevassistenter med romsk bakgrund

I Finland har det utbildats elevassistenter med romsk bakgrund, och deras verksamhet i skolsamhället har lett till positiva erfarenheter. De yrkeskunniga assistenterna stödjer barnen och ungdomarna och för samtidigt in nytt kunnande i samarbetet med de romska föräldrarna och den romska gemenskapen. Stödet främjar de romska barnens skolgång samt minskar frånvaro och avbrott i studierna. En elevassistent med romsk bakgrund är också en stark förebild för de romska barnen i sammanfogningen av den romska identiteten och arbetslivet. Den yrkeskunniga elevassistenten fungerar också som stöd för de andra eleverna. Handlingsmodellen stöd-

jer enligt erfarenhet utvecklingen av likabehandling och kulturell mångfald i hela skolsamhället.

Fler elevassistenter med romsk bakgrund bör utbildas. Tills vidare finns det endast elevassistenter med romsk bakgrund i enstaka kommuner. Utmaningen är att etablera handlingsmodellen på orter där det finns romsk befolkning. Handlingsmodellens långsiktiga betydelse ur kommunens synvinkel för att stärka romernas delaktighet har inte fastställts tillräckligt.

Å andra sidan minskar benägenheten att söka arbete som elevassistent på grund av det låga antalet veckotimmar, dvs. tjänstens karaktär av deltidsarbete, vilket inte garanterar någon tillräcklig inkomst. Planerna att slå ihop examina för elevassistenter och morgon- och eftermiddagsverksamhetsledare skapar förutsättningar för att inrätta heltidstjänster. En förankring av den här arbetsformen har också underlättats av modellen med en ambulerande elevassistent, då elevassistenten arbetar i flera skolor.

Kangasniemis pararbetsmodell

Projektet, som genomfördes i Kangasniemi för att stödja de romska barnens skolgång, visar att också representanter för majoritetsbefolkningen kan vara med och bygga upp ett framgångsrikt samarbete mellan skolan och de romska hemmen. Inom projektet fungerar skolans speciallärare och elevassistenten som ett arbetspar. Specialläraren stödjer de romska barnens lärande och elevassistenten stödjer barnen i skolgången och kontakten med föräldrarna. Som ett resultat av projektet stärktes samarbetet och förtroendet mellan hem och skola samtidigt som deltagandet i undervisningen blev regelbundet, studieresultaten förbättrades och barnen slutförde grundskolan.

Ungdomsarbete inriktat på romska ungdomar

Genom Ungdomscentralens arbete med romer i Helsingfors stad har man utvecklat nya verksamhetsformer för att nå de romska ungdomarna och för att stödja dem individuellt i livskompetens, skolgång och arbetssökande, liksom för att öka växelverkan mellan romska ungdomar och majoritetsbefolkningens unga. Handlingsmodellen stöds av en romsk medarbetares medverkan. Olika verksamhetsformer är bland annat "Lassilan romaniclubi", som fungerar som en lågtröskelträffpunkt och en grupp av likställda, romska ungdomars arbete på ungdomsgårdar, nattkaféverksamhet samt volleybollverksamhet som för samman unga och äldre romska män. Genom verksamheten har man på ett bra sätt nått ut till romska ungdomar och via samarbetsnätverk kunnat styra in flera unga på utbildningar.

4.2 Att stärka de vuxna romernas utbildning och att främja romernas etablering på arbetsmarknaden

Romerna är underrepresenterade när det gäller utbildning. Deras benägenhet att utbilda sig har enligt olika utredningar ökat under de senaste åren, men intresset att söka sig till utbildning på andra stadiet eller till vidareutbildning är ännu relativt lågt. Enligt en utredning som kartlagt romernas förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden (Arbets- och näringsministeriets publikationer, 22/2008) är den ringa utbildningen och bristen på arbetslivserfarenhet jämte

diskriminering centrala hinder för romernas sysselsättning. En stor del av de arbetssökande romerna saknar ett yrke och många har också en bristfällig eller svag grundutbildning.

Vid sidan av att öka de unga romernas deltagande i utbildning på andra stadiet är det särskilt viktigt att stärka de vuxna romernas yrkesutbildning, eftersom många romer först i vuxen ålder söker sig till utbildning och in på arbetsmarknaden. De vuxna romernas kunskap om utbildnings- och yrkesvalsmöjligheter samt deras studieförutsättningar är ofta bristfälliga, vilket också minskar studiemotivationen. Av det här skälet behövs särskilda åtgärder för att bredda de vuxna romernas yrkesmässiga grund- och vidareutbildning samt för att utveckla dess sammansättning och omsättning i praktiken.

Romerna är en grupp som till största delen har en svag ställning på arbetsmarknaden. För att de ska kunna ta sig in på arbetsmarknaden krävs en förbättring av förutsättningarna för att få arbete och en utveckling av stöd- och handledningstjänsterna för detta. En del av de arbetssökande romerna behöver en stärkning av sin grundutbildning och sitt yrkeskunnande, andra behöver stöd för att söka jobb. Att kliva över tröskeln till arbetslivet är svårt också för utbildade romer. Målet är att effektivisera arbetsförvaltningens åtgärder för arbetssökande romer och att hjälpa dem över arbetslivströskeln genom att verka för icke-diskriminerande rekryterings- och arbetslivsmetoder.

Åtgärder för att förbättra de vuxna romernas möjligheter att få arbete och deras integrering på arbetsmarknaden genomförs som två insatsområden, där resultatet bygger på tväradministrativ koordinering och tväradministrativt samarbete.

4.2.1 Att effektivisera romernas deltagande i yrkesutbildning

Målsättningen är att utreda de vuxna romernas utbildningsbehov samt att öka romernas deltagande i yrkesutbildning. Ett mål är att utveckla de olika formerna av vuxenutbildning och deras omsättning i praktiken genom att dra nytta av ESF-projektens handlingsmodeller samt att bredda romernas valmöjligheter inom yrkesutbildning och yrkesval. Dessutom ska man stärka det fria bildningsarbetets roll för att främja romernas studieförutsättningar och utbildning. En utveckling av romernas yrkesutbildning förutsätter en förstärkning av det tväradministrativa samarbetet på både nationell och lokal nivå.

4.2.1.1 Att utreda de vuxna romernas utbildningsbehov och rikta yrkesutbildning till romer

Det finns ingen omfattande utredning av romernas deltagande i utbildning och deras utbildningsbehov. En ökning av romernas deltagande i yrkesutbildning förutsätter en omfattande kartläggning av utbildningsbehoven, för att kunna rikta och utveckla utbildningen så att den motsvarar både romernas och arbetslivets behov. Det behövs också en förstärkning av kontakterna på utbildningsfältet för att etablera de utbildningsmodeller som fastställts som goda. Dessutom måste kontakterna med arbetslivet stärkas för att öka romernas möjligheter till praktik och utbildning på arbetsplatsen.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Genomföra en utredning av de vuxna romernas utbildningsbehov och utifrån denna utarbeta förslag för riktad och utvecklad yrkesutbildning. 	UVM	UBS ANM
<ul style="list-style-type: none"> Försäkra sig om att utbildningsarrangörerna och arbetsgivarinstanserna känner till diskrimineringens effekter som ett hinder för romernas möjligheter att få arbete samt effektivisera åtgärderna för att nå arbeten som omfattas av utbildningen. 	UVM, ANM	IM Regionalförvaltningen Arbetsmarknadsorganisationerna

4.2.1.2 Att stödja och öka de vuxna romernas deltagande i examensinriktad yrkesutbildning

Genom att dra nytta av befintliga utbildningstjänster och utifrån dem stärka romernas genomförande av utbildning kan man påverka deras allmänna utbildningsnivå. En del av de vuxna romerna behöver ges förutsättningar för att genomföra och komplettera studier inom grundskolans läroplan.

För att de vuxna romerna ska komma in på en yrkesutbildning och för att stödja studiernas framgångar, kan man också i yrkesinriktad grundutbildning för vuxna sätta in handlingsmodeller som stödjer studierna och som utvecklats inom vägledande och förberedande utbildning, samt dra nytta av de fristående examinas möjligheter att ta hänsyn till olika studieförutsättningar genom att individualisera studierna.

Utifrån erfarenheter av utbildningsprojekt riktade till romer behövs också stöd i form av studiemotivation och -inspiration vid sidan av studierna. Deltagandet i utbildningen minskar ofta på grund av övriga faktorer som försvårar studenternas livssituation, och därför är rådgivande stöd viktigt.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Riktad tilläggsundervisning till romer i grundutbildningen samt dra nytta av i synnerhet folkhögskolornas utbud i tilläggsundervisningen. 	UVM	ANM Regionalförvaltningen Kommunerna Fria bildningsorganisationerna
<ul style="list-style-type: none"> Stärka yrkesskolornas förutsättningar att stödja romska ungdomar i studieresultat/prestationer genom handledning och studentvård. 	UVM	Kommunerna RegionalRONK Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> Rikta vägledande och studieförberedande utbildning till unga romer för att stärka deras förmåga att integreras i det allmänna skolsystemets studiealternativ och varierande studentgrupper. 	UVM	ANM Kommuner och samkommuner Utbildningsarrangörerna

<ul style="list-style-type: none"> Skapa metoder för att avhjälpa de praktiska hindren för vuxna romer att delta i utbildning samt att i yrkesinriktad grundutbildning dra nytta av den förberedande utbildningens modeller och individualisera studierna. 	UVM	ANM Samkommuner Utbildningsarrangörerna
<ul style="list-style-type: none"> Utreda utvecklingsmöjligheterna för studiesporrande finansieringssystem för att stärka de underrepresenterade gruppernas deltagande i utbildning samt uppmuntra kommunerna att också använda förebyggande och kompletterande utkomststöd för detta. 	UVM	SHM, ANM Regionalförvaltningen Kommunerna

4.2.1.3 Att utöka romernas yrkesutbildnings- och yrkesalternativ

Avsaknaden av yrkesmässiga förebilder inom den egna gruppen liksom informationsbristen när det gäller olika yrken och vilken utbildning som krävs har identifierats som faktorer som försvagar romernas integrering i utbildningssystemet och på arbetsmarknaden. I synnerhet i utredningar om utbildningsprojekt för vuxna romer har man framhävt betydelsen av vägledning för yrkesval och studier när det gäller romer.

Det behövs arbetstagare med romsk bakgrund inom bland annat social- och hälsovården samt inom uppfostrings- och skolväsendet. De har konstaterats spela en viktig roll för att stärka romernas delaktighet och för att öka växelverkan. Romernas utbildning inom de här områdena bör stödjas genom olika former av utbildning. Dessutom bör man inom utbildningsrådgivning och yrkesvägledning stödja romerna till att utifrån individuell kompetens söka sig till olika yrkesutbildningar och olika utbildningsnivåer.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Informera romerna om väglednings- och rådgivningsservice och om utbildningsmässiga och yrkesinriktade alternativ inom vuxenstudier samt stärka studie- och yrkesvalsvägledningen. 	UVM	ANM UBS RegionalRONK Utbildningsarrangörerna
<ul style="list-style-type: none"> Stödja utvecklingen av läroavtalsutbildningen samt öka romernas läroavtalsutbildning för olika arbetsuppgifter och yrkesområden inom den privata och offentliga sektorn genom att utnyttja möjligheten till subventionerade läroavtal. 	UVM	ANM Utbildningsarrangörerna
<ul style="list-style-type: none"> Stödja de åtgärder som AKKU-arbetsgruppen presenterat för att främja de vuxna romernas deltagande i utbildningar. 	UVM	ANM SHM
<ul style="list-style-type: none"> Effektivare utnyttjande av fria bildnings- 	UVM	Fria bildningsorganisationer-

organisationernas och vuxengymnasier- nas utbud i romernas utbildning samt ta hänsyn till romerna vid utformandet av studiesedelsmodellen.		na Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Stödja ett utökat samarbete mellan romska organisationer och fria bildningsorganisationerna för att bredda romernas utbildning. 	UVM, RONK	Romska organisationer Fria bildningsorganisationerna
<ul style="list-style-type: none"> Tillsätta en arbetsgrupp för att utreda på vilket sätt man skulle kunna främja rekryteringen till offentlig förvaltning bland etniska minoriteter. 	IM	Minoritetsombudsmannen UVM RONK

God praxis

Utbildningsmodeller för vuxna romer

I projekt som delfinansierats av Europeiska socialfonden har man utvecklat välfungerande modeller för utbildning och undervisning, som tar hänsyn till romernas utgångslägen. Handlingsmodellerna har utvecklats för att stödja utbildningens olika övergångskeden, som exempelvis Romako- och Roti-projekten, och för att utbilda vuxna romer genom i synnerhet Europeiska socialfondens gemenskapsinitiativprogram Equal.

I Roti-projektets rominriktade yrkesutbildning har en stödperson med romsk bakgrund fungerat som stöd för studentgruppen. Detta har till exempel minskat antalet som hoppar av utbildningen och underlättat problemlösning som har med elevernas livssituation att göra, vilket annars tenderar att sänka motivationen eller förhindra deltagande i utbildningen.

Inom Rom Equal-projektet (2004–2007) utvecklades en vuxenutbildningsmodell för romer med sikte på yrkesexamen, där den bärande tanken var att utveckla utbildningsprocessen och dess stödformer. Centrala delar av modellen var en tillräckligt lång orienteringsperiod som förberedelse för yrkesstudier, att yrkesstudierna kunde avläggas som fristående examen enligt en individuell läroplan samt praktik i samband med teoriundervisningen. Som stöd för studenterna fungerade under studietiden en person som känner till den romska kulturen och under praktiken en mentor på arbetsplatsen.

Helsingfors Diakonissanstalt, som deltog i Rom Equal-projektet, och Församlingsinstitutet har under 2009 tillsammans startat upp utbildningscentret Tsétanes, som inriktar sig på utbildning för romer, där man använder sig av en utbildningsmodell som beaktar romernas särskilda behov i utbildning inom social- och hälsobranschen.

4.2.2 Att stödja och främja romernas etablering på arbetsmarknaden

Romerna är en av de grupper som har en särskilt svag ställning på arbetsmarknaden. Målet med insatserna är att stärka romernas integrering på arbetsmarknaden. Det kräver åtgärder som stärker förutsättningarna för att få arbete, vilket bland annat stöds av utvecklingsåtgärder som inriktar sig på att stärka romernas yrkesutbildning och kunnande.

Jämte negativa inställningar och diskriminering sätter bristen på utbildning och arbetslivserfarenhet hinder för en stor del av romerna att få arbete. På grund av fördomar är det svårt också för utbildade romer att hitta arbete. Man har konstaterat att arbetssökande romer behöver särskilt stöd vid arbetssökningsprocessens olika skeden, så centrala mål för programmet är en effektivisering av arbetsförvaltningens åtgärder och det personliga kundarbetet samt stöd, vägledning och utveckling av processer förknippade med dessa. Ett annat mål är att utveckla arbetsgivarkontakterna samt att utveckla nya sätt att hitta arbete.

4.2.2.1 Att stärka romernas integrering på arbetsmarknaden genom att effektivisera arbetsförvaltningens tjänster och det yrkesövergripande samarbetet

Situationen ser olika ut för de arbetssökande romerna när det gäller hinder och förutsättningar för att få arbete. Vissa behöver stöd för att i synnerhet förbättra arbetslivsförutsättningarna och för att stärka sitt yrkesmässiga kunnande, medan yrkeskunniga och utbildade romer i synnerhet behöver hjälp med att hitta arbete. På sistone har man särskilt uppmärksammat den ökade arbetslösheten bland unga män. Samma bekymmer har unga romska män, men också kvinnor. Men när det gäller romer har såväl kvinnor som män i alla åldersgrupper svårigheter att hitta arbete.

Redan genom att effektivisera TE-kontorens allmänna service och genom att identifiera romernas särskilda servicebehov (integrering), kan man stödja de romska klienterna på vägen till ett arbete. Det förutsätter i synnerhet satsningar på personlig service och ett intensivt kundarbete, eftersom de flesta arbetssökande romer har svaga kunskaper om de utbildnings- och yrkesmässiga alternativ som finns, ringa erfarenhet av arbetslivet och liten förmåga till självständig informationssökning.

Enligt forskningsresultaten omfattas endast en liten del av de arbetssökande romerna av arbetsförvaltningens effektiviserade åtgärder. Det krävs en effektiviserad servicebedömning och skräddarsydda arbetssökarplaner som innefattar ändamålsenliga åtgärder.

Det krävs också en förstärkning av de romska kundernas engagemang, där förutsättningen är uppmuntrande och vägledande kundarbete. Förutom myndighetsåtgärder behövs en förstärkning av den egna aktiviteten hos romer i arbetsför ålder, där bland annat de romska organisationerna har en avgörande, stödjande funktion.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Stärka den individuella servicebedömningen genom att kartlägga de romska arbetssökandenas konkreta hinder för att få arbete, effektivisera utarbetandet av arbetssökarplaner baserade på individuella behov och effektivisera serviceprocesserna i TE-kontorens interna och externa samarbete. 	ANM	TE-centraler och -kontor RegionalRONK
<ul style="list-style-type: none"> Främja de arbetssökande romernas möjligheter att delta i arbetsmarknadspolitisk 	ANM	TE-centraler och -kontor

och yrkesinriktad utbildning genom att stärka utbildningsmotivationen och identifiera utbildningsbehoven via TE-kontorets interna samarbete (utbildning, rådgivning, yrkesvalsvägledning, övriga vägledande tjänster) samt genom att i mån av möjlighet beakta individuella situationer vid stöd till en utbildningsplats.		
<ul style="list-style-type: none"> • Effektivisera sysselsättnings- och utbildningsgraden för romska ungdomar som omfattas av samhällsgarantin samt effektivisera det yrkesövergripande samarbetet mellan TE-kontor och kommuner. 	ANM	UVM, SHM Kommunerna Kommunförbundet
<ul style="list-style-type: none"> • I högre grad styra in romer som behöver yrkesövergripande tjänster och har svårt att hitta arbete på Arbetskraftscentralernas arbetssökande tjänster. 	ANM	TE-centraler SHM Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> • Aktivt utnyttja också verkstadsverksamhet och rehabiliteringsverksamhet som stöd för att hitta arbete. 	ANM, UVM	SHM Institutet för hälsa och välfärd Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> • Främja de arbetssökande romernas sysselsättning på den öppna arbetsmarknaden genom att dra nytta av TE-kontorens stödåtgärder, såsom stöd i arbetssökandet, arbetsträning och lönesubventioner, samt genom att informera arbetsgivarna om möjligheten att ingå läroavtal med lönesubvention och att utnyttja den s.k. TOPPIS-modellen. 	ANM	TE-centraler och -kontor

4.2.2.2 Att utveckla de tjänster och verksamhetsformer som hjälper romerna till arbete

Romerna har som arbetssökande ofta den svagaste ställningen på arbetsmarknaden och behöver aktivt och effektivt individuellt stöd i sitt arbetssökande. Arbetssökande romer saknar ofta förutsättningar för att självständigt söka information om utbildningar, olika möjligheter till arbete eller om arbetslivet. Också informationen om olika yrken, vilken utbildning som krävs eller om andra utbildningsalternativ är ofta bristfällig. Många romer behöver dessutom sporrande motivation och uppmuntran samt stöd i sitt arbetssökande. Kundarbetet och en effektiv vägledning förutsätter alltså både ett intensivt arbetsgrepp och en intensiv stödprocess, vilket också innebär att servicesituationerna kräver personlig service och större tidsmässiga resurser än normalt.

På TE-kontoren är det viktigt att utveckla hela kundservicepersonalens kunnande och känedom när det gäller individuell kundkontakt med romer. Arbetssökande romer saknar ofta kontaktförmåga och kännedom om betydelsen av arbetsförvaltningens åtgärder. I praktiska kundsituationer är avsaknaden av ett ”gemensamt språk” vanligt förekommande. Handledare med

romsk bakgrund, som fungerar som tolkar och förmedlare i sådana situationer, har visat sig vara värdefulla.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Utöka TE-kontorens verksamhet med kontaktpersoner för romska ärenden, utöka utbildningen samt utveckla verksamheten så att den stödjer utvecklingen av sysselsättningsstöd och service för romer. 	ANM	TE-centraler och -kontor RegionalRONK Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> I samarbete med TE-centralerna genomföra ett ESF-finansierat pilotprojekt, där man utvecklar handlednings- och stödtjänster riktade till romer genom att utbilda stödpersoner med romsk bakgrund till handledare för arbetssökande. 	ANM	TE-centraler RegionalRONK
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla arbetsförberedande och arbetsökartjänster riktade till romer genom att utnyttja utvecklade handlingsmodeller. 	ANM	TE-centraler Kontaktpersoner för romska ärenden
<ul style="list-style-type: none"> Hjälpa romer att ta sig över tröskeln in i arbetslivet genom att påverka arbetsgivare och utbildningsproducenter till att erbjuda arbetssökande romer praktikplats eller anställning. 	ANM	TE-kontor Kontaktpersoner för romska ärenden Utbildningsarrangörerna

4.2.2.3 Att utveckla nya sysselsättningsformer för romer och stärka förutsättningarna för romers företagande

Att göra affärer har traditionellt ingått i romernas näringsfång. Romerna är vana vid flexibla arbetsformer, vilket bör utnyttjas genom att utveckla nya sätt att hitta arbete, såsom olika former av företagande. Till exempel så bör romska kvinnor uppmuntras till företagande genom bland annat kooperativt företagande. I synnerhet inom företagarrådgivning och -utbildning bör man ta hänsyn till romernas behov av stöd vid utformandet av affärsidéer och planering av affärsverksamheten, där man kan dra nytta av företagarrådgivningsmodeller riktade till invandrare.

Många romska organisationers sociala hjälparbete bygger på frivilligarbete. Samtidigt som en allt större del av kommunernas och arbetsförvaltningens kompletterande tjänster köps in också från den tredje sektorn, borde man genom att stärka de romska organisationernas kunnande och know-how utveckla deras verksamhet som tjänsteleverantörer och samtidigt också som tillhandahållare av arbetstillfällen och som arbetsgivare. I framtiden skulle organisationerna på så sätt i allt högre grad kunna erbjuda tjänster inom till exempel servicehandledning, kontakttjänster och övriga stödtjänster riktade till romer.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Skapa förutsättningar för de romska organisationerna att fungera som tjänsteleverantörer och att anställa romska stödpersoner genom att också utnyttja sysselsättningspolitiskt organisationsstöd. 	ANM	TE-centraler RegionalRONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> I TE-centralernas och TE-kontorens företagstjänster beakta romerna som potentiella företagare samt utveckla företagarrådgivning, -utbildning och stödtjänster för romer. 	ANM	TE-centraler Nyföretagarcentralerna Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Informera romerna om det kooperativa företagandets möjligheter och stödformer. 	ANM	TE-centraler

4.2.2.4 Att öka romernas kännedom om arbetslivspraxis samt informera arbetsgivarna för att förebygga diskriminering av romer och bekämpa fördomar

För att främja romernas etablering på arbetsmarknaden behövs ökad information samt att man påverkar attityderna och bekämpar fördomar på båda sidorna. Negativa attityder och diskriminering är fortfarande ett hinder när romer söker arbete. Arbetsgivare, arbetsmarknadsorganisationer, olika myndigheter och utbildningsarrangörer behöver i högre grad informeras om både den romska kulturen och fördomar mot romer. Målet är att påverka utvecklingen av icke-diskriminerande rekryterings- och arbetslivspraxis.

På grund av bristande arbetslivserfarenhet har romer i arbetsför ålder dålig kännedom om arbetslivspraxis, anställningsfrågor och intressebevakningsverksamhet. Genom att informera romerna omfattande om frågor gällande arbetssökande och arbetslivspraxis kan man stärka deras initiativkraft och förmåga att självständigt söka arbete samt öka kännedomen om anställningsrättigheter och -skyldigheter.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Utarbeta en guide/hemsida som informerar allsidigt om arbetslivet samt arbetsplats- och arbetslivspraxis för romer i arbetsför ålder. 	ANM	RONK Romska organisationer Minoritetsombudsmannen Arbetslivets parter
<ul style="list-style-type: none"> Öka informationen om den romska kulturen, romernas situation och om den diskriminering de möter på arbetsmarknaden till TE-kontor, arbetsmarknadsorganisationer och tillsynsmyndigheter. 	ANM, SHM	IM Regionalförvaltningen RegionalRONK Arbetslivets parter Arbetskyddsmyndigheterna
<ul style="list-style-type: none"> Utreda metoder för att genomföra en informationskampanj i samarbete med arbetsgivar- och företagargorganisationer 	ANM, IM	RONK Romska organisationer Arbetslivets parter

med målet att öka utbudet av arbetstillfällena för romer.		
<ul style="list-style-type: none"> Genomföra en utredning om diskriminering i arbetslivet – i synnerhet vid rekrytering – där romerna finns med som en grupp. 	ANM, IM	RONK Minoritetsombudsmannen Arbetslivets parter

God praxis

Jyväskylämodellen med romska tjänster och servicetolkning

I Jyväskyläområdet bor omkring 500 romer. Jyväskylä stad tillsatte en romsk arbetsgrupp 2003. Staden administrerade och genomförde under 2004–2007 utvecklingskompanjonsprojektet ”Romanit työelämään Equal”. Inom projektet utvecklades bland annat handlingsmodellen TuRom, en utbildningsmodell med dubbelriktad integrering och kulturförmedling.

De positiva effekterna av ”Romanit työelämään”-projektet och erfarenheterna av nyttan med servicehandledning har legat till grund för Jyväskyläs romska service, där tre handledare med romsk bakgrund arbetar. Verksamheten är förlagd till serviceenheten för vuxensocialarbete och grundskydd, och handledarna som arbetar där – två kvinnor och en man – är anställda av staden.

I handledarnas arbetsuppgifter ingår att hjälpa romer till utbildning och att komma ut i arbetslivet, att stödja niondeklassister, att stärka samarbetet mellan hem och skola, att agera stöd för barn och familjer samt missbruksarbete. Verksamheten omfattar också arbete för att förebygga diskriminering, då handledarnas egen romska bakgrund är till hjälp för att nå ut till kunderna och väcka deras förtroende.

Handledarna fungerar som stöd för kunden och som uppsamlare av det servicenätverk som fordras. Målet är att stödja kundens handlingsförmåga och initiativkraft när det gäller att söka sig till utbildningar eller ut i arbetslivet samt att vägleda kunden till de tjänster som fordras. Handledarna deltar vid behov i kundernas möten på TE-kontoret, arbetskraftsbyråns servicecentral, socialkontoren och inom övriga tjänster.

Fastän handledaren är en stödperson betonas en neutral förmedlande uppgift. Fördelarna uppstår när man slår ihop sakkunskap om myndigheternas sätt att arbeta med kundernas behov. I Jyväskylä kallas den här verksamheten servicetolkning.

Stödd vägledning och arbetssökartjänster

Det treåriga TEMPO-projektet, som startade 2008, finansieras av Helsingfors Diakonissanstalt och Nylands TE-central och fungerar som stöd för arbetskraftsbyråer samt för arbetssökande romer och invandrare. Inom TEMPO stödjer och vägleder en personlig stödperson långtidsarbetslösa med en svag utbildningsbakgrund till antingen vidareutbildning eller ut på arbetsmarknaden. Projektet erbjuder deltagarna bland annat arbetsträning, karriär- och studievägledning, servicehandledning och psykosocialt stöd.

TEMPO: s handledare har också direktkontakt med arbetsgivarinstanser och informerar dem om frågor och stödformer vid anställning av personer med romsk eller invandrabakgrund.

Projekthandledarna kan vid behov vara med vid den arbetssökandes och arbetsgivarens första möte. Den här typen av stöd och handledning har setts som viktigt för att underlätta för romer att ta sig in på arbetsmarknaden.

TE-kontorets infomöten för romer

I Nyslott har man positiva erfarenheter av arbets- och näringsbyråns regelbundna infomöten för romer. Infomötena är i synnerhet på mindre orter ett effektivt sätt att öka romernas kännedom om olika tjänster och att sänka tröskeln för att söka sig till arbetsförvaltningens tjänster.

4.3 Att främja likabehandling av romer och romernas tillgång till tjänster genom att etablera verksamhetsmetoder som tar hänsyn till romer

En utveckling av åtgärderna kring att främja romernas välbefinnande och att förebygga diskriminering förutsätter kunskap om frågor som rör hälsa, levnadsförhållanden och försörjning. I olika länder har man observerat att romernas sjukfrekvens är högre än majoritetsbefolkningens och att deras förväntade livslängd är kortare. Liknande uppskattningar har gjorts i Finland. Några forskningsrön om romers hälsa och välbefinnande finns dock inte att tillgå. Det behövs också kunskap om romernas behov av välfärdstjänster samt tillgången till och inriktningen på tjänsterna.

Enligt de romska organisationernas och de lokala aktörernas vetskap och erfarenheter sker det bland romer en socioekonomisk differentiering, där en del av romerna håller på att utslutas både ur sin egen gemenskap och ur samhället. Särskild oro vid samråd med romer väcker unga vuxna och unga familjer. I många romska familjer ställs man inför problem både när det gäller föräldraskap och livskompetens i allmänhet.

Romernas levnadsförhållanden har förbättrats i synnerhet tack vare tidigare genomförda bostadspolitiska åtgärder. Av alla tjänster är just boendet ännu förknippat med många problem, och internationella organisationer har upprepade gånger anmärkt på Finland för diskriminering kring romers boende. Också minoritetsombudsmannen har upprepade gånger rapporterat om diskriminering mot romer när det gäller boende och val av hyresgäster.

Den diskriminering och vardagsrasism som romerna möter är väl ägnad för att öka deras otrygghet och underminera deras förtroende för majoritetsbefolkningen och myndigheterna. För att minska otryggheten bör man utveckla effektiva åtgärder och samarbetsformer som stärker växelverkan.

Åtgärder som är avsedda att stärka ett jämlikt bemötande av romer och deras tillgång till service genomförs som två insatsområden, där det ena betonar utveckling av social- och hälsovårdsservice och det andra åtgärder rörande romers boende samt ökad trygghet.

4.3.1 Att främja romernas välbefinnande och effektivisera allokeringen av social- och hälsovårdstjänster

Målet är att kartlägga romernas levnadsförhållanden samt deras behov och användning av hälso- och välfärdsservice i olika åldrar samt att förbättra kvaliteten på social- och hälsovårdstjänsterna så att de bättre tar hänsyn till romernas behov.

Att identifiera romernas servicebehov och att allokera åtgärder för att främja deras välbefinnande är på lång sikt lönsamt också när det gäller att få ner samhällets utgifter för hälsovård och diskriminering.

4.3.1.1 Att kartlägga romernas levnadsförhållanden samt deras behov och användning av hälso- och välfärdsservice i olika åldrar

Det finns inga omfattande forskningsdata att tillgå när det gäller romernas nuvarande hälsa och välbefinnande. Deras erfarenheter som servicesystemets kunder och som servicemottagare har också utretts i väldigt liten utsträckning. För att sätta in utvecklingsåtgärder behövs separata utredningar, som regelbundet upprepas för att kunna följa upp hur resultatrika utvecklingsåtgärderna varit.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Institutet för hälsa och välfärd genomför en omfattande utredning av romernas levnadsförhållanden, hälsa, välbefinnande, boende samt behovet av service. 	SHM	Institutet för hälsa och välfärd (THL), MM
<ul style="list-style-type: none"> • Ta hänsyn till romernas särskilda behov och utvecklingsförslagen i THL: s utredning vid planering och utveckling av hälsovårds- och socialtjänster. 	SHM	Institutet för hälsa och välfärd (THL) Regionalförvaltningen RONK, RegionalRONK
<ul style="list-style-type: none"> • Ta särskild hänsyn till romernas behov i nationella utvecklingsprogram för social- och hälsovårdssektorn samt övrig välfärd. 	SHM	Institutet för hälsa och välfärd (THL) Regionalförvaltningen RONK

4.3.1.2 Att effektivisera förebyggandet av diskriminering och stärka social- och hälsovårdstjänsterna

Romer som riskerar utslagning samt i synnerhet romska barn och äldre fordrar särskild uppmärksamhet. Målet är att stärka familjearbetet och att främja det sektorsöverskridande samarbetet för att öka delaktigheten.

Vid allokering av social- och hälsovårdstjänster är informationsförmedling och att knyta kontakter med romerna en förutsättning för att tjänsterna ska fungera. För att öka växelverkan är personer inom social- och hälsovården med romsk bakgrund effektiva som brobyggare, liksom en utbyggnad och utveckling av de lokala romska arbetsgruppernas verksamhet.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Effektivisera det sektorsöverskridande samarbetet på lokal nivå i samarbete med romska aktörer för att förebygga diskriminering av romer. 	SHM	Kommunförbundet RegionalRONK Kommunerna UVM ANM och TE-kontoren Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Allokera resurser till kommunernas familjearbete och rominriktat vuxensocialarbete. 	SHM	Kommunförbundet Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> • Utreda vilket kompetenscentrum inom socialsektorn som skulle kunna få i uppgift att som specialkompetensområde utveckla romernas social- och hälsovårdstjänster samt information och utbildning kring dessa. 	SHM	Delegationen för socialsektorns kompetenscentrum Socialsektorns kompetenscentrum RONK
<ul style="list-style-type: none"> • Ta hänsyn till de romska familjernas helhetssituation och eventuella behov av stöd i rådgivningsbyråns verksamhet, i folkhälsolagenlig hälsovårdsrådgivning och i hälsokontroller för barn och ungdomar. 	SHM	Kommunerna Kommunförbundet Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> • Uppmuntra kommunerna att ta hänsyn till romska äldre personers servicebehov i sina äldrepolitiska strategier och i utvecklingen av äldreomsorgen. 	SHM	Kommunerna Kommunförbundet Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Uppmuntra kommunerna att utnyttja eventuellt specialstatsbidrag för att rekrytera personal med romsk bakgrund till social- och hälsovårdstjänster. 	SHM	Regionalförvaltningen Kommunerna Kommunförbundet

4.3.1.3 Att öka informationen till romerna som en del av social- och hälsovårdens förebyggande verksamhet

Romerna har som medborgare i princip samma möjligheter som majoritetsbefolkningen att utnyttja det offentliga servicesystemets tjänster. Men i praktiken kan det jämlika bemötandet hindras av bland annat brist på information om faktorer som rör välfärden och vilka tjänster som står till buds liksom kulturella skillnader, vilket visar sig i kontakter med hälsovården och de sociala tjänsterna.

Resultaten av olika utredningar visar att romerna har en dålig kännedom om faktorer som gäller upprätthållande av hälsa och välbefinnande. Romska ungdomar bör uppmuntras till idrott både i skolor och i kommunernas fritidsverksamhet.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Öka romernas och de romska organisationernas kännedom om social- och hälsovårdstjänster och -organisationer genom att exempelvis utveckla nättjänster för romer. 	SHM	Institutet för hälsa och välfärd RONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Effektivisera det förebyggande missbruksarbetet riktat mot romer och beakta romska ungdomar som en särskild målgrupp för förebyggande missbruksarbete. 	SHM	Institutet för hälsa och välfärd Regionalförvaltningen/RFV Kommunerna Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • I kommunernas idrottsservice ta hänsyn till idrottsmöjligheterna för romska kvinnor och män i olika åldrar och informera romerna om servicen. 	UVM	Regionalförvaltningen/NTM Kommunförbundet Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer Idrottsorganisationerna

God praxis

Guider för social- och hälsovården

Många av romernas hälsovårdsproblem är förknippade med både språkliga och större kulturella skillnader i förhållande till majoritetsbefolkningen. Personalen inom hälsovård och socialförvaltning bör vara medveten om sådana kulturella faktorer för att förbättra kundbemötandet och växelverkan. För att undvika kulturella problem i servicen har man bland annat utarbetat guider för olika myndigheter. Utbildningsstyrelsen har bland annat gett ut publikationen ”Romani ja terveyspalvelut – Opas terveydenhuollon ammattilaisille”. Det finns också en guide för anhörigvårdare, och man förbereder som bäst en guide för tandskötare för att förbättra de romska kundernas service.

”Vast vastensa”-guiden för yrkesfolk inom socialsektorn (2006) har getts ut genom ett samarbete mellan Uleåborgs stad, de romska organisationerna och projektaktörerna och är en omfattande presentation av romernas historia och kultur samt hur de ska bemötas som kunder. I guiden fördjupar man sig särskilt i specialfrågor inom socialarbete som rör romer och lyfter fram god praxis.

Kaalo – ett lågtröskeldagcenter för romer

Helsingfors Diakonissanstalt startade 2005 med stöd av Penningautomatföreningen ett projekt med målet att utveckla ett lågtröskeldagcenter för i synnerhet romer som riskerar att slås ut och för att skapa utbildnings- och sysselsättningsvägar för romska klienter. Projektet nådde ut bra till romerna i huvudstadsregionen och handlingsmodellen för projektet har förankrats som ett lågtröskeldagcenter.

Kaalos klientkrets befinner sig ofta i en väldigt svår livssituation som är förknippad med narkotikamissbruk. Klientarbetet är därför särskilt utmanande. På Kaalo är utgångsläget för verksamheten att utifrån romernas seder, bruk och värdesystem förstå och reda ut problemsituationer som leder till utslagning. I serviceprinciperna ingår en genomgång av klientens livssituation, identifiering av eventuella stödbehov och att styra in klienten i den offentliga samhällsservicen. En del av personalen utför uppsökande fotarbete utanför dagcentret.

Helsingfors stads romska familjearbete

Helsingfors stads romska familjearbete började under åren 2001–2004 som ett regionalt projekt inom socialverket och etablerades 2005 som en permanent arbetsform inom barnfamiljtjänster på alla familjecenter i Helsingfors. För det romska arbetet ansvarar två socialhandledare med romsk bakgrund.

Syftet med det romska familjearbetet är förebyggande av familjers och barns problem, förbättrande vårdarbete och förändringsarbete samt helhetsstöd till familjer. Arbetsformerna består av servicehandledning och kulturtolkning åt myndigheter och romska familjer i olika ärenden, flerbranschnätverkande, en familjecirkel, hembesök och ett intensivt klientarbete, som inkluderar stöd för att behärska vardagen, samtalshjälp och motivationsstöd.

Det romska familjearbetet har gett positiva resultat och visat sig vara en viktig arbetsform för att bland annat förebygga utslagning av unga romer, i synnerhet i östra Helsingfors.

Nikulas verksamhetscenter för romer i Lahtis

Lahtis stad, Tavastehus TE-central och Livet och Ljuset rf har startat ett lågtröskelcenter för romer. Centret har en egen fastighetslokal. Verksamhetsidén går ut på att erbjuda romer kultursensitiva socialtjänster som beaktar deras behov, såsom hemhjälp för äldre romer, barnavård för barnfamiljer samt fritids- och nöjesverksamhet för att förebygga utslagning. Dessutom sysselsätter eller utbildar Nikulas fritidscenter långtidsarbetslösa romer eller romer som har svårt att få arbete. Studenter inom socialsektorn har möjlighet att göra arbetspraktik på centret. Fritidscentret Nikula driver en romsk databank och erbjuder föreläsnings- och utbildningsservice kring den romska kulturen. Personalen på fritidscentret utgörs av romer.

4.3.2 Att trygga likabehandling när det gäller boende och att minska otryggheten

Målet är att öka likabehandlingen genom att ta hänsyn till romernas behov och kulturella faktorer i service och myndighetsverksamhet riktad till romer, samt att utöka samarbetet mellan romer och olika myndigheter.

Vardagsrasism försvagar romernas självkänsla, ökar känslan av otrygghet och stärker befolkningens egna fördomar. Otryggheten är också förknippad med romernas rädslor gentemot myndighetsverksamhet. Känslan av otrygghet och erfarenheter av diskriminering ökar upplevelsen av att de inte tas på tillräckligt stort allvar när de kontaktar myndigheterna i diskriminerings- eller nödsituationer.

Romernas bostadssituation har blivit bättre tack vare statens tidigare specialåtgärder, och boendestandarden för en stor del av romerna motsvarar i dag den genomsnittliga nivån för finländare. Men romerna är ändå i betydande mån beroende av det kommunala och allmännyttiga utbudet av hyreslägenheter, eftersom de på grund av sin svaga ekonomiska ställning och de fördomar som riktas mot dem har svårt att få bostad via den privata hyresmarknaden. De är ofta förhindrade att skaffa ägarlägenheter på grund av finansieringssvårigheter.

Romernas boendeproblem och boendeförhållanden har inte kartlagts tillräckligt. Istället konfronteras Delegationen för romska frågor, minoritetsombudsmannen och de romska organisationerna, som Romano Missio, dagligen med romernas bostadsproblem i sitt arbete. En stor del av romernas kontakter med Delegationen för romska frågor och av diskrimineringsanmälningarna till minoritetsombudsmannen handlar om boende.

4.3.2.1 Att öka likabehandlingen inom boendeservicen och främja en lösning av romernas problem med boende och boendesituation

Romernas boendeproblem är förknippade med diskriminering och inslag av utslagning och den romska gemenskapens interna tillvägagångssätt. I ett samhällssubventionerat boende uppstår problem vid bostadssökande, val av hyresgäster och att få information om dessa, bostadsbyte, problemlösning kring boendet samt när det gäller att ta hänsyn till romernas seder och bruk vid boendearrangemangen. Ofta hänger problemen med boende och direkt bostadslöshet samman med andra svåra livssituationer, som ekonomiska problem och svårigheter med livskompetensen. En svår boendesituation påverkar i synnerhet barnens välbefinnande och försvårar eller förhindrar bland annat deras skolgång. Därför är det viktigt att lösa problem som har med boende att göra för att förebygga utslagning.

Det är viktigt att intensifiera problemlösningen när det gäller romernas boende och boendesituation genom att utreda boendeförhållandena, stärka det tväradministrativa samarbetet, garantera icke-diskriminerande verksamhetsmetoder och öka romernas rådgivning kring boendeservice. I boende och samhällsplanering ska man dessutom främja åtgärder som förebygger regional segregering.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Utreda romernas boendesituation som en del av utredningen kring deras hälsa och välbefinnande samt utifrån resultaten lägga fram utvecklingsförslag. 	SHM, MM	Institutet för hälsa och välfärd, ARA RONK Minoritetsombudsmannen Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Öka samarbetet och informationsförmedlingen om likabehandling mellan bostadsmyndigheter, kommunernas olika förvaltningar, kommunala fastighetsbolag och de regionala delegationerna för romska frågor för att lösa boendeproblem. Dessutom stärka verksamhetens transparens genom att utveckla anvisningar och information om tillvägagångssätt. 	MM, ARA	ARA Kommunerna Kommunförbundet RegionalRONK Romska organisationer Minoritetsombudsmannen

gångssätt vid bostadssökande, beslutsfattande och besvärprocesser.		
<ul style="list-style-type: none"> • På kommunal nivå öka det tväradministrativa samarbetet mellan socialförvaltning, bostadsförvaltning, skuldrådgivning och fastighetsbolag samt främja iakttagande av god förvaltningssed vid utredning av enskilda romska familjers boendeproblem. 	MM, ARA	Kommunförbundet Kommunerna RegionalRONK Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> • Utredda möjligheterna att starta ett särskilt, riksomfattande projekt med syfte att lösa romernas boendeproblem samt för att utveckla och sprida goda handlingsmodeller. 	MM	IM, SHM ARA RONK Minoritetsombudsmannen Kommunförbundet Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Efter att likabehandlingslagens tillämpningsområde utvidgats följa upp en eventuell ökad diskriminering vid fritt finansierade hyresrätter samt bedöma vilka åtgärder uppföljningen föranleder. 	Minoritetsombudsmannen	MM, JM, IM
<ul style="list-style-type: none"> • Utredda läget inom socialvårdens boendetjänster för romer och lägga fram eventuella utvecklingsförslag. 	SHM	Kommunförbundet Institutet för hälsa och välfärd
<ul style="list-style-type: none"> • Effektivisera användningen av befintliga boendefinansieringssystem för romer samt stärka informationen om dessa till bland annat kommuner och romska organisationer. 	MM, ARA	RegionalRONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> • Utveckla boendeinformation samt boende- och skuldrådgivningstjänster för romer som en del av en större boenderådgivning. 	MM, ARA Kommunerna	Kommunförbundet Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> • Stödja åtgärder som främjar romernas interna icke-diskriminering och likabehandling vid val av boställningsort. Informera om lagenliga tillvägagångssätt som iakttar god förvaltningssed och kulturella egenskaper vid val av hyresgäster. 	Minoritetsombudsmannen	MM, ARA RONK RegionalRONK Kommunerna Bostadsmyndigheterna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer

God praxis

Försök med boenderådgivning, Uleåborg

I Uleåborg genomfördes under 2006–2008 ett boenderådgivningsprojekt, där de olika parterna var Uleåborgs stads social- och hälsovårdsförvaltning, tekniska centralens avdelning för boendefrågor samt som representant för ägarna av hyresbostäderna Sivakka-konsortiet Oy.

Målet för boenderådgivningsprojektet var att hitta en bostad åt klienter med svårigheter att få bostad, att stödja långtidsboende för klienter inom specialgrupper samt att minska och förebygga vräkning. Målet var att öka samarbetet mellan olika instanser samt att skapa och utbilda ett brett nätverk av boenderådgivare/sociala vicevärdar mellan hyresbostadsägare, social- och hälsovårdstjänster och den tredje sektorn.

Boenderådgivarna hade i uppgift att planera, genomföra och utveckla servicehandledningen. I arbetsbeskrivningen betonades nätverkssamarbete och att tillsammans med samarbetsparterna utveckla boendefrämjande handlingsmodeller. Uppgiften var att utveckla samarbetet mellan allmännyttiga hyresbostadsägare och social- och hälsovårdsförvaltningen. Samarbetet med i synnerhet boenderådgivare och romska aktörer stärktes av TuRom-utbildningen, som stödjer växelverkan och kontakt. TuRom-utbildningsmodellen utvecklades i samband med ”Romanit työelämä”-projektet i Jyväskylä.

Under försöket med boenderådgivning utvecklades nya arbetsmetoder och tillvägagångssätt, som uppstod ur vardagens behov, såsom regional boendeinfo, ett planmässigt avtal för att trygga boendet, ”Talous tasapainoon”-kursmaterialet, ”Vast Vastensa”-guiden och medlingsmodeller vid bl.a. betalning av hyresskulder. Arbetsmetoderna har inarbetats i normaltjänsterna och man har konstaterat att boendeproblemen har minskat.

4.3.2.2 Främja likabehandling av romer vid myndighetsförfarande för att minska otryggheten

De internationella organ som följer upp hur konventionerna om mänskliga rättigheter uppfylls har i sina slutsatser och rekommendationer fäst uppmärksamhet vid behovet att stärka förtroendet mellan polis och nationella minoriteter samt att förbättra romernas förhållanden i fängelserna.

En av polisens viktigaste uppgifter för att upprätthålla trygghet är att bekämpa rasism och att öka fördomsfriheten. Enligt polisdirektiven för rasismförebyggande arbete ingår det i polisens åtaganden att sänka tröskeln för att ingripa i rasistiska dåd och att i möjligaste mån utan dröjsmål utreda brottsmisstankar. Också i polisens utbildning och resultatstyrning betonas förebyggande av rasism. Den romska kulturen har behandlats i polisutbildningen i flera år och detta har lett till en positiv inställning hos båda sidor. Det är viktigt att diskriminering av romer och romers otrygghet kontinuerligt uppmärksammas i polisens grund- och kompletteringsutbildning. Eftersom romer stundtals upplever att deras anmälningar om rasism och diskriminering inte alltid bemöts korrekt, är det viktigt att förbättra deras kunskaper om anmälningsförfaranden vid diskriminering och rasistiska dåd samt att effektivisera straffprocesserna vid diskriminering och rasistiska dåd genom att förbättra samarbetet mellan olika aktörer.

I de lokala trygghetsplanerna, som ingår i det interna trygghetsprogram som kommunerna utarbetar genom ett tväradministrativt samarbete, ska man beakta romernas delaktighet i trygghetsplanering och åtgärder för att förebygga diskriminering och öka tryggheten. De riksomfattande rekommendationerna för detta blir klara i slutet av 2009 och kommer att delas ut till alla myndigheter som deltar i säkerhetsplanering.

Enligt en utredning gjord av en arbetsgrupp som Brottsåtgärdsverket tillsatte 2003 har romska fångar i fängelserna särskilda problem när det gäller boende, sysselsättning, utbildningsbehov, behovet av missbruksrehabilitering och frisläppningsutredningar. Många fångar med

romsk bakgrund avtjänar sitt fängelsestraff isolerade på slutna avdelningar, eftersom de känner sig otrygga på de öppna avdelningarna på grund av diskriminering och våldshot från de andra fångarna. Det försvagar deras likabehandling och möjligheter att delta i till exempel fängelseundervisning. Som utvecklingsförslag presenterade arbetsgruppen åtgärder för att öka fängelsepersonalens kunskaper om den romska kulturen, utveckla samarbetets uppbyggnad, förbättra de romska fångarnas studieförutsättningar, utveckla utbildningen och att upprätta sådana tillvägagångssätt som gör det möjligt att delta i fängelsets normala aktiviteter medan man avtjänar sitt straff. Arbetsgruppens förslag är fortfarande aktuella.

Personalförnyelsen inom den offentliga sektorn, som sker i synnerhet när de stora årskullarna lämnar arbetslivet, förutsätter en tryggad kontinuitet gällande informationsgivning och utbildning kring romernas förhållanden och kultur inom myndighetsverksamheten. Ur icke-diskrimineringens och en ökad trygghets synvinkel betonas behovet av information hos flera myndigheter. För att underlätta kontakten mellan romer och servicesystemet måste olika myndigheter också utbildas i hur man bemöter romer som individer och klienter.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla och utöka informationen och utbildningen om likabehandling och icke-diskriminering inom trygghetssektorn samt gentemot myndigheter, såsom personal på larmcentraler, skuldrådgivning, utmätningsmyndigheter, åklagar- och rättsväsendet, brottspåföljdssektorn och polisen. 	IM, JM	SHM/RONK Brottspåföljdsverket (RISE) RONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Inlemma åtgärder som ökar romernas trygghet i de lokala trygghetsplanerna. Höra romer i trygghetsfrågor som rör dem. 	IM	Myndigheter som ansvarar för lokala trygghetsplaner RegionalRONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> I de lokala trygghetsplanerna fästa uppmärksamhet vid förebyggande av etnisk diskriminering och vardagsrasism i samarbete med de lokala romerna. Utveckla åtgärder och följa upp dessa för att eliminera den känsla av otrygghet som romer upplever. 	IM	RegionalRONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper och organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Öka romernas kännedom om anmälningsförfaranden vid diskriminering och rasistiska dåd samt stärka samarbetet mellan polisen och de lokala romska arbetsgrupperna. 	IM	RONK RegionalRONK Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Säkra en smidig hantering av rasistiska brott eller eventuella diskrimineringsbrott i polisens och åklagar- och rättsväsendets verksamhet. 	IM, JM	
<ul style="list-style-type: none"> Inom kriminalvården och fängvården effektivisera verkställandet av åtgärderna 	JM	Brottspåföljdsverket (RISE)

kring de romska fångarnas situation, som utretts av en arbetsgrupp.		
<ul style="list-style-type: none"> Försäkra sig om att man i likabehandlingsplanerna inom brottspåföljdssektorns myndighetsenheter också i fortsättningen beaktar romernas särskilda behov och sätter in åtgärder för att stärka lika-behandlingen. 	JM	Brottspåföljdsverket (RISE)

God praxis

Guider och utbildning som behandlar den romska kulturen

I polisutbildningen behandlas den romska kulturen regelbundet som en del av den rasismförebyggande och mångkulturella utbildningen under temat ”Den romska kulturen och polisen”. Föreläsaren representerar romerna. För polismyndigheterna har man tagit fram guiden ”Poliisi ja syrjäntä” samt guiden ”Romanin ja poliisin kohdatessa”, som tar upp den romska kulturen och också ingår i polisutbildningens självstudiematerial.

4.4 Att stödja bevarandet och utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen

Romernas rätt till att upprätthålla och utveckla det egna språket och den egna kulturen finns stadgat i grundlagen. Romanispråkets ställning påverkas också av de internationella avtalen om minoritetsspråkets ställning, som ratificerats av Finland. Bestämmelser angående undervisning i romani ingår i dagvårdsförordningen och skollagstiftningen samt lagen om offentlig radioverksamhet. I praktiken har undervisningen i romani endast etablerats delvis och regionalt framför allt i Sydfinland. Rundradion har sedan 1995 varje vecka producerat 15 minuter långa aktualitetsprogram på romani.

Att bevara det romska språket och romernas kulturtraditioner har en central betydelse för den romska minoritetens kulturella identitet. Enligt egna uppskattningar kan cirka 40–50 % av romerna tala romani. Romanispråkets betydelse som dagligt användarspråk bland romer har minskat. Av det här skälet har språkets naturliga överföring från en generation till nästa stannat av och språket kräver därför stimulering och utveckling. Romska språknämnden har under 2009 förberett och offentliggjort ett språkpolitiskt program för romani. Programmet omfattar förslag på stödåtgärder för att stimulera det romska språket och för att trygga undervisningen i romani.

Romerna har också saknat en skriftligt dokumenterad historia och de känner till väldigt lite om sin historia. Under 2009 inleds ett forskningsprojekt om finlandsromernas historia.

För att främja likabehandling och minska fördomar är det också nödvändigt att stärka förutsättningarna för romernas skapande verksamhet och dess framförande på lokal nivå samt i Rundradions programproduktion.

4.4.1 Att främja utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen

Målet är att utveckla förutsättningarna för undervisning i romani, att stödja forskningen om romanispråket och den romska kulturen samt att öka den romska kulturens synlighet och romernas delaktighet både på lokal nivå och i medierna. Målet med att stärka romanispråket och den romska kulturen är att stärka romernas dubbla identitet, så att de med kännedom om sin egen bakgrund och historia som legitimerade aktörer och medborgare kan delta i utvecklingen av den egna gruppen och i vidare bemärkelse av hela samhället.

4.4.1.1 Att utveckla undervisningen i romani och utbildningen av lärare

Det största hindret för romanispråkets bevarande är bristen på eller den totala avsaknaden av lärare i många delar av landet. Fortbildning för lärare i romani arrangeras för tillfället i Finland endast i liten utsträckning. En utmaning är bland annat det låga antalet potentiella lärare samt skillnaderna i deras grundutbildning, vilket förutsätter en skräddarsydd fortbildning. Att starta undervisning i romani på universitetsnivå och att främja forskning stärker tillgången till undervisning och undervisningens utveckling samt förverkligandet av romernas språkliga rättigheter. Att möjliggöra undervisning i romani och att stärka språkvården förutsätter ändamålsenlig resursplanering.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla fortbildningen av lärare i romani. 	UVM, UBS	Focis
<ul style="list-style-type: none"> Utreda förutsättningarna för att på ett ändamålsenligt sätt ordna undervisning i romani på universitetsnivå. 	UVM	Focis Romska språknämnden

4.4.1.2 Att utöka och stärka undervisningen i romani i grund- och vuxenutbildningen

Upplägget för undervisningen i romani måste utvecklas. Att öka undervisningen är en central förutsättning för att hålla romanispråket vid liv. En utökning av undervisningen försvåras av den elevgruppsstorlek som fordras i den grundläggande utbildningen, de fåtaliga lärarna och bristen på aktuellt läromaterial.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Stärka de romska elevernas möjlighet att delta i romaniundervisning genom att vara flexibel i författningarna. 	UVM, UBS	Kommunerna Kommunförbundet
<ul style="list-style-type: none"> Skapa förutsättningar för undervisning i romani på gymnasienivå samt utreda möjligheten att genomföra provet i romani som modersmål som en del av stu- 	UVM	Focis Studentexamensnämnden

dentexamen.		
<ul style="list-style-type: none"> • Ta fram mer läromaterial på romani enligt grunderna för de nationella läroplanerna samt att som ett långsiktigt mål ta fram läromaterial för förskoleundervisning och grundläggande utbildning, gymnasier, yrkesinriktad grundutbildning och vuxenutbildning för romska barn och ungdomar som studerar romani. 	UVM, UBS	Focis
<ul style="list-style-type: none"> • I grunderna för läroplanen för romani ta hänsyn till det internationella samarbetet för romaniundervisning och språkets utveckling. 	UBS	
<ul style="list-style-type: none"> • Förankra språkboversamheten för romani och göra en utvärdering av resultatet. 	UBS	RegionalRONK Kommuner Romska organisationer Utbildningsarrangörer
<ul style="list-style-type: none"> • Utöka möjligheterna till vuxenstudier i romani inom det fria bildningsarbetets utbildningsutbud. 	UBS	RegionalRONK Romska organisationer Fria bildningsorganisationerna

4.4.1.3 Att stärka förverkligandet av romernas språkliga rättigheter

I 17 § 3 mom. i grundlagen fastställs romernas rätt till att upprätthålla och utveckla sitt eget språk och sin egen kultur. Preciseringen av bestämmelsen i lagstiftningen på lägre nivå och dess verkställande har emellertid varit otillräcklig i flera avseenden. Romanispråkets resurser har förutom undervisning varit avsevärt mer begränsade också när det gäller forskning och språkvård än de traditionella minoritetsspråkens, till exempel samiska och teckenspråk. Tolknings- och bestämmelserna om kulturella och språkliga rättigheter har lett till olika resursallokering och olika effektivt verkställande för de olika språkliga minoriteterna. När det gäller utbildning, undervisning och språkets utveckling fordrar också språkforskning och språkvård förstärkning och resurser.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> • Klarlägga hur romernas grundlagsenliga rätt till att upprätthålla och utveckla det egna språket uppfylls i lagstiftningen på lägre nivå och dess verkställande. 	JM	Focis YLE RONK UVM UBS
<ul style="list-style-type: none"> • Säkra resurser för forskning och språkvård kring romanispråket på universitetsnivå. 	UVM	Focis Universiteten

4.4.1.4 Stödja romsk kulturverksamhet i utveckling och synlighet

Stödandet av den romska kulturtraditionen och skapande kulturverksamhet har en central betydelse vid förverkligandet av den romska minoritetens kulturella rättigheter. Romsk historia och tradition finns bevarad på enstaka museer, exempelvis i Nationalmuseets, Rovaniemis och Jakobstads museisamlingar. Den romska kulturen har emellertid inte visats permanent på något museum. Museiverksamhetens mål är att upprätthålla och stärka befolkningens förståelse för sin kultur, historia och omgivning. Att värna om den romska kulturtraditionen ger en möjlighet att bevara, undersöka och visa upp den romska kulturen för såväl romer som den breda allmänheten.

Också romernas egen kulturverksamhet och ökade förutsättningar för skapande verksamhet samt deras deltagande och delaktighet i konsten och kulturen i Finland är viktiga för att förverkliga de rättigheter och den likabehandling som fastställts i grundlagen.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Genomföra ett inplanerat forskningsprojekt för att uppteckna romernas historia. 	UVM	SKS RONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Avsätta extra pengar i statsbudgeten för att främja och visa upp romernas konstnärliga verksamhet. 	UVM	RONK
<ul style="list-style-type: none"> Utreda möjligheterna att bilda ett romskt kulturcentrum. 	UVM	RONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Utreda under vilka förutsättningar romernas historia och traditioner skulle kunna visas upp som en del av något befintligt museums permanenta verksamhet. 	UVM	RONK
<ul style="list-style-type: none"> Öka förutsättningarna för traditionella romska konstformer som fritidssysselsättning inom kommunernas kulturutbud. 	UVM	Kommunerna Regionala myndigheter Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Ta hänsyn till romernas behov vid genomförandet av de åtgärder som beslutades i åtgärdsprogrammet för konstens och kulturens tillgänglighet. 	UVM	RONK Romska organisationer

4.4.1.5 Att stärka den romska minoritetens delaktighet samt romanispråkets och den romska kulturens synlighet i Rundradions programverksamhet

Den offentliga informationsförmedlingen har en central roll både när det gäller att ge en offentlig bild och att främja kulturell mångfald och etnisk likabehandling, liksom vid förverkligandet av språkliga och kulturella rättigheter.

Rundradion ska enligt lag i sin programverksamhet tillhandahålla tjänster på bland annat samiska, romani och teckenspråk, stödja fördomsfrihet och kulturell mångfald samt erbjuda programutbud också för minoritets- och specialgrupper. Sametinget har rätt att bli hört vartannat år innan Rundradions förvaltningsråd skickar sin verksamhetsberättelse till riksdagen, men romerna har ingen motsvarande möjlighet att göra sig hörda.

Romanispråkets användning i offentliga medier ökar utvecklingen av romernas språkidentitet och stärker romanispråkets ställning som användarspråk. Rundradion har sedan 1995 erbjudit 15–20 minuter långa aktualitetssändningar på romani varje vecka. Dessutom har man i synnerhet i televisionens programverksamhet producerat eller visat ett antal dokumentärer om romer samt uppmärksammat romerna i Opettaja-tv: s produktion och i enstaka magasinartade program om kulturell mångfald.

För mediernas del är målet att främja informationsförmedling som bekämpar fördomar mot romer, öka kännedomen om romernas historia och kultur som en del av det finländska samhället samt i det stora hela förbättra den allmänna bilden av romer.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> I Rundradions programverksamhet stärka romernas synlighet som en del av det finländska samhället, utveckla informationsgivning och produktion av aktualitetsprogram för romer – också på romani – samt skapa metoder för att lyssna på den romska minoriteten vid programplaneringen. 	YLE	RONK Regionala RONK
<ul style="list-style-type: none"> Utreda möjligheterna till nordiskt samarbete inom radio och TV när det gäller produktion av program på romani och om romer. 	YLE	Nordiska rådet
<ul style="list-style-type: none"> Stödja de romska organisationerna i att skapa en positiv offentlig bild av romer genom att ordna medieutbildning. 	YLE	RONK Regionala RONK Romska organisationer

God praxis

Språkboverksamheten

För att stimulera romanispråket har man på några orter använt sig av språkboverksamhet som riktar sig till romer i alla åldrar. Erfarenheterna har visat sig vara positiva. Utbildningsstyrelsen bekostar från och med 2009 språkboverksamhet som pilotprojekt på tre orter och avsikten är att i framtiden utöka verksamheten till ännu fler orter.

Sommarskolor i romani

Utbildningsstyrelsen har också ordnat populära sommarspråkläger för romer. Under 2009 ökade man antalet läger och expanderade regionalt. Också i Nyslott har den lokala romska föreningen ordnat undervisning i romani som en del av lägerverksamhet riktad till romer.

4.5 Att främja likabehandling av romer och förebygga diskriminering

Romerna har på grund av diskriminering och negativa fördomar i genomsnitt sämre förutsättningar än majoritetsbefolkningen att få tillgång till tjänster i arbetslivet, boende och efter behov. Romerna har inte tillräcklig kunskap om sina rättigheter och känner inte alltid igen diskriminering. Attityder och rädsla för diskriminering har också betydelse för romernas egen verksamhet samt rent generellt för hur aktiva och initiativkraftiga de är när det gäller att delta.

Målsättningen med insatsen är att särskilt förebygga fientlighet mot romer i det finländska samhället genom att synliggöra diskriminering mot romer, väcka medvetenhet om romernas situation och kultur samt att bekämpa negativa fördomar och attityder.

Medel för att främja likabehandling är en integrering av jämställt bemötande, införande av särskilda åtgärder och positiv särbehandling. Integrering av icke-diskriminering och likabehandling stöds av likabehandlingslagen och de förslag den yrkar på. En effektivare likabehandlingsplanering är en central metod till integrering.

En del av romerna befinner sig primärt i en sämre ställning än andra i till exempel förskoleundervisning, grund- och yrkesinriktad utbildning och sysselsättning. Därför behövs positiv särbehandling för att förbättra situationen, exempelvis i form av medlare, stödpersoner och servicehandledare med romsk bakgrund samt genom olika stödformer som byggts upp vid sidan av utbildningen.

Att främja romernas likabehandling och att bekämpa diskrimineringen av dem är av karaktären handlingar som gör ett tvärsnitt genom samhället, och åtgärder förknippade med det här målet finns också i programmets övriga målsättningar.

4.5.1 Att stärka likabehandling och icke-diskriminering av romer

Europeiska kommissionen betonar integrerad icke-diskriminering som en metod för att främja likabehandling. Det innebär i det här fallet att man i praktiken säkerställer att den romska minoritetens behov tas i beaktande vid måluppställning och i verksamhetspolitiken inom olika yrkesområden samt när man skapar verksamhetsmetoder som bekämpar diskriminering av romer och främjar deras möjligheter till likabehandling och delaktighet.

4.5.1.1 Att främja romernas möjligheter till likabehandling och jämställt bemötande samt bekämpa diskriminering

Att följa upp och synliggöra diskriminering har betydelse för att kunna förebygga diskriminering och sätta in rätt åtgärder. När det gäller romerna behövs forskningsdata om olika levnadsförhållanden och yrkesområden. Dessutom ska den diskriminering som romerna upplever och möter följas upp regelbundet som en del av diskrimineringens helhetsuppföljning.

I myndigheternas verksamhet är likabehandlingsplanen ett centralt verktyg för att öka likabehandlingen. Eftersom målsättningar och åtgärder som gäller romerna enligt forskningsuppgifterna inte är inkluderade i huvuddelen av förslagen, ska man säkerställa att alla förslag innefattar konkreta åtgärder som säkrar romernas möjligheter till likabehandling och icke-diskriminering.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Vid diskrimineringens helhetsuppföljning utveckla uppföljningsindikatorer för diskriminering av romer. 	IM/Uppföljningsgruppen för diskriminering	SHM Minoritetsombudsmannen ANM RegionalRONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Öka medvetenheten om rätten till icke-diskriminerande bemötande bland romer genom att stärka de romska organisationernas förmåga att genomföra projekt mot diskriminering. 	IM/Progress	Minoritetsombudsmannen RegionalRONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla myndigheternas likabehandlingsplanering i samarbete med romer och säkerställa att likabehandlingsförslagen innefattar konkreta åtgärder som säkrar romernas möjligheter till likabehandling och icke-diskriminering. 	IM	Minoritetsombudsmannen RegionalRONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
<ul style="list-style-type: none"> Uppmuntra myndigheterna att i likabehandlingsplanerna, som följer likabehandlingslagen, inkludera möjligheten till positiv särbehandling i situationer där romerna är underrepresenterade eller har ett sämre utgångsläge än den övriga befolkningen. 	IM	Ministerierna Minoritetsombudsmannen RONK/RegionalRONK Kommunförbundet Kommunerna

4.5.1.2 Att bekämpa förutfattade meningar om romer och öka kännedomen om romernas situation och den romska kulturen

Kampanjer, evenemang och andra åtgärder mot diskriminering har chansen att få större genomslag om de genomförs som ett samarbete mellan olika aktörer. De romska organisationernas kunnande och deltagande i verksamhet mot diskriminering tillsammans med andra medborgarorganisationer och myndigheter ska stärkas genom att arrangera utbildning och träning

i likabehandling och förebyggande av diskriminering. Samtidigt ska också organisationernas förutsättningar att ge romerna råd om icke-diskriminering förbättras.

För att myndigheter och andra tjänsteleverantörer ska kunna utveckla sina tjänster så att de motsvarar romernas behov bör man också fortsätta med och effektivisera deras utbildning i den romska kulturen och romernas situation.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Genomföra en riksomfattande informationskampanj med syfte att bekämpa fördomar mot romer, för att öka romernas synlighet och stödja verkställandet av programmet för romsk politik. 	IM, Progress	YLE Kommunförbundet RegionalRONK Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Stärka människorätts- och medborgarfostran för att främja kulturella rättigheter och förebygga diskriminering av romer. 	UVM, UBS	RONK RegionalRONK Romska organisationer

4.5.1.3 Att ingripa i flerfaldig diskriminering av romer och gruppens interna diskriminering

Den flerfaldiga diskriminering som romerna upplever inom olika yrkesområden ska jämfört med i dag identifieras bättre bland myndigheter, romerna själva och övriga instanser, som representerar grupper som riskerar att utsättas för diskriminering. Diskriminering av romska kvinnor i arbetslivet ska förebyggas genom gemensamma åtgärder från arbetslivets parter samt olika myndigheter och instanser som representerar romer. Jämställdheten mellan könen ska främjas bland romer i samarbete med jämställdhetsmyndigheterna och kvinno- och mansorganisationerna.

Likabehandling av romska flickor och pojkar i förskola, grundutbildning och fritidsverksamhet för ungdomar ska tryggas. Romska elever ska beaktas vid förebyggande åtgärder mot mobbning. Inom äldreomsorgen ska man vara medveten om att romerna har rätt till samma tjänster som resten av befolkningen, och att de på grund av sin bakgrund kan ha vissa särskilda behov som tjänsteleverantörerna ska ta hänsyn till. Särskild uppmärksamhet ska också fästas vid funktionshindrade personer med romsk bakgrund för att tillgodose deras rättigheter och tillgången till tjänster.

Minoriteter inom den romska befolkningen – som funktionshindrade, personer som tillhör en sexuell minoritet eller könsminoritet samt grupper med olika övertygelse, livsåskådning eller religion – ska ses som en mångfald. Arbetet inom de romska organisationerna, delegationen för romska ärenden och de regionala delegationerna för att acceptera mångfald bland romer ska utökas till att omfatta alla förbjudna diskrimineringskäl: kön, religion, övertygelse, ålder, handikapp och sexuell läggning.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla åtgärder för att bekämpa och förebygga flerfaldig diskriminering samt öka romernas kännedom om flerfaldig diskriminering och lagstiftningen om den. 	IM, Uppföljningsgruppen för diskriminering	RONK, RegionalRONK Romska organisationer Minoritetsombudsmannen och jämställdhetsombudsmannen
<ul style="list-style-type: none"> Stödja de romska organisationernas arbete med att förebygga diskriminering och främja likabehandling. 	IM/Progress	RONK RegionalRONK
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla de romska organisationernas förutsättningar, kunnande och attitydarbete för att acceptera mångfalden bland romer. 	IM, RONK	RegionalRONK Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer

God praxis

Samarbete mellan myndigheter och romska organisationer för att förebygga diskriminering

De romska organisationerna har under de senaste åren i samarbete med myndigheterna på många sätt strävat efter att främja likabehandling av romer och att bekämpa diskriminering. Man har särskilt försökt påverka myndigheters och övriga tjänsteleverantörers verksamhet genom att informera om särdrag i den romska kulturen. Men det verkliga arbetet mot diskriminering är nytt också för de romska organisationerna och det krävs resurser och utökat kunnande på bred front.

Ett bra exempel på icke-diskriminerande verksamhet är ”Likabehandling på Första Plats”-projektet, som genomfördes i Åbo 2007–2008 som ett samprojekt mellan olika minoritetsorganisationer. Som en del av projektet arrangerade de lokala romska organisationerna i Egentliga Finland kurser för romer, med målet att bättre kunna identifiera och ingripa mot diskriminering. Dessutom organiserade de tillsammans med övriga lokala minoritetsorganisationer en kampanj som syntes i form av affischer på lokaltrafikens bussar och allmänna platser. Organisationerna gav också ut en gemensam bok, där man genom foton och livsberättelser presenterade Åbobor med minoritetsbakgrund.

4.6 Att utveckla den romska politiken och stärka romernas deltagandemöjligheter

4.6.1 Att utveckla förvaltningsstrukturen för romska ärenden och stärka den romska politiken

En långsiktig romsk politik förutsätter både en stärkning av förvaltningsstrukturen och en fortsatt uppföljning av politikens målsättningar, verkställande och resultat. Målet med handlingsplanen är att stärka de romska ärendenas institutionella struktur på nationell och regional nivå. Det är nödvändigt att i form av specialåtgärder stödja romernas delaktighet samt utvecklingen av strukturer och tillvägagångssätt som främjar romernas och myndigheternas samar-

bete, i synnerhet på lokal nivå. För att öka den romska minoritetens likabehandling och delaktighet bör man stödja de romska organisationernas kunnande och handlingsförmåga samt stärka romernas synlighet och möjligheter att påverka genom att bland annat utveckla samrådsstrategier. Romska barn och ungdomar måste också ges en möjlighet att bli hörda.

4.6.1.1 Att stärka de romska ärendenas institutionella struktur både på nationell och på regional och lokal nivå

En utveckling och ett verkställande av den romska politiken förutsätter att dess strukturer stärks och att ändamålen tydliggörs. Det gäller såväl den riksomfattande och de regionala romska delegationernas ställning som övriga regionala och lokala samarbetsstrukturer.

För att stärka delegationens verksamhet behövs tillräckliga resurser och administrativa stödåtgärder för att hantera de ökade nationella och internationella arbetsuppgifterna. Efter att lagrevideringen som rör likabehandlingslagstiftningen och likabehandlingsmyndigheterna blivit klar är det nödvändigt att granska de olika myndigheternas och delegationernas inbördes arbetsfördelning och resursallokering.

Verksamhetsfältet för planerarna på de regionala delegationerna för romska ärenden är omfattande. Rådgivning och att hålla kontakt med regionens romer och lokala myndigheter är en utmaning med nuvarande resurser. Också åtgärder inkluderade i programmet för romsk politik förutsätter en satsning från de regionala delegationerna för romska ärenden, och personalresurserna bör därför stärkas samtidigt som man bör försäkra sig om att de nya regionala myndigheterna stödjer delegationerna och deras planerare.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Säkra den riksomfattande delegationens verksamhetsförutsättningar för att främja den romska politiken och stärka dess personalresurser genom att inrätta en ny experttjänst inom delegationen. 	SHM	Ministerierna
<ul style="list-style-type: none"> Revidera den riksomfattande delegationens arbetsuppgifter och sammansättning samt bestämmelserna kring de romska organisationernas delaktighet. 	SHM	Ministerierna
<ul style="list-style-type: none"> Bilda en egen regional delegation för romska ärenden med en planerartjänst inom det nya Regionförvaltningsverket för västra och inre Finland. 	SHM	Ministerierna Regionalförvaltningen
<ul style="list-style-type: none"> Stärka de regionala delegationernas personalresurser och separera deras verksamhetsanslag från anslaget till regionalförvaltningens myndigheter. 	SHM	Regionalförvaltningens myndigheter
<ul style="list-style-type: none"> Stärka de lokala samarbetsformerna mellan myndigheter och romer för att öka romernas delaktighet, genom att främja 	SHM, RONK	Regionalförvaltningen RegionalRONK Kommunförbundet

tillsättandet av lokala romska arbetsgrupper i de kommuner eller samarbetsområden där det bor romer.		Kommunerna
<ul style="list-style-type: none"> Se till att ministerierna inom centrala förvaltningsområden utser kontaktpersoner som ansvarar för romska ärenden, för att stärka den romska politikens verkställande och samordning. 	UVM, JM, ANM, SHM, IM, UM, MM	Ministerierna, RONK

4.6.1.2 Att stärka förverkligandet av den romska minoritetens rättigheter och romernas möjligheter att påverka i samhället

Den romska minoritetens rätt till att upprätthålla sitt eget språk och sin egen kultur finns stadgad i grundlagen. Bestämmelsens verkställande försvåras av både oklarheter i regelverket på lägre nivå och en avsaknad av en tydlig definition av romernas minoritetsställning och rättigheter. De romska delegationerna fungerar som rådgivande samarbetsforum mellan romer och myndigheter. För den romska minoritetens möjligheter att bli hörda och påverka finns inga motsvarande former som exempelvis samernas Sametinget eller den svenskspråkiga minoritetens Svenska Finlands folkting.

För att den romska minoritetens delaktighet och möjligheter att påverka i samhället ska infrias är det nödvändigt att stödja de romska organisationernas handlingsförmåga och -möjligheter samt utveckla metoder för att romerna ska kunna bli hörda och påverka i sina egna ärenden. Utöver detta är det nödvändigt att stärka växelverkan och samarbetet mellan romska organisationer, riksomfattande medborgarorganisationer och lokala föreningar.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Starta en utredning om hur man i förvaltning, lagberedning och lagstiftningsarbete skulle kunna utveckla den romska minoritetens möjligheter att bli hörda. 	JM	Ministerierna Riksdagskansliet RONK
<ul style="list-style-type: none"> Skapa förutsättningar för regelbundna samrådstillfällen på lokal/regional nivå för romer i olika ålder. 	SHM/RONK	Kommunförbundet Regionalförvaltningen RegionalRONK Kommunerna
<ul style="list-style-type: none"> Utreda förutsättningarna för att bilda en portal för romer, som skulle fungera som en dubbelriktad informationskanal mellan romer och myndigheter. 	SHM/RONK	IM, KM YLE Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla de romska organisationernas kunnande och verksamhetsmöjligheter genom att genomföra ett resursstärkande pilotprojekt för att öka romernas möjligheter att påverka. 	SHM	JM, UVM Delegationen för medborgarsamhällspolitik Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Försäkra sig om att man i verksamhetsutvecklingen för delegationen för med- 	JM	RONK Romska organisationer

borgarsamhällspolitik stödjer de romska organisationernas verksamhet och stärker samarbetet mellan romska organisationer och det övriga organisationsfältet.		
--	--	--

4.6.1.3 Att stärka förutsättningarna för utveckling, verkställande och uppföljning av en långsiktig romsk politik

Vid sidan av den programmässiga utvecklingen behövs en långsiktig romsk politik, vilket förutsätter en fungerande förvaltningsstruktur. I den romska politikens verkställande behövs en ökad sakkunskap och en säkrad kontinuitet. Risker är att den nuvarande samlade sakkunskapen försvinner ur stats-, läns- och kommunalförvaltningen när de stora årskullarna av tjänstemän går i pension under de närmaste åren.

Kommunerna har en central roll när det gäller att stärka romernas likabehandling och delaktighet. När det gäller verkställandet av programmet för romsk politik är det viktigt att säkerställa att kommunerna ser de långsiktiga fördelarna med att höja romernas ställning, förbinder sig att genomföra programmets målsättningar och får det stöd som krävs.

För att främja den romska politiken och bedöma hur resultatet är måste också kunskapsunderlaget om romerna breddas. Eftersom man i Finland inte registrerar personer efter etnicitet, finns ingen statistik över romerna. Därför behövs andra, säkra metoder för att samla in information och för att bredda kunskapsunderlaget, såsom separata undersökningar och utredningar.

För att stärka den romska politikens verkställande i de olika förvaltningsområdenas verksamhets- och utvecklingsplanering bör man särskilt beakta främjandet av romernas likabehandling.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> För att främja romernas likabehandling, baka in ett fast anslag på tre miljoner euro som statsbidrag åt kommunerna i statsbudgeten, för att utveckla service som kompletterar basservicen samt stödåtgärder och samarbetsformer riktade till romer. 	SHM	FM Regionalförvaltningen Kommunerna
<ul style="list-style-type: none"> Inkludera statsrådets principbeslut om ett verkställande av programmet för romsk politik i nästa regerings program. 	Ministerierna SRK	Partierna RONK
<ul style="list-style-type: none"> Skapa ett tillvägagångssätt för regelbundna ministerpolitiska diskussioner för politisk utstakning av nationell och internationell romsk politik. 	SHM, UM, IM, UVM	RONK
<ul style="list-style-type: none"> Inkludera främjande av romernas delaktighet och likabehandling i de olika för- 	Olika ministerier	

valtningsområdenas verksamhets- och utvecklingsplaner.		
<ul style="list-style-type: none"> Stärka kunskapsunderlaget om romerna genom att utreda förutsättningarna för informationssökning, utveckla metoderna för informationssökning och genomföra separata utredningar. 	FM Statistikcentralen	Olika ministerier Institutet för hälsa och välfärd Minoritetsombudsmannen Dataombudsmannen
<ul style="list-style-type: none"> Utveckla uppföljningen av den romska politikens verkställande genom att sätta upp utvecklingsmål och utveckla mått för att utvärdera resultat och effekter. 	SHM	RONK IM Institutet för hälsa och välfärd
<ul style="list-style-type: none"> Regelbundet göra uppföljningar av den romska politikens verkställande och resultat. 	SHM/RONK	SRK

4.6.2 Att främja deltagande i internationellt samarbete i romska ärenden

Romerna är en sameuropeisk minoritet. Därför är det viktigt att sträva efter att också i större skala påverka den romska politikens utveckling i Europa. Finland har på många sätt varit initiativkraftigt när det gäller att ta upp romska ärenden i de europeiska samarbetsorganen. På europeisk nivå har utvecklingen gått mot en övergripande romsk politik.

Målsättningen är att Finland också fortsättningsvis ska delta i och aktivt påverka utformningen av en romsk strategi i Europa, genom att bidra med sin egen sakkunskap i utvecklingsarbetet och erbjuda modeller och erfarenheter för att främja delaktighet och likabehandling. I det här samspelet har Finland samtidigt en möjlighet att lära sig av de andra ländernas erfarenheter och goda handlingsmodeller.

Romerna som europeisk minoritet påverkar också det finländska samhället, där en ny företeelse är de s.k. kringflyttande eller resande romerna. För att lösa många av de frågor som rör romernas situation krävs internationellt samarbete.

Finland har stött Europarådets linje att inkludera romerna i förberedelse och beslutsfattande som rör dem själva på olika förvaltningsnivåer och i internationella organisationer. Europeiska unionen har också strävat efter att stärka samarbetet med medborgarsamhället samt att skapa ett forum för att diskutera romska ärenden också medlemsländerna emellan. Europarådet förband sig i sina slutsatser i juni 2009 att i kommissionen främja en starkare struktur och utformning av Roma Platform, som presenterades i slutsatserna. Roma Platforms syfte är att skapa en diskussions- och samarbetsmekanism, som gör det möjligt också för romerna att delta i Europeiska unionens förverkligande av romsk politik samt att utveckla dialogen mellan medlemsländer, kommission, medborgarorganisationer och experter. Roma Platforms uppgifter, struktur och målsättningar är tills vidare olösta.

Ett aktivt deltagande från Finlands sida i det europeiska arbetet med romska ärenden förutsätter förutom en politisk vilja också en ökad sakkunskap i internationella frågor. Det internationella arbetet kräver av Finlands representanter och tjänstemän förutom kännedom om de internationella organisationerna också kännedom om romska frågor i hela världsdelen.

I samband med EU är det möjligt att effektivisera tjänstemannaverksamheten i EU: s organ. Finland kan verka aktivt för att främja romernas ställning inom ramen för rådande beslut, genom att de finländska representanterna när de exempelvis deltar i olika program, delegationer, kommittéer och arbetsgrupper har kännedom om den romska minoritetens situation i Europa och för fram det romska perspektivet som en del av arbetet. Tillvägagångssättet skulle främja unionens grundtanke om integrering.

De representanter och tjänstemän som sköter de romska frågorna på europeisk nivå behöver politiskt och administrativt stöd. Regeringens nyckelministrar från de centrala förvaltningsområdena bör regelbundet föra ministerpolitiska diskussioner om Finlands målsättningar i nationella och internationella romska åtgärder.

Åtgärder	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
<ul style="list-style-type: none"> Finland ska aktivt främja utvecklingen av en romsk strategi inom Europeiska unionen. 	UM, SHM	Ministerierna
<ul style="list-style-type: none"> Upprätta en nationell och internationell romsk strategi för Finland samt att i samordnandet av den romska politiken skapa en handlingsmetod som bygger på ministerpolitiska diskussioner. 	UM, RONK	Ministerierna
<ul style="list-style-type: none"> Stärka sakkunskapen i det internationella samarbetet och allokera resurser till de romska ärendenas internationella expert- och opinionsarbete. 	UM, RONK	Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Stödja de internationella organisationernas (bland annat ER, EU och OSSE) dialog med medborgarorganisationer och -grupper som driver romska ärenden samt stödja deras utveckling. 	UM, RONK	Romska organisationer
<ul style="list-style-type: none"> Säkerställa att de romska slutsatserna förs fram i de åtgärder som bygger på EU: s sociala agenda. 	SHM, UM	RONK
<ul style="list-style-type: none"> Effektivisera utnyttjandet av Europeiska unionens strukturfonder i nationella åtgärder riktade till romer samt delta i strukturfondnätverkets verksamhet för att sprida och dra nytta av god praxis. 	ANM,	UVM, SHM
<ul style="list-style-type: none"> Bidra till en lösning inom den Europeiska unionen, Europarådet och OSSE av problemen med tiggande och månglande romer som rör sig mellan olika länder. 	UM, RONK	
<ul style="list-style-type: none"> Informera lokala myndigheter om bestämmanden och vilka åtgärder som fordras när det gäller medellösa och hemlösa EU-medborgares ställning och rättigheter. 	Ministerier	

<ul style="list-style-type: none"> • Stödja den tredje sektorns frivilligarbete med att stödja medellösa och hemlösa romer från övriga EU-länder. 	Ministerier	Församlingar Medborgarorganisationer
--	-------------	---

5 Verkställande och uppföljning av programmet

5.1 Centrala aktörer i programmet för romsk politik

Programmet för romsk politik är ett specialprogram som typiskt kräver tväradministrativt samarbete och koordination och där ansvaret för verkställandet av förvaltningen fördelas på flera instanser. Med tanke på programmets verkställande är såväl kommunernas som de olika samarbetsinstansernas och de romska organisationernas roll betydande.

För verkställandet av programmet har statsförvaltningen en central betydelse i fråga om styrningen på både politisk nivå och förvaltningsområdesnivå. Viktiga aktörer för programmet är social- och hälsovårdsministeriet och Institutet för hälsa och välfärd, undervisningsministeriet och Utbildningsstyrelsen, justitieministeriet, inrikesministeriet, arbets- och näringsministeriet, miljöministeriet, utrikesministeriet samt finansministeriet liksom Rundradion. När det gäller integreringen av likabehandling bör den romska minoriteten beaktas i ministeriernas handlings- och utvecklingsplaner. Den i programmet föreslagna åtgärden att inom de olika förvaltningsområdena tillsätta tjänstemän med ansvar för romska ärenden stärker verkställandet och uppföljningen av programmet.

De regionala myndigheterna har en betydande styrningsmässig och samordnande roll. I samband med regionförvaltningsreformen är det viktigt att sörja för att sakkunskapen i den regionala förvaltningen av romska ärenden bibehålls samt att trygga en kontinuerlig utveckling av verksamheten och en tillräcklig resurstilldelning.

Kommunerna har en viktig ställning i arbetet för att romernas likabehandling och delaktighet ska omsättas i handling. Detta gäller såväl undervisning, ungdomsarbete, boende, social- och hälsovårdstjänster för olika åldersgrupper som idrotts- och kulturverksamhet. Med tanke på den romska befolkningens delaktighet och likabehandling är det väsentligt att romerna beaktas i de kommunala och regionala likabehandlingsplanerna, i handlings- och utvecklingsplanerna och i de olika strategierna. Utvecklingen av förfaranden som beaktar romerna förutsätter också ett starkare multiprofessionellt samarbete på lokal nivå. För att öka interaktionen utgör grundandet av lokala romska arbetsgrupper och utvecklingen av deras verksamhet ett centralt åtgärdsförslag i programmet. Kommunerna uppmuntras med ett separat statsunderstöd att utveckla verksamhetsmodeller som förbättrar romernas ställning.

Den riksomfattande delegationen för romska ärenden har i egenskap av expert- och samlingsforum en viktig roll som stöd för verkställandet av programmet. Rollen för de regionala delegationerna för romska ärenden framhävs i det praktiska genomförandet av programmet. De utgör en länk såväl till den regionala och lokala myndighetsverksamheten som till den romska befolkningen. Deras verksamhetsresurser måste stärkas i syfte att stödja verkställandet av programmet.

De romska organisationerna har en betydande roll i påverkansverksamheten och utvecklingen av samarbetet. De har kontaktyta med romernas vardag. De romska organisationerna är en viktig informationskälla och interaktionskanal, om det så är fråga om att utveckla myndigheternas verksamhet eller att stärka romernas aktivitet. En väsentlig förutsättning är att stärka de romska organisationernas handlingsförmåga och kompetens, vilket man strävar efter att uppnå genom programmet. Det är också viktigt att öka samarbetet mellan de romska organisationerna och övriga medborgarorganisationer. Medborgarorganisationerna kan också i övrigt inom ramen för sin verksamhet erbjuda romerna ett naturligt sätt att integreras starkare i samhället.

Förebyggandet av diskriminering och främjandet av likabehandling på arbetsmarknaden betonar arbetsgivarnas och arbetsgivarorganisationernas liksom arbetstagarorganisationernas roll som aktörer. Negativa attityder, fördomar och direkt diskriminering utgör fortfarande stora hinder för romernas integrering på arbetsmarknaden. Å andra sidan behöver de romer som söker sig till arbetsmarknaden också starkare arbetslivskänedom.

Vid verkställandet av programmet inom de olika insatsområdena är det därför viktigt att stärka kontakterna med arbetsmarknadsorganisationerna och försöka hitta samarbetsformer som skulle bidra till en uppluckring av fördomar och främja ett pluralistiskt arbetsliv. För verkställandet av programmet är också medborgarorganisationerna, idrottsorganisationerna och församlingarna viktiga samarbetsinstanser.

5.2 Verkställande och uppföljning

Det första programmet för romsk politik i Finland bildar ett övergripande och konkret åtgärdsprogram i syfte att främja romernas delaktighet och likabehandling inom olika områden av livet. Programmets måluppfyllelse är beroende av samtida utvecklingsåtgärder och de anslag som beviljats för dem inom olika förvaltningsområden och på olika förvaltningsnivåer samt av utvecklingen av samarbetsstrukturerna liksom av den romska befolkningens och de romska organisationernas aktivitet och engagemang. Resultaten och deras hållbarhet är förknippade både med hur effektiv integreringen är och med utfallet av tidsbegränsade utvecklingsåtgärder samt deras förankring.

Verkställandet av programmet för romsk politik förutsätter samordning av det tväradministrativa utvecklingsarbetet. Den riksomfattande delegationen för romska ärenden har inte med nuvarande struktur och resurser möjligheter att ansvara för verkställandet och uppföljningen av programmet. Internationella erfarenheter av verkställandet av motsvarande nationella strategier för romer har också visat att programmets genomförande och verkningsfullhet försvagas, om ansvaret för verkställandet läggs på enskilda enheter med ansvar för romska ärenden. På motsvarande sätt har en administrativ ansvarsfördelning på bred bas och ett politiskt engagemang för att genomföra strategierna för romer visat sig vara framgångsfaktorer. Arbetsgruppen föreslår att statsrådets kansli och den uppföljningsgrupp som tillsätts ansvarar för samordningen av programmets verkställande samt uppföljningen av verkställandet i samarbete med den riksomfattande delegationen för romska ärenden. De olika ministerierna ansvarar för verkställandet av åtgärderna inom respektive förvaltningsområde. De regionala delegationerna för romska ärenden har en betydande roll i synnerhet som stöd för verkställandet på regional och lokal nivå.

Programmet för romsk politik omfattar målsättningar på både kort och lång sikt, varför programmets verkställighetstid måste vara tillräckligt lång för att ge resultat och för att möjliggöra

ra en utvärdering av resultaten. Verkställandet av programmet för romsk politik hänför sig till Europeiska unionens rekommendationer för utveckling av den romska politiken och verkställandet rapporteras första gången till kommissionen åren 2010/2011. I beredningen av rapporten beaktas de romska organisationernas deltagandemöjligheter.

Situationsbedömningen av verkställandet av programmet upprättas 2011, varvid verkställighetsplanen kan preciseras. En halvtidsöversyn görs 2014 och den slutliga utvärderingen 2017. En internationell utvärdering av verkställandet av programmet för romsk politik görs 2013 som stöd för halvtidsöversynen och med tanke på en eventuell omställning av programmet, och vid utvärderingen utnyttjas Europarådets, Europeiska unionens, OSSE:s och övriga internationella institutioners sakkunskap om romsk politik. Utvärderingen förutsätter att tillräcklig finansiering reserveras för detta ändamål.

Statsrådet tillsätter en separat tväradministrativ uppföljningsgrupp som har i uppgift att följa upp verkställandet av programmet för romsk politik och som består av företrädare för de centrala ministerierna, delegationerna för romska ärenden, Kommunförbundet, de romska organisationerna och övriga centrala aktörer. Uppföljningsgruppens uppgift är att stärka programmets verkställighetsplan och definiera de viktigaste resultatområdena som ska följas upp samt de uppföljningsindikatorer som mäter måluppfyllelsen.

Uppföljningen av programmet för romsk politik är uppdelad i uppföljning av verkställande och måluppfyllelse. Verkställandet av programmet för romsk politik och måluppfyllelsen följs upp utgående från separat fastställda åtgärder (Bilaga 3). Utöver detta upprättar respektive förvaltningsområde en detaljerad verkställighetsplan för de åtgärder som presenteras i programmet, och planens genomförande rapporteras årligen till programmets uppföljningsgrupp.

På grund av avsaknaden av statistiskt underlag om den romska befolkningen baserar sig uppföljningen av programmets måluppfyllelse och verkkningsfullhet närmast på en definition av kvalitativa indikatorer och den informationsansaffning som hänför sig till dem, varvid man använder olika enkäter och utredningar som metoder för datainsamling. Vid fastställandet av uppföljningsindikatorerna kan man utnyttja exempelvis den sakkunskap som Institutet för hälsa och välfärd erbjuder samt resultatet av den aktuella uppföljningen av den europeiska romska politiken och indikatorerna i samband med utvecklingsarbetet inom ramen för den nationella uppföljningen av diskriminering.

Datainsamlingen i anslutning till romer och metoderna för datainsamlingen har debatterats mycket på såväl internationell som på nationell nivå. Många länder och internationella organisationer (exempelvis EU, FRA, UNPD, EUROSTAT) har samlat in information om romer och startat projekt för att utveckla metoderna för datainsamling. Hittills har datainsamlingen varit projektspecifik och motsvarat behovet av information inom ramen för respektive projekt och verksamhetsfält. I framtiden bör datainsamlingen i anslutning till romer och utvecklingen av datainsamlingsmetoderna ges i uppgift till nationella statistikmyndigheter, eftersom de i egenskap av permanenta, på lag baserade myndigheter besitter kontinuitet, kompetens och tillgång till databaser.

För programmet för romsk politik upprättas en separat kommunikationsplan. Som stöd för verkställandet genomförs inom ramen för programmet en riksomfattande informationskampanj i syfte att motarbeta fördomar. Vid programstarten ordnas i samarbete med de regionala delegationerna för romska ärenden informationsmöten för både regionala och lokala myndigheter, de romska organisationerna och den romska befolkningen.

6 Sammanfattning av programmet

Utgångspunkterna för programmet för romsk politik

Romerna i Finland har på samma sätt som andra medborgare lika rätt att ta del av utbildning, använda offentliga tjänster samt delta i och påverka funktionerna i samhället. I Finlands grundlag tryggas dessutom romernas rätt till sitt eget språk och sin egen kultur. Den fåtaliga romska befolkningen är emellertid på grund av historiska skäl och flera andra faktorer, såsom ringa utbildning samt diskriminering och negativa attityder, i många avseenden i en sämre ställning än majoritetsbefolkningen. Enligt uppskattningar hotas en del av romerna av utslagning.

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte i december 2008 en arbetsgrupp att bereda det första programmet för romsk politik i Finland. Beslutet baserade sig på statsminister Matti Vanhanens uppdrag till delegationen för romska ärenden att bereda en promemoria om utvecklingen av romernas levnadsförhållanden i Finland. Förutredningen blev klar i juni 2008. Enligt beslutet om tillsättandet av en arbetsgrupp hade arbetsgruppen i uppgift att förbereda och samordna ett program för romsk politik med inriktning på likabehandling och icke-diskriminering av den romska minoriteten. Omfattningen av programmet för romsk politik fastställdes i arbetsgruppens uppdragsbeskrivning.

Arbetsgruppens verksamhetsperiod var 1.1–30.9.2009. Den arbetsgrupp som tagit fram programmet för romsk politik har haft en bred sammansättning. I gruppen har ingått företrädare för alla viktiga förvaltningsområden, delegationerna för romska ärenden, forskningsinstituterna samt de romska organisationerna. Minoritetsombudsmannen har deltagit som sakkunnig i arbetsgruppens arbete. Vid beredningen har man haft som mål att romerna själva ska delta i beredningsarbetet, varför romerna gavs flera tillfällen att bli hörda i samband med beredningen under våren 2009. Företrädare för kommunernas undervisningsväsen och socialförvaltning inbjöds också till egna diskussionsmöten. Vid beredningen har man därtill hört många experter från olika förvaltningsområden.

Det allmänna syftet med det första programmet för romsk politik i Finland är att främja romernas delaktighet och likabehandling på olika delområden i livet genom att integrera främjandet av likabehandling och icke-diskriminering som en del av de samhälleliga funktionerna. De senaste rekommendationerna av bland annat Europarådet och Europeiska unionen om att utveckla en europeisk strategi för romer stöder en övergripande utveckling av den romska politiken.

I romernas liv är frågor förknippade med utbildning, boende, arbete och utkomst samt välbefinnande sammanflätade med kulturella faktorer samt erfarenheter av diskriminering, utslagning och utanförskap. Dessa bildar ofta ett ramverk, där förverkligandet av principen om likabehandling förutsätter samtida åtgärder på många områden.

I beredningen av programmet för romsk politik har målet varit att upprätta ett övergripande, konkret åtgärdsprogram, varmed man kan uppnå bestående och hållbara förbättringar i romernas ställning på så sätt att det stärker romernas ansvarstagande och handlingsförmåga. Målet är att genom effektiva och samtida åtgärder skapa förutsättningar för en betydande förbättring av romernas mänskliga rättigheter och socioekonomiska ställning i samhället och att stärka romernas påverkningsmöjligheter och integrering i samhället samtidigt som den romska kulturen och identiteten hålls levande och utvecklas.

Även om man i programmet lyft fram flera utvecklingsobjekt, som förutsätter insatser av samhället och myndigheterna för att öka romernas delaktighet och likabehandling, är den centrala principen i programmet att stärka den romska befolkningens eget agerande och handlingsförmåga. Detta innebär samtidigt ett behov att stärka de romska organisationernas kunande och handlingsförmåga.

Programmet för romsk politik bygger på att dagens lagstiftning och servicesystem skapar en god grund för att främja likabehandling av romer. Programmets centrala metoder för att främja likabehandling är en integrering av ett icke-diskrimineringsperspektiv, vilket förutsätter att romernas behov beaktas i planeringen och beslutsfattandet samt att likabehandling främjas systematiskt. Därtill behövs särskilda åtgärder för att romernas delaktighet och faktiska likabehandling ska omsättas i handling. I praktiken förverkligas likabehandling och delaktighet i vardagen och på lokal nivå. Därför betonas kommunernas roll i arbetet för att främja likabehandling. I programmet för romsk politik föreslås att ett specialunderstöd till kommunerna införs i statsbudgeten för utveckling av de förfaranden som presenteras i programmet i syfte att främja likabehandling av romer och komplettera basservicen.

Insatsområden och riktlinjer för programmet för romsk politik

Programmet för romsk politik omfattar sex insatsområden i syfte att främja romernas delaktighet och likabehandling. I insatsområdena ingår sammanlagt tio riktlinjer jämte delmål och åtgärder:

Att stärka de romska barnens och ungdomarnas deltagande i utbildning.

Riktlinje 1. Att öka de romska barnens deltagande och likabehandling inom småbarnsfostran

Riktlinje 2. Att öka de romska barnens och ungdomarnas delaktighet och likabehandling i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet

Att stärka de vuxna romernas intresse att söka sig till utbildning och att främja romernas placering på arbetsmarknaden.

Riktlinje 3. Att effektivisera romernas deltagande i yrkesutbildning

Riktlinje 4. Att stödja och främja romernas placering på arbetsmarknaden

Att främja likabehandling av romer och romernas tillgång till tjänster.

Riktlinje 5. Att främja romernas välbefinnande och effektivisera allokeringen av social- och hälsovårdstjänster

Riktlinje 6. Att trygga likabehandling när det gäller boende och minska otryggheten

Att stödja bevarandet och utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen.

Riktlinje 7. Att främja utvecklingen av romanispråket och den romska kulturen

Att främja likabehandling av romer och förebygga diskriminering.

Riktlinje 8. Att stärka likabehandling och icke-diskriminering av romer

Att utveckla den romska politiken och stärka romernas deltagandemöjligheter.

Riktlinje 9. Att utveckla förvaltningsstrukturerna för romska ärenden och stärka den romska politiken och dess verkställande

Riktlinje 10. Att främja deltagande i internationellt samarbete i romska ärenden

De primära målen med programmet för romsk politik är att stärka romernas deltagande i utbildning och höja deras allmänna utbildningsnivå. Därigenom öppnas dörrarna både till arbetsmarknaden och även i vidare bemärkelse till samhällelig delaktighet som myndiga medborgare. Den socioekonomiska differentieringen börjar redan i småbarnsåldern, varför det är av största vikt att de romska barnen deltar i småbarnsfostran och förskoleundervisning. Kunskapsnivån om den romska befolkningen måste också höjas bland den yrkesverksamma personalen inom småbarnsfostran och därtill behövs i synnerhet stöd för föräldrarna och ett starkare samarbete med de romska hemmen. *(Riktlinje 1)*

De romska barnens och ungdomarnas deltagande i grundläggande utbildning samt stödandet av skolgången och övergången från grundläggande utbildning till utbildning på andra stadiet är viktiga utvecklingsområden då man avser att höja utbildningsnivån bland romerna. Syftet med programmet för romsk politik är att främja utvecklingen av sådana åtgärder och verksamhetsformer inom undervisningen och skolan, varmed man stöder de romska barnens och ungdomarnas utbildning. *(Riktlinje 2)*

Avsaknad av yrke eller yrkeskompetens utgör ett av de största hindren för romerna att komma in på arbetsmarknaden. En mycket stor del av romerna söker sig först i vuxen ålder till utbildning och arbetsliv. Det beror på romernas annorlunda levnadsbana, till vilken hör att bli vuxen och bilda familj i relativt ung ålder. För att stödja romernas deltagande i utbildning och etablering på arbetsmarknaden behövs därför åtgärder som stärker i synnerhet den vuxna befolkningens yrkesutbildning. *(Riktlinje 3)*

Låg utbildning, avsaknad av yrkeskompetens och ringa arbetserfarenhet hindrar vid sidan av fördomar och diskriminering romerna att placera sig på arbetsmarknaden. Syftet med programmet för romsk politik är vid sidan av stärkandet av romernas utbildning att effektivisera sådana åtgärder inom arbetsförvaltningen och att utveckla sådana stödprocesser för sysselsättning som främjar romernas möjligheter att placera sig på arbetsmarknaden. Detta förutsätter också starkare kontakter med arbetslivet och mer information om den diskriminering som romerna möter. *(Riktlinje 4)*

Hälsoskillnaderna bland befolkningen har ökat. Uppgifterna om romernas levnadsförhållanden och frågor i anslutning till välbefinnande liksom behovet av social- och hälsovårdstjänster och allokeringen av tjänsterna är bristfälliga eller splittrade. Därför behövs separata utredningar för att kartlägga situationen och inrikta utvecklingsåtgärderna. En del av romerna hotas av utslagning, varför det behövs stödåtgärder som riktar sig till såväl barn, unga och familjer som äldre. *(Riktlinje 5)*

Romerna är i hög grad beroende av boende som subventioneras av samhället, eftersom de på grund av sin svaga ekonomiska ställning och de fördomar som riktas mot dem har svårt att få bostäder på den privata hyresmarknaden. Romernas boende är vidare förknippat med flera problemområden och i programmet för romsk politik presenteras åtgärder i syfte att åtgärda dessa problem och säkerställa en likvärdig behandling. Den diskriminering och rasism som romerna möter i vardagen bidrar också till att öka romernas otrygghet och försämra deras förtroende för majoritetsbefolkningen och myndigheternas verksamhet. Målet är att utveckla myndighetspraxis för att minska otryggheten. *(Riktlinje 6)*

Romernas rätt att bevara sitt eget språk och sin kultur tryggas i grundlagen. Romani är ett hotat språk och kunskaperna i och användningen av romanispråket har minskat bland romerna. Bevarandet av romanispråket genom att utveckla bland annat betingelserna för undervisningen i romani är en förutsättning för att romernas kulturella rättigheter ska uppfyllas. Syftet med

programmet för romsk politik är att både stärka förutsättningarna för att bevara romanispråket samt att stärka romernas kulturella rättigheter och främja en positiv synlighet. *(Riktlinje 7)*

På grund av den diskriminering och de negativa fördomar som romerna möter är de i genomsnitt i en sämre ställning än majoritetsbefolkningen när det gäller arbetsliv, boende och tillgången till tjänster som motsvarar deras behov. Syftet med programmet för romsk politik är i synnerhet att ta fram åtgärder för att identifiera och förebygga diskriminering samt att målinriktat och systematiskt stärka främjandet av likabehandling genom att effektivisera likabehandlingsplaneringen. *(Riktlinje 8)*

En effektiv romsk politik förutsätter kontinuitet och åtgärder som stärker dess verkställande. Syftet med programmet för romsk politik är att effektivisera utvecklingen av den romska politiken genom att stärka förvaltningsstrukturerna på olika nivåer, i synnerhet på lokal nivå, genom att öka romernas möjligheter att delta och påverka samt genom att främja verkställandet av den romska politiken. *(Riktlinje 9)*

Romerna är en minoritet i Europa. Finland har på många sätt varit initiativtagare då romska ärenden tagits upp i europeiska samarbetsorgan. På Europeanivå har utvecklingen gått mot utvecklingen av en övergripande romsk politik. Målet är att Finland också i fortsättningen ska delta och aktivt inverka på utformningen av den europeiska strategin för romer genom att bidra med sin sakkunskap i utvecklingsarbetet och erbjuda modeller och erfarenheter av främjandet av delaktighet och likabehandling, samtidigt som man tar lärdom av andra länders erfarenheter. *(Riktlinje 10)*

Centrala åtgärdsförslag inom ramen för de olika riktlinjerna i programmet

Programmet för romsk politik omfattar målsättningar och åtgärder på såväl kort som lång sikt. En del av åtgärdsförslagen är mycket konkreta, en del förutsätter mer detaljerat utvecklingsarbete. Ur programmet för romsk politik har i det följande lyfts fram sådana centrala åtgärdsförslag, vars verkställande man rekommenderar att följs upp mer ingående.

- För att främja likabehandling av romerna införs i statsbudgeten ett fast anslag, 3 miljoner euro, som statsunderstöd till kommunerna för att utveckla stödåtgärder, kompletterande tjänster till basservicen och samarbetsstrukturer som riktar sig till den romska befolkningen. *(Riktlinje 9)*
- De romska barnens särskilda behov beaktas vid beredningen och reformen av grunderna för småbarnsfostran. *(Riktlinje 1)*
- Betingelserna för undervisning i romanispråket förbättras med hjälp av stimulans- och undervisningsmaterial på romani som presenterar den romska kulturen och riktar sig till barndagvården och förskoleundervisningen för barn i åldern 0–6 år. *(Riktlinje 1)*
- Spridningen och förankringen av fungerande verksamhetsmodeller som tagits fram i samband med projekt för utveckling av de romska barnens grundläggande utbildning implementeras i undervisningsväsendets praxis på nationell nivå. *(Riktlinje 2)*
- En utredning av de vuxna romernas behov av utbildning genomförs och utifrån resultatet av denna utredning utarbetas utvecklingsförslag för att inrikta och utveckla yrkesutbildningen. *(Riktlinje 3)*
- I samarbete med TE-centralerna genomförs ett ESF-finansierat pilotprojekt, där man utvecklar handlednings- och stödtjänster för romerna genom att utbilda stödpersoner med romsk bakgrund till handledningsprocesserna för ökad sysselsättning. *(Riktlinje 4)*

- Institutet för hälsa och välfärd (THL) genomför en omfattande undersökning, där man utreder situationen i anslutning till romernas levnadsförhållanden, hälsa, välbefinnande och boende samt romernas behov av tjänster. *(Riktlinje 5)*
- Det utreds vilket av de regionala kompetenscentrumen inom det sociala området som kunde få i uppgift att som särskilt kompetensområde utveckla social- och hälsovårdstjänsterna för romer samt den information och utbildning som hänför sig därtill. *(Riktlinje 5)*
- Möjligheterna att starta ett separat, riksomfattande projekt i syfte att lösa romernas boendeproblem och ta fram och sprida goda verksamhetsmodeller i samarbete med centrala förvaltningsområden och aktörer utreds. *(Riktlinje 6)*
- Förutsättningarna för att ordna undervisning i romani på universitetsnivå på ett ändamålsenligt sätt utreds. *(Riktlinje 7)*
- Tilläggsfinansiering reserveras i statsbudgeten för att främja och presentera romernas konstnärliga verksamhet. *(Riktlinje 7)*
- En riksomfattande informationskampanj i syfte att motarbeta fördomar gentemot romer genomförs för att öka den romska minoritetens synlighet och som stöd för verkställandet av programmet för romsk politik. *(Riktlinje 8)*
- De romska organisationernas kunnande och verksamhetsmöjligheter utvecklas genom ett empowerment-pilotprojekt som syftar att öka den romska befolkningens påverkningsmöjligheter. *(Riktlinje 9)*
- Samarbetsstrukturerna stärks i syfte att öka romernas delaktighet genom att främja grundandet av lokala romska arbetsgrupper i de kommuner eller församlingar inom vars område det bor romer. *(Riktlinje 9)*
- Verkställandet av den romska politiken stärks genom inrättandet av en sakkunnigtjänst i delegationen för romska ärenden (RONK) och genom utnämningen av tjänstemän med ansvar för romska ärenden i ministerierna för olika förvaltningsområden. *(Riktlinje 9)*
- Statsrådets principbeslut om verkställandet av programmet för romsk politik tas med i nästa regeringsprogram. *(Riktlinje 9)*
- För Finland upprättas en nationell och internationell strategi för romer och skapas praxis för en samordning av den romska politiken på grundval av politiska diskussioner på ministernivå. *(Riktlinje 10)*

Verkställande och uppföljning av programmet för romsk politik

Syftet med programmet är att stärka likabehandlingen av romerna och att skapa förutsättningar för att ta i bruk och aktivera den romska befolkningens egna resurser. Programmets viktigaste metoder är en integrering av främjandet av icke-diskriminering och likabehandling samt särskilda åtgärder. Det väsentliga är att den befintliga lagstiftningen och de samhällliga servicestrukturerna erbjuder ett gott utgångsläge för utveckling och integrering av åtgärder som beaktar romerna. Resultaten och deras hållbarhet är förknippade både med hur effektiv integreringen är och med utfallet av tidsbestämda utvecklingsåtgärder samt deras förankring.

Vid verkställandet av programmet och i de praktiska åtgärderna betonas behovet av tväradministrativt samarbete. Programmets måluppfyllelse är beroende av samtidiga utvecklingsåtgärder och de anslag som beviljats för dem inom olika förvaltningsområden och på olika förvaltningsnivåer samt av utvecklingen av samarbetsstrukturerna liksom av den romska befolkningens och de romska organisationernas aktivitet och engagemang.

Verkställandet av programmet för romsk politik förutsätter en samlande koordinering av det tväradministrativa utvecklingsarbetet. Den riksomfattande delegationen för romska ärenden har inte med nuvarande struktur och resurser möjligheter att ansvara för verkställandet och uppföljningen av programmet. Internationella erfarenheter av verkställandet av motsvarande nationella strategier för romer har visat att en administrativ ansvarsfördelning på bred bas och ett politiskt engagemang att genomföra strategierna för romer utgör framgångsfaktorer med tanke på resultat och verkningsfullhet. Arbetsgruppen föreslår att statsrådets kansli och den uppföljningsgrupp som tillsätts ansvarar för samordningen av programmets verkställande samt uppföljningen av verkställandet i samarbete med den riksomfattande delegationen för romska ärenden. De olika ministerierna ansvarar för verkställandet av åtgärderna inom respektive förvaltningsområde. Hur programmet fullföljs utvärderas regelbundet.

De regionala delegationerna för romska ärenden har en betydande roll i synnerhet som stöd för verkställandet på regional och lokal nivå. Kommunerna uppmuntras att grunda lokala romska arbetsgrupper och utnyttja det statsunderstöd som föreslagits för att utveckla förfaranden som ökar delaktigheten.

BILAGA 1. Sammansättningen av arbetsgruppen för beredning av Programmet för romsk politik 1.1.–30.9.2009

Namn	Uppgift/Organisation
Ordförande Haavisto, Pekka	riksdagsledamot, ordförande för den riksomfattande delegationen för romska ärenden
Viceordförande Arrhenius, Viveca	konsultativ tjänsteman, social- och hälsovårdsministeriet
<u>Medlemmarna</u> (Personliga suppleanter inom parentes)	
Biskop, Maria (Mäkeläinen, Arja)	överinspektör, undervisningsministeriet
From-Emmesberger, Sofie	undervisningsråd, undervisningsministeriet
Granqvist, Kimmo (Hänninen, Anneli)	enhetschef, utrikesministeriet (från och med 11.8.2009)
Grönfors, Janette	specialforskare, Forskningscentralen för de inhemska språken
Haavisto-Vuori, Päivi (Lähdesmäki, Timo)	specialforskare, Forskningscentralen för de inhemska språken
Halmetoja, Raila	ordförande, Nevo Roma ry
Huttu, Henna	konsultativ tjänsteman, arbets- och näringsministeriet
(Lindgren, Henry)	konsultativ tjänsteman, arbets- och näringsministeriet
Hynynen, Raija (Pietiläinen, Jorma)	journalist, Romanitaiteenkeskus ry
Jääpuro, Unto (Majaniemi, Päivi)	planerare, Delegationen för romska ärenden i norra Finland (till och med 28.2.2009)
Kauppinen, Timo (Karjalainen, Jouko)	handledare i romsk kultur, Delegationen för romska ärenden i norra Finland
Keskinen, Sinikka (Makkonen, Timo)	bostadsråd, miljöministeriet
Kurkinen, Mirja (Westermarck, Ulla)	överinspektör, miljöministeriet
Laiti, Malla	viceordförande, Finlands romaniförening ry
(Lehmusta, Taito)	sekreterare, Finlands romaniförening ry
Lindberg, Tuula	specialforskare, Institutet för hälsa och välfärd
	forskare, Institutet för hälsa och välfärd
	specialsakkunnig, inrikesministeriet
	överinspektör, inrikesministeriet
	regeringsråd, justitieministeriet
	överinspektör, justitieministeriet
	planerare, Regionala delegationen för romska ärenden i södra Finland
	viceordförande, Regionala delegationen för romska ärenden i södra Finland
	planerare, Regionala delegationen för romska ärenden i västra Finland

(Lindström, Tenho)	merkonom, Regionala delegationen för romska ärenden i västra Finland
Lindberg, Väinö	viceordförande, Riksomfattande delegationen för romska ärenden
(Friman, Alida)	merkonom, Riksomfattande delegationen för romska ärenden
Mämmi, Leena	planerare, Regionala delegationen för romska ärenden i norra Finland (från och med 1.3.2009)
Nissilä, Leena	undervisningsråd, Utbildningsstyrelsen
(Rajala, Susanna)	specialsakkunnig, Utbildningsstyrelsen
Pikkarainen, Tiina	praktikant, utrikesministeriet (till och med 28.2.2009)
Valentin, Helena	planerare, Regionala delegationen för romska ärenden i östra Finland
Varjola, Tino	ordförande, Suomen Romanifoorumi ry
(Florin, Kyösti)	ställföreträdande verksamhetsledare, Suomen Romanifoorumi ry
(Vuolasranta, Miranda)	verksamhetsledare, Suomen Romanifoorumi ry
Viemerö, Jaana	specialsakkunnig, Kommunförbundet
Åkerlund, Tuula	verksamhetsledare, Romano Missio ry
(Rauhala, Leena)	riksdagsledamot, styrelseordförande, Romano Missio ry
Ärling, Katja	politices studerande, Kromana ry
(Lindgren, Tuula)	arbetsplanerare, Kromana ry
Sekretariatet:	
Friman-Korpela, Sarita	överinspektör, social- och hälsovårdsministeriet
Syrjä, Hannele	arbetsgruppens sekreterare, projektkoordinator, Länsstyrelsen i Södra Finlands län
Sakkunniga:	
Hedman, Henry	forskare, Forskningscentralen för de inhemska språken
Suurpää, Johanna	Minoritetsombudsmannen

BILAGA 2. Beskrivning av riktlinjerna och deras anknytning till övrig utveckling

1. Att främja romska barns delaktighet och likabehandling i småbarnsfostran

Nuläge och utvecklingsbehov

Romernas utbildningsmässiga differentiering i förhållande till majoritetsbefolkningen börjar redan i barndomen och därför måste höjningen av romernas utbildningsnivå inledas redan i småbarnsfostran. Endast en del av de romska barnen är inom dagvården och deltar i förskoleundervisningen. Utbildningsstyrelsen utredde under åren 2001–2002 grundundervisningen av de romska barnen. Endast ett litet antal romska barn deltog i skolväsendets förskoleundervisning. Troligtvis har en del romska barn dock deltagit i förskoleundervisningen inom dagvården. Ingen riksomfattande förfrågning angående antalet har dock gjorts. Problemet med romska barn som deltagit i förskoleundervisning och dagvård har varit riklig frånvaro och deltagandet har därför varit oregelbundet. På grund av detta har de romska barn som deltagit i förskoleundervisning inte nödvändigtvis uppnått alla de färdigheter som skolstarten kräver.

En stimulerande uppväxtmiljö och utveckling av både skolgångs- och inlärningsmognaden utgör förutsättningen för att romska barn ska klara sig i skolsystemet och vara framgångsrika i sina studier. Alla romska föräldrar har inte färdigheter att stödja barnens skolgång och lära ut förberedande kunskaper och färdigheter. Hobbyverksamhet som utvecklar barns finmotoriska färdigheter har inte hört till romernas traditionella barnuppfostran och därför har barnen ofta haft svårigheter med slöjdfärdigheterna. De romska barnens kunskaper i det finska språket och deras ordförråd utvecklas inte heller nödvändigtvis i takt med de jämnårigas. De språkliga svårigheterna och ett litet ordförråd beror på att språkinläringen bygger på det talade språket. Den finska som den romska befolkningen talar skiljer sig från huvudfåran både till sitt ordförråd och till sin fraseologi. De romska föräldrarna kan behärska det finska språket dåligt också på grund av att man i de romska hemmen ofta blandat romanispråket, finska och svenska.

Traditionellt har romska barn skötts hemma. De romska föräldrarna är inte alltid medvetna om småbarnsfostrans betydelse för barnens skolgång. Stödandet av föräldraskap med hjälp av samarbetsmodeller och -strukturer har identifierats som väsentligt vid utvecklingen av romska barns småbarnsfostran. För detta behövs en ökad samverkan mellan rådgivningarna, daghemmen och de romska familjerna. Stöd- och kontaktpersoner med romsk bakgrund som ett mellanled mellan de romska familjerna och servicesystemen har i detta samarbete visat sig vara av stor och positiv betydelse. Speciellt ensamstående föräldrar behöver ett starkt stödnät för att man också ska kunna hindra en potentiell marginaliseringsrisk som kan sträcka sig över generationer. Målsättningen för utvecklingen är att stärka de romska familjernas medvetenhet om betydelsen av småbarnsfostran, stödja föräldraskap och öka de romska barnens deltagande i småbarnsfostran för att trygga skolgångs- och inlärningsfärdigheterna. För att öka romska barns delaktighet i småbarnsfostran, behöver daghemspersonalen mer kunskaper om romska barns förhållanden. Det är också viktigt att utveckla verksamhetsmodeller och samarbetsstrukturer som stödjer deltagande.

Ur ett administrativt perspektiv förutsätter utvecklingen av småbarnsfostran att god och fungerande praxis skapas för ett fruktbart yrkeskompetent samarbete över sektorsgränserna. Ur

romernas perspektiv förutsätter detta att problemen identifieras i ett tidigt skede, kännedom om olika stödverksamheter och mod att använda behövliga tjänster.

Anknytningar till övrig nationell utveckling

Riktlinjerna anknyter både till regeringens politikprogram och till utvecklingsprogram enligt förvaltningsområden. Regeringens Politikprogram för barns, ungas och familjers välfärd ska stärka ett barnvänligt samhälle, barnfamiljernas välfärd och förebyggande av utslagning. Programmets mål är att särskilt beakta bland annat stöd till barn och unga samt en tidig identifiering av risk för utslagning och illamående, minskning av omhändertaganden och hälsoskillnader, främjande av hälsosamma levnadsvanor och mental hälsa. I politikprogrammet utvecklas bland annat ett servicesystem enligt familjecentermodellen för att stödja föräldraskap. Detta är ett betydelsefullt utvecklingsområde även för romernas del.

Social- och hälsovårdsministeriets strategiska styrinstrument, KASTE-programmet för åren 2008–2011, har bland annat som mål att utveckla tjänster och verksamhetsmodeller, öka befolkningens delaktighet och minska utslagning. Programmets viktigaste delområde är att stödja barns och ungas utveckling. I programmet betonas förebyggande verksamhet och tidigt ingripande. Även om programmets åtgärder inte riktar sig till enskilda klientgrupper, borde den romska befolkningens särskilda behov beaktas vid utvecklingen av tjänster och verksamhetsmodeller och vid genomförandet av åtgärderna.

På lokal nivå, speciellt i kommuner med stor romsk befolkning, ska de romska familjernas situation och de romska barnens behov av småbarnsfostran samt utveckling av åtgärder beaktas vid utarbetandet av kommunala planer för barns och ungas välbefinnande enligt barnskyddslagen.

2. Att öka de romska barnens och ungdomarnas delaktighet och likabehandling i den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet

Nuläge och utvecklingsbehov

Även om viljan att utbilda sig har ökat bland romerna under de senaste åren, kan man skönja interna skillnader bland befolkningen vad gäller att delta i utbildning. En del romska barn och ungdomar står inför hotet att bli utslagna. Många romska elever fullgör inte grundskolan eller också uppnår eleverna inte tillräckliga färdigheter för att framgångsrikt klara av utbildningen på andra stadiet. Svag skolframgång är ofta en följd av både frånvaro och bristfälliga inlärningsfärdigheter, vilka i sin tur försvagar inlärningsmotivationen.

Att gå om en klass, att föras över till specialundervisning, avbruten utbildning och mobbning är enligt Utbildningsstyrelsen utredning (2003)¹ de nyckelområden i den grundläggande utbildningen som man måste rikta specialåtgärder till med tanke på de romska barnens skolgång.

¹ Utbildningsstyrelsen, 2004. Utbildningssituationen för romska barn inom den grundläggande utbildningen. En utredning från läsåret 2001–2002. (Sammandrag på svenska ss. 9–12)

Enligt utredningen var andelen elever som måste gå om en klass betydligt högre än hos majoritetsbefolkningen och 19 % har gått om en klass i något skede av sin utbildning. År 2002 fick 20 % av alla läropliktiga någon typ av specialundervisning, medan 50 % av de romska barn som ingick i utredningen fick specialundervisning. I årskurserna 7–9 studerade betydligt fler än hälften av de romska elever som hade förts över till specialundervisning helt eller delvis enligt en anpassad (individuell) lärokurs. Detta är ofta av avgörande betydelse med tanke på fortsatta studier. De romska föräldrarna är inte alltid medvetna om de eventuella följderna av att föras över till specialundervisningen. Enligt utredningen har de romska eleverna också en högre frånvaro och avbruten skolgång än de andra i sin åldersgrupp.

Enligt lagen har de romska barnen rätt till undervisning i det romska språket. År 2006 fick endast 124 av cirka tusen romska elever undervisning i romanispråket. En bråkdel av dem som var berättigade till undervisningen fick med andra ord undervisning i romanispråket. Enligt föräldrarna hör mobbning fortfarande till de romska barnens och ungdomarnas vardag, vilket för sin del försvagar barnens självkänsla och minskar skolmotivationen.

Allt fler finländska ungdomar väljer yrkesinriktade studier i stället för gymnasiet. Konkurrensen om utbildningsplatserna har hårdnat och avgångsbetyget från grundskolan är allt viktigare vid inträde till utbildning. De romska eleverna i årskurserna 7–9 befinner sig beträffande skolgången i ett skede fullt av utmaningar och man bör fästa särskild uppmärksamhet vid motivationen, elevhandledningen och slutförandet av studierna.

För romska barn och ungdomar är övergången från årskurserna 1–6 till årskurserna 7–9 och från grundskolan till utbildning på andra stadiet kritiska skeden. Att stärka studiehandledningen och elevvården är för de romska barnens vidkommande centrala utvecklingssektorer. Än så länge har romska barn i sin egen gemenskap få romer som sökt sig till utbildning och som verkar inom olika yrken, vilket accentuerar betydelsen av elevhandledning och yrkesvägledning för romska ungdomar.

Enligt den tidigare nämnda utredningen från Utbildningsstyrelsen finns det fortfarande brister i samarbetet mellan hem och skola. Skolväsendet och undervisningspersonalen känner dåligt till den romska kulturen och romernas levnadsförhållanden. Utvecklingen av samarbetet mellan hem och skola och åtgärder för att stödja föräldraskapet är viktiga för att stödja de romska elevernas skolgång. Erfarenheterna har visat att romska barns skolgång och skolframgång avsevärt kan stödjas med hjälp av undervisnings- och stödpersonal med romsk bakgrund² och med hjälp av lokala romska arbetsgrupper.

² Pekka Junkala & Sanna Tawah, 2009. Enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Romanilasten ja nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Lapsivaltuutetun toimiston julkaisuja 2009:2. (Mer lika än olika. Romska barns och ungas välfärd och hur deras rättigheter tillgodoses i Finland. Barnombudsmannens byrå. Publikationer 2009:2. Sammandrag på svenska s. 5)

Anknytningar till övrig nationell utveckling

För barn och unga finns redan flera utvecklingsprogram och det finns goda strukturer för utvecklingen. Vid verkställande av programmen och utvecklingen av åtgärderna finns dock ett särskilt behov att försäkra sig om att beakta de romska barnens och ungdomarnas situation och behov.

Många av de problem som berör de romska barnens skolgång berör också tusentals unga och deras familjer bland majoritetsbefolkningen i det finländska samhället. En del ungdomar söker av olika anledningar inte till utbildning på andra stadiet. De unga som hotas av utslagning har under en lång tid oroat många. Olika program och åtgärder har inletts både för att stödja övergångsskeden och förhindra mobbning. Vid utveckling av dessa åtgärder hjälper en kulturellt sensitiv infallsvinkel också att identifiera de romska ungdomarnas situation och förebygga deras marginalisering.

Regeringens politikprogram för barn, unga och familjer stödjer speciellt genomförandet av insatsområdet. Programmets centrala mål är att främja de ungas välfärd, förebygga utslagning och motivera de unga till utbildning. I programmet betonas också förebyggandet av mobbning. Också det riksomfattande KiVa Skola-programmet avser att förhindra mobbning. Programmet står från och med läsåret 2009–2010 till förfogande för alla skolor som ger grundläggande utbildning.

Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet 2007–2011, som följer ungdomslagen och är ett tväradministrativt program som innehåller mål för barn- och ungdomspolitiken, utgör grunden för politikprogrammet för barn, unga och familjer. Programmet innehåller över 300 riktlinjer för åtgärder för att förhindra ungdomarnas utslagning, öka delaktigheten och främja deltagandet i utbildning och arbetslivet. Programmet betonar mångfald och likabehandling samt socialt stärkande av barn och ungdomar som hör till etniska minoriteter. Detta har bland annat betytt att undervisningsministeriet allt mer stött de romska ungdomarnas samhällsaktivitet.

Också social- och hälsovårdsministeriets KASTE-program fokuserar på barn och unga samt ett tidigt ingripande. Även de kommunala välfärdsplaner som barnskyddslagen förutsätter och som görs upp under året 2009 stödjer främjandet av barns och ungdomars välbefinnande.

Speciellt angående den grundläggande utbildningen genomförs inom undervisningsministeriets förvaltningsområde under åren 2008–2011 ett program för att utveckla kvaliteten i den grundläggande utbildningen i syfte att stödja kommunerna i utvecklingen av undervisningen. I programmet betonas som utvecklingsmål som även är viktiga för romska barn, såsom att förbättra ett effektiviserat och särskilt stöd inom den grundläggande utbildningen, utveckling av servicestrukturerna för elevhandledning och elevvård, utveckling av samarbetet mellan hem och skola samt effektivisering av lärarnas fortbildning. Också en utvidgning av den förberedande undervisningen för invandrare betonas. Modellerna för förberedande undervisning skulle ha betydelse också som stöd för de romska ungdomarnas utbildning.

I Utbildningsstyrelsen genomförs åtgärder som speciellt riktar sig till utveckling av romska barns grundläggande utbildning. Som bäst pågår Projekt 2 för grundläggande utbildning som inleddes år 2007. Tyngdpunkten för åren 2008–2009 har varit att öka föräldrarnas delaktighet och samarbetet mellan hem och skola.

Som en del av utvecklingen av den grundläggande utbildningens kvalitet kan kommunerna ansöka om statligt specialanslag för att stödja romska barns grundläggande utbildning under åren 2008–2010. Med hjälp av specialanslaget utarbetar och genomför kommunerna i samarbete med romska aktörer en plan för att stödja den grundläggande utbildningen för romska barn. Målsättningen är att de verksamhetsmodeller som utvecklas blir permanent lokal praxis. Tillsvidare har 20 kommuner beviljats specialstöd för utveckling av de romska barnens grundläggande utbildning. Det statliga specialanslaget uppgår sammanlagt till 900 000 euro.

Våren 2009 mottog riksdagen regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen om grundläggande utbildning. I propositionen ingår betydande förslag till utveckling av effektiviserat stöd i undervisningen utgående från tidigt ingripande, vilket också motsvarar utvecklingsbehoven beträffande de romska barnens skolgång. Flexibel grundläggande utbildning (JOPO), som utvecklats för att aktivera elever som riskerar skolavbrott, innehåller metoder för att stödja romska ungdomars skolgång och övergångsskeden från en skolform till en annan. I JOPO-verksamheten förenas studier och verksamhetsinriktade arbetsformer.

Som en del av den nationella YES-kampanjen mot diskriminering utreds under år 2009 lika-behandlingsverkan och följder beträffande överföring till specialklass bland annat för romernas del. Resultaten utgör en grund för utveckling av den grundläggande utbildningen och en omvärdering av överföring till specialklasser.

3. Att effektivisera de vuxna romernas yrkesutbildning

Nuläge och utvecklingsbehov

Det finns ingen heltäckande information om romernas deltagande i yrkesutbildning i olika typer av yrkesläroanstalter. Delegationen för romska ärenden har år 2007 framfört till undervisningsministeriet att utreda romernas utbildningsbehov.

Avsaknad av yrkesutbildning utgör ett centralt hinder för romernas möjlighet till sysselsättning. Många romer har avbrutit sin skolgång och till exempel arbetslösa arbetssökande romer saknar ofta yrke. I en utredning för kartläggning av förutsättningarna för romer att få arbete³ uppskattades, att 70 % av de arbetslösa arbetssökande romerna år 2008 endast hade grundskola och att över 60 % av de arbetssökande saknade yrke.

På grund av romernas levnadssätt – att tidigt bli vuxen och grunda familj – söker de sig till yrkesutbildning och arbetslivet ofta först i vuxen ålder. Yrkesutbildning för vuxna och utveckling av utbildningsformer för detta har därför en central betydelse för romerna. Speciellt i utbildningsprojekt riktade till den vuxna romska befolkningen har man fått kunskap om utbildningsformer och undervisningsmetoder och utvecklat fungerande utbildningsmodeller som beaktar romerna⁴. För en del av romerna behövs möjligheter att slutföra och komplettera grundskolestudierna. För inträde till yrkesutbildning och till stöd för framgångsrika studier

³ Syrjä Hannele – Valtakari Mikko, 2008. Romanien pitkä matka työn markkinoille. Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 22/2008.

⁴ Utbildningsmodeller har presenterats i bland annat handboken Palkkaisinko romanin? som genomförts i samarbete med projekt inom gemenskapsinitiativprogrammet Equal.

behöver det utvecklas utbildningsformer som stödjer de studiefärdigheter som behövs vid yrkesinriktade studier. Exempel på sådana är orienterande och förberedande utbildning i likhet med den orienterande och förberedande utbildningen för grundläggande yrkesutbildning för dem som har gått ut grundskolan. Erfarenheterna från inläring genom utbildningsprojekt riktade till romer visar att det också behövs stöd och uppmuntran till studier.

Yrkesutbildning som enbart riktades till romer inleddes egentligen i slutet av 1970-talet i form av kortvariga, arbetskraftspolitiska utbildningar. Yrkesutbildningens tyngdpunkt låg huvudsakligen på romernas traditionella yrken eller på utvecklingsarbete som byggde på dem. Den yrkesutbildning som tidigare genomförts har lett till resultat däri att många medelålders romer har ett yrke men utbildningsverksamheten har varit sporadisk och inte alltid erbjudit möjlighet till varaktigt arbete. Med kortvariga utbildningar har man å andra sidan eftersträvat att öka motivationen att söka till påbyggnadsstudier.

Under de senaste åren har det genomförts få arbetskraftspolitiska yrkesutbildningar som enbart riktat sig till romer. Den särskilda yrkesutbildningen som riktat sig till den romska befolkningen har varit positiv då tröskeln att delta i utbildningen blivit lägre och den egna gruppen har erbjudit kamratstöd. Dylika yrkesutbildningar riktade till romer har genomförts i olika projekt och även i programmet Kunskapslyftet i form av ungdomsledarutbildning och utbildning inom kläddesign.

Det är dock varken möjligt eller ändamålsenligt att genomföra särskild utbildning inom alla områden och alternativet är att stödja romerna att delta i allmän utbildning och i arbetskraftspolitisk yrkesutbildning. Även den romska befolkningen anser att det är viktigt att delta i allmän yrkesutbildning. Det ökar också mångfalden i val av yrke och underlättar integrationen på arbetsmarknaden. En fungerande modell för förverkligande har visat sig vara en utbildningsmodell som utvecklats vid olika projekt för romernas utbildning. I utbildningsmodellen riktas orienterande och förberedande utbildning separat till romer och var och en kan enligt en individuell plan söka sig till egentliga, integrerade yrkesutbildningar inom det allmänna utbildningssystemet.

Speciellt utredningar som gjorts om utbildningsprojekt för vuxna romer har visat yrkesvägledningens och studievägledningens betydelse för romer. Romernas bristfälliga kunskaper om olika yrken och den utbildning som de kräver har ansetts vara ett hinder som har betydelse för att söka sig till utbildning och som begränsar yrkesvalet. Självständiga val i yrkesutbildning och studieplanering som krävs vid yrkesutbildning kan på grund av de vuxna romernas bristfälliga skolgång bereda svårigheter som kräver stöd vid handledning.

Romerna är enligt kartläggningar speciellt intresserade av examensinriktad utbildning och praktiska utbildningsformer såsom läroavtalsutbildning. Romernas möjligheter till läroavtalsutbildning har dock visat sig vara en utmaning, eftersom arbetsgivare enligt utredningarna inte alltid är villiga att erbjuda en läroavtalsplats till en rom. En praktisk utbildning som bygger på fristående examen har i allt högre grad erbjudit utbildningsmöjligheter också för romer.

En central faktor för romernas deltagande i yrkesutbildning är att trygga utkomsten under studietiden. Många romer kan eller vill inte studera med studielån på grund av sin svaga ekonomiska situation eller osäkra möjligheter till sysselsättning. För romernas och andra underrepresenterade grupper del borde man utreda möjligheterna att utveckla ekonomiska stödformer för utbildningstiden.

För att minska skillnaderna i utbildningen och främja integreringen på arbetsmarknaden ska speciellt den romska befolkningens deltagande i examensinriktad utbildning stärkas. Enligt utredningar och enkäter är många romer intresserade av att söka sig till uppgifter inom service-, social- och vårdbranscherna. Dessa yrkesområden kommer troligen i framtiden att lida brist på arbetskraft. Dylika yrkesval stöds av värderingarna i den romska kulturen såsom samhörighet, god social förmåga och omsorg om andra.

Anknytningar till övrig nationell utveckling

Undervisningsministeriets, arbets- och näringsministeriets och social- och hälsovårdsministeriets gemensamma arbetsgrupp för totalreformen av den yrkesinriktade utbildningen (AKKU) har i sin mellanrapport⁵ noterat utvecklingsförslag för att motivera underrepresenterade grupper som exempelvis de med låg utbildning eller föråldrad tidigare utbildning att delta i utbildning. I arbetsgruppens förslag ingår åtgärder för att sänka tröskeln för de underrepresenterade grupperna att delta i utbildningsmöjligheter och vuxenutbildning. Vid förbättrandet av de underrepresenterade gruppernas utbildningsmöjligheter anser arbetsgruppen det vara viktigt att bland annat stärka utbildningsmotivationen, sänka tröskeln att delta och att motivera och stödja utbildning.

För att sänka tröskeln föreslår gruppen att utbudet av yrkesutbildning och -tilläggsutbildning utvidgas samt utveckling av undervisningsarrangemangen och motiverande finansieringsstöd. Dessa är också viktiga utvecklingsområden med tanke på den vuxna, romska befolkningens utbildningsmässiga särskilda behov. För romer som hotas av marginalisering måste det utvecklas nya utbildningsvägar som romerna uppmuntras att delta i. Enligt regeringsprogrammet måste de utslagningshotade vuxna få förbättrade möjligheter att använda sig av studieutbudet på läroinrättningarna inom det fria bildningsarbetet. Bland annat den utbildningsväg som medborgarinstituten erbjuder förblir ofta oanvänd av romerna och de känner inte heller väl till exempelvis de möjligheter som studiesedlarna ger. Undervisningsministeriets beredningsgrupps plan för utvecklingsprogram av fritt bildningsarbete 2009–2012 ger utgångspunkter också för utveckling av den romska befolkningens utbildning. Romerna borde till alla delar beaktas mer inom det fria bildningsarbetet som en utbildningsmässigt underrepresenterad grupp. Modellen med studiesedel kan riktas även till romerna, för vilka utbildningskostnaderna utgör en tröskel att delta i utbildningen.

4. Att främja romernas placering på arbetsmarknaden

Nuläge och utvecklingsbehov

Det finns ingen heltäckande och systematisk kunskap om romernas deltagande på arbetsmarknaden. Eftersom lagstiftningen inte tillåter att personer registreras enligt etnisk tillhörighet, är det omöjligt att få statistiska uppgifter om arbetssituationen för den romska befolk-

⁵ Ammatillisesti suuntautuneen koulutuksen kokonaisuudistus. AKKU-johtoryhmän toimenpide-ehdotukset (toinen väliraportti): Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:11.

ningen i arbetsför ålder. I en undersökning som färdigställdes år 2008⁶ angående romernas förutsättningar för sysselsättning kartlades antalet arbetslösa arbetssökande romer. Arbetslösheten bland romerna uppskattades då ligga på cirka 22 %.

De centrala sysselsättningshindren bland romer har enligt undersökningen att göra med den låga utbildningsnivån, ringa deltagande i yrkesutbildning och sålunda bristfällig yrkeskompetens och kort arbetserfarenhet. Även diskriminering, negativa attityder och djupt rotade fördomar gentemot romer utgör fortfarande betydande hinder för sysselsättning. Enligt resultaten från utredningen kan romerna anses höra till en grupp som av olika anledningar har en svag situation på arbetsmarknaden och som behöver effektiviserade tjänster och åtgärder för att stödja placering på arbetsmarknaden.

Enligt undersökningen anser de arbetslösa arbetssökande romerna att utbildning och en arbetsplats är viktiga för den egna framtiden. De söker sig dock inte så aktivt till utbildning. Speciellt de dåliga erfarenheterna av skolsystemet och vid placering på arbetsmarknaden har gjort sitt för att också forma romernas egna förutfattade meningar och minska tron på de egna möjligheterna och den egna förmågan. Avsaknaden av yrkesmodeller i den egna gemenskapen som en motiverande faktor liksom också bristfälliga kunskaper om olika yrken och den utbildning de kräver har identifierats som faktorer som försvagar integreringen på arbetsmarknaden. Viljan att söka sig till utbildning och till åtgärder som stödjer placering på arbetsmarknaden förutsätter således motivering och stöd som kräver en tät klientstyrningsprocess och utnyttjande av TE-byråns interna samarbete.

Frågorna kring utkomst utgör för många vuxna romer en tröskel att söka sig till yrkesutbildning. Därför är de vuxna romerna speciellt intresserade av yrkesinriktad arbetskraftsutbildning som samtidigt tryggar utkomsten under utbildningstiden. Det är dock svårt för romerna att komma in på arbetskraftspolitisk utbildning på grund av bristfällig grundutbildning och ringa studievana. Unga och vuxna romer borde uppmuntras till orienterande och förberedande utbildningar för att öka studiefärdigheterna som en väg till examensinriktad utbildning, och innehållet i dessa borde utvecklas så att de motsvarar de romska vuxnas behov.

Förbättrande av romernas förutsättningar för sysselsättning och stödet att integreras på arbetsmarknaden har tillsvidare inte varit tillräckligt systematiskt. Man har försökt främja romernas placering på arbetsmarknaden med hjälp av olika sysselsättningsprojekt och arbetsförvaltningsåtgärder. Inom arbetsförvaltningen har på arbets- och näringscentralerna sedan år 2004 funnits utsedda kontaktpersoner för romska ärenden med uppgift att på TE-byråerna bland annat följa upp och informera om frågor beträffande den romska befolkningens situation och placering på arbetsmarknaden för att effektivisera arbetsförvaltningens tjänster och åtgärder.

Enligt utredningsresultaten beträffande romernas förutsättningar att komma ut på arbetsmarknaden, borde systemet med kontaktpersoner för romska ärenden utvecklas inom arbetsförvaltningen och verksamheten borde stärkas genom att klargöra kontaktpersonens befattningsbeskrivning för att stödja utvecklingen av praktiska åtgärder. Eftersom kontaktpersonerna för romska ärenden inte är utsedda att särskilt handha och ansvara för servicen av romska klien-

⁶ Syrjä Hannele – Valtakari Mikko, 2008. Romanien pitkä matka työn markkinoille. Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 22/2008.

ter, är det viktigt att på TE-byråerna utveckla hela kundtjänstpersonalens kunnande och kunskaper att ge individuell service till romer.

Arbetsökande romer saknar ofta kunskap om hur sköta ärenden och kännedom om betydelsen av arbetsförvaltningens åtgärder. I det praktiska kundarbetet är det vanligt med missförstånd på grund av att man saknar ett gemensamt språk. Det har visat sig vara nyttigt att handledare med romsk bakgrund fungerar som tolkar och förmedlare i dylika situationer.

På TE-byråerna bygger arbetsökandetjänsterna på en bedömning av servicebehovet och på en jobbsökningsplan eller aktiveringsplan som utarbetats i samarbete med klienten. Avsikten med planen är att styra genomförandet av sysselsättningsåtgärder. Enligt undersökningen beträffande romernas förutsättningar för sysselsättning hade endast en del av de arbetslösa arbetsökande romerna vid undersökningsögonblicket en ikraftvarande jobbsökningsplan. Av de åtgärder som Arbetskraftsbyråerna erbjöd de arbetsökande romerna accentuerades enligt utredningen närmast arbetspraktik och i någon mån andra s.k. aktiveringsåtgärder som arbetslivsträning, löneunderstött arbete och Arbetskraftspolitisk utbildning.

Enligt utredningen beträffande romernas sysselsättning har man i de likabehandlingsplaner som gjorts upp på Arbetskraftsbyråerna oftast inte beaktat de särskilda behoven hos olika minoritetsgrupper. Endast en del av de arbetslösa arbetsökande romerna har exempelvis omfattats av olika aktiva åtgärder eller varit klienter på den multiprofessionella och övergripande servicen vid servicecentralerna för Arbetskraft.

Enligt undersökningen är bristen på arbetserfarenhet ett av de centrala hindren för romerna att placera sig på arbetsmarknaden. Majoriteten av de arbetslösa arbetsökande romerna som ingick i undersökningen hade knappt ett års arbetserfarenhet eller saknade den helt. Deltagande i arbetspraktik är, förutom ett sätt att skaffa sig arbetserfarenhet, också den mest centrala åtgärd som de arbetslösa arbetsökande romerna har deltagit i. Arbetspraktiken fungerar dock inte alltid som en väg till mer permanent sysselsättning.

Trots utbildning och arbetserfarenhet har det varit svårt för många romer att finna arbete. Romerna möter stora svårigheter både vad gäller att få praktikplatser och att finna arbetsplatser. Fördomar och diskriminering vid anställning/vid att söka arbete utgör fortfarande både enligt romernas egna och enligt Arbetskraftsbyråtjänstemännens erfarenhet betydande hinder för romernas sysselsättning. I den tidigare nämnda undersökningen kartlades också företagens syn på att anställa romer. Enligt en genomförd enkät skulle över hälften av företagen (57 %, N=306) vara beredda att anställa en rom ifall han eller hon uppfyller de utbildningsmässiga, arbetserfarenhetsmässiga och yrkeskompetensmässiga kraven som den lediga tjänsten förutsätter. Enligt resultaten förhåller sig en del företag (12 %) negativt till att anställa en rom. Drygt en femtedel ansåg att anställningen av en romsk person har en negativ inverkan på företagets image eller arbetsgemenskapen. Företag som hade haft romska arbetstagare förhöll sig positivare till att rekrytera en rom.

Åtgärderna för att ingripa i den diskriminering på arbetsmarknaden och speciellt vid sökande av arbete som romerna utsätts för måste effektiviseras. Myndigheterna ingriper inte alltid aktivt i fall av diskriminering och de romer som upplevt diskriminering står inte heller alltid själva i kontakt med övervakningsmyndigheterna. Övervakningsmyndigheterna, arbetsmarknadsorganisationerna och arbets- och näringsbyråernas tjänstemän måste få mer information om romernas erfarenheter av diskriminering. Också romerna själva måste få mer information och utbildning om hur de ska gå till väga för att anmäla sina erfarenheter av diskriminering.

Anknytningar till övrig nationell utvecklingsverksamhet

I regeringens Politikprogram för arbete, företagande och arbetsliv betonas bland annat en snabbare övergång från studier till arbete, starkt stöd för att unga ska få fotfäste på arbetsmarknaden, utveckling av de mellanliggande arbetsmarknaderna, att utveckla metoder att sporra till arbete för de svårssysselsattas del samt åtgärder för att stödja ökad företagsamhet.

Samhällsgarantin för unga togs i bruk år 2005. Enligt den ska arbetslösa ungdomar som är över 17 år erbjudas utbildnings-, arbetspraktik- eller arbetsverkstadsåtgärder. Målet är att främja arbetslösa unga personers placering i utbildning eller på arbetsmarknaden, förhindra lång arbetslöshet och stödja hållbara karriärlösningar för unga. I en utredning beträffande bland annat unga personers samhällsgaranti har man lyft fram behovet av att förverkliga samhällsgarantin för unga som tillhör en etnisk minoritet så som romerna.

Det tväradministrativa Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet stödjer bland annat utveckling av stöd till unga att söka sig till utbildning och utveckling av förutsättningarna för sysselsättning. Med arbetskraftspolitik stöds i första hand de arbetssökandes placering på den öppna arbetsmarknaden. Arbetsförvaltningen betonar effektiv arbetsförmedling och ett kraftigt stöd till klienten i sysselsättningsprocessen liksom även god utveckling av klientserVICEN och servicen till arbetsgivarna. En förstärkning av förbindelserna till arbetslivet har visat sig vara en förutsättning bland annat vid sysselsättningen av invandrare. Detta utvecklingsbehov berör också den romska befolkningen. För de arbetssökande romernas del är stödet att komma över tröskeln till arbetslivet det primära. Slutsatserna från utredningen beträffande bland annat inverkan av aktiveringsåtgärder betonar behovet av att identifiera arbetssökandens individuella problem och att finna rätt, motiverande stöd, vilket förutsätter att resurserna för handledning, stöd och rehabilitering ökas.

Att förbättra romernas placering på arbetsmarknaden anknyter till att utveckla förutsättningarna för sysselsättning speciellt för de grupper som har en svag situation på arbetsmarknaden. Detta kan ske exempelvis genom att utveckla de mellanliggande arbetsmarknaderna. De två väsentliga utvecklingsinstrumenten är arbets- och näringsministeriets riksomfattande ESF-utvecklingsprogram för den mellanliggande arbetsmarknaden 2007–2013 samt utvecklingsprojekt enligt regional verksamhetslinje 2 inom ESF-programmet i Fastlandsfinland. TE-centralerna ska vid inriktningen och planeringen av projekten samarbeta med de lokala romska aktörerna och ge ett målinriktat stöd till projekt beträffande romer.

5. Att främja romernas välbefinnande och hälsa samt att trygga social- och hälsovårdstjänsterna

Nuläge och utvecklingsbehov

Romernas levnadsförhållanden har förbättrats särskilt tack vare tidigare genomförda boendepolitiska åtgärder. Frågor beträffande hälsa, levnadsförhållanden och ekonomisk utkomst utgör grunden för åtgärder för att främja den romska befolkningens välbefinnande och motarbeta utslagning. Identifieringen av romernas behov av tjänster och allokeringen av åtgärderna för att främja deras välbefinnande är på lång sikt lönsamt även för att minska de samhälleliga kostnaderna för hälsovård och utslagning.

I olika länder har det noterats att romerna är sjukare än majoritetsbefolkningen och att deras förväntade livslängd är kortare. I Finland har man gjort liknande bedömningar. Det finns dock ingen aktuell heltäckande, forskningsbaserad kunskap om den romska befolkningens hälsa och välbefinnande. Det har inte gjorts någon övergripande kartläggning av romernas levnadsförhållanden på decennier. Det är känt att den åldrande romska befolkningen i högre grad än majoritetsbefolkningen lider i synnerhet av sjukdomar i rörelse- och andningsorganen, som reumatiska sjukdomar och astma. Detta tros bero på problemen kring det tidigare, rörliga levnadssättet och den dåliga boendenivå, exempelvis kyla, fukt och dåligt näringstillstånd.

Romerna har som medborgare i princip samma möjligheter som majoritetsbefolkningen att använda sig av tjänsterna inom det offentliga servicesystemet. I praktiken har likabehandlingen eventuellt hindrats bland annat på grund av brist på kunskap angående faktorer som påverkar välbefinnandet och bristfälliga kunskaper om de till buds stående tjänsterna liksom också kulturella orsaker, vilka framkommer i växelverkan med hälso- och socialservicen. För romernas del handlar realiseringen av likabehandling om tillgången till och kvaliteten på social- och hälsovårdstjänsterna. Romernas erfarenheter som servicesystemets klienter och mottagare av tjänster har utretts tämligen litet. Av denna anledning behövs kunskap både om romernas välbefinnande och servicebehov samt tillgång, allokering och fördelning av välfärdstjänsterna.

Bland annat de romska organisationerna har utgående från enskilda utredningar och erfarenheter från lokala aktörer uppskattat att de socioekonomiska skillnaderna håller på att öka inom den romska befolkningen. En del romer hotas av marginalisering i samhället, vilket också har gett anledning till oro på evenemang där romer blivit hörda. Marginaliseringsutvecklingen påverkas av den svaga ekonomiska situationen, som beror på bristfällig utbildning och arbetslöshet, problem beträffande familj och föräldraskap, boendeproblem och bristfällig förmåga att klara olika livssituationer samt rusmedelsbruk. Detta har bland annat ökat omhändertagandet av barn. Att stärka det professionella familjearbetet och stödja föräldraskapet har blivit centrala faktorer med tanke på romernas sociala delaktighet och förebyggande av marginalisering. Romska organisationer, som huvudsakligen verkar utgående från en kristen värdegrund, har delvis med frivilliga krafter organiserat familjearbete, vilket dock inte är tillräckligt utan stöd från samhället och de offentliga servicesystemen.

Enskilda regionala utredningar har genomförts särskilt beträffande servicebehovet bland äldre romer. Enligt uppgifter från Finlands romaniförenings projekt Vanhat⁷ kan det allmänt konstateras att de romska äldre personerna behöver information om service, vägledning att använda service samt upplysning om hälsovård och upprätthållande av konditionen. Enligt utredningarna når rehabiliteringstjänsterna eller hobby- och rekreationsverksamhetstjänsterna inte de romska äldre personerna. Enligt materialet orsakas detta av å ena sidan kommunernas hårda besparingsprogram och å andra sidan okunskapen hos de äldre. De romska äldres svaga utbildning och delvis kulturella orsaker utgör ett hinder för användningen av de allmänna tjänsterna för äldre. Också tjänsterna inom den tredje sektorn och olika former av kamratstöd förblir helt outnyttjade av de romska äldre liksom också tjänster och information som tillhandahålls av olika patientföreningar. Då gemenskapen inom den romska kulturen försvagas lider de romska äldre av ensamhet och sysslolöshet. Den kulturella brytningen ”slår ut” de romska äldre personerna.

⁷ Majaniemi Päivi, Viljanen Anna-Maria, 2008. Romanivanhusten palvelutarvekartoitus. Suomen Romaniyhdistys

Enligt rekommendationerna i utredningen⁸ beträffande vården av de äldre bland de vietnamesiska, samiska och ryska minoriteterna förutsätter service av hög kvalitet en vårdmiljö som är kulturellt sensitiv och icke-diskriminerande. I utredningen rekommenderas grund- och tilläggsutbildning för personalen, individinriktad servicekultur och långtidsplanering samt att man förbereder sig inför framtiden bland annat genom kommunernas äldrepolitiska strategier. Motsvarande strategier borde tas i beaktande vid planering och genomförande av tjänster till äldre romer.

Enligt delegationen för romska ärenden krävs en grundläggande utredning som grund för olika åtgärder för att kunna utveckla romernas levnadsförhållanden. För att nå den romska befolkningen kunde undersökningen eventuellt genomföras exempelvis som intervjuer av familjer så att man använder sig av de regionala delegationerna för romska ärenden och romska föreningar samt utbildar intervjuare med romsk bakgrund. För att realisera romernas delaktighet och likabehandling inom hälso- och välfärdstjänsterna är det skäl att kartlägga romernas levnadsförhållanden och behovet och användningen av hälso- och välfärdstjänster i olika åldersgrupper och, utgående från resultaten, framlägga utvecklingsförslag. Särskilt de romer som allvarligt hotas av utslagning måste beaktas liksom även både barn och äldre.

Anknytningar till övrig nationell utveckling

I Finland genomförs för tillfället flera program med målsättningen att minska de socioekonomiska (hälso)skillnaderna mellan olika befolkningsgrupper och förbättra tillgången till hälso- och socialtjänster.

För att främja hälsa och minska hälsoskillnader finns speciellt folkhälsoprogrammet Hälsa 2015, regeringens politikprogram för hälsofrämjande och, i anslutning till det, det nationella hälsoprogrammet för minskning av hälsoskillnader 2008–2011. TEROKA-projektet med målsättningen att samla en kunskapsbas om hälsoskillnader och utveckla metoder för att minska hälsoskillnaderna ingår också i dessa program.

Målsättningen för det nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovård 2008–2011 (KASTE) är att förbättra befolkningens välbefinnande och hälsa, tjänsternas kvalitet och effektivitet samt öka befolkningens delaktighet och minska utslagning. KASTE är social- och hälsovårdsministeriets strategiska styrinstrument, där de allmänna utvecklingsmålen och åtgärderna för social- och hälsovård fastställs. I målsättningarna och åtgärderna ingår flera teman som är viktiga för den romska befolkningen. Politikprogrammet för barn, unga och familjer stödjer för sin del förebyggande av utslagning. I det nationella handlingsprogrammet för fattigdom och social utestängning dras speciellt upp riktlinjer för att minska de socioekonomiska skillnaderna. Bekämpning av fattigdom och social utestängning är också temat för det europeiska temaåret 2010.

⁸ Del av resultaten av det multinationella projektet Minority Elderly Care (MEC) (2001–2004), där Stakes deltog beträffande utredningen för Finlands del.

6. Att trygga likabehandling när det gäller boende och minska otryggheten

Nuläge och utvecklingsbehov

Uppföljningsorganen för verkställande av de internationella människorättskonventionerna har i sina slutsatser och rekommendationer fäst uppmärksamhet vid diskrimineringen av Finlands romska minoritet beträffande boende och tjänster. I rekommendationerna har man också fäst uppmärksamhet vid behovet att stärka förtroendet mellan polisen och de nationella minoriteterna samt främja romers förhållanden i fängelser.

Vid sidan av direkt och indirekt diskriminering utgör matchningen mellan romer och myndigheternas verksamhet eller servicesystemen på ett mer allmänt plan ett hinder för genomförandet av likabehandling. Olika tjänster finns tillgängliga, men romerna äger inte tillräcklig kunskap om dem och kan inte använda de serviceformer som står till buds. Å andra sidan har man vid utbudet av tjänster ofta inte beaktat speciellt romernas behov. Olika myndigheter behöver utbildning i att möta romer som individer och klienter.

Boende

Majoriteten av romerna har en egen bostad och bostadsskicket motsvarar den genomsnittliga nivån för boende i Finland. Romerna bor också i samma bostadsområden som majoritetsbefolkningen och till skillnad från många europeiska länder har det i Finland inte uppstått separata bostadsområden för romer. Romernas boendeförhållanden har i betydande grad påverkats av samhällspolitiska lösningar angående boende på 1970-talet. Under åren 1975–1981 skapades möjligheterna för en förbättring av romernas boendeförhållanden genom speciallagstiftning gällande för en viss tid. Speciallagen förpliktade kommunerna att förbättra romernas boendeförhållanden i den egna kommunen och detta stöddes med statens särskilda finansieringsystem.

En del romer bor fortfarande i ägar- eller hyresbostäder som anskaffades med specialanslaget för att förbättra boendeförhållandena. Många bostäder är dock på grund av sin ålder i dåligt skick och i behov av en totalrenovering. Staten har genom bidrag och stöd deltagit i renovering och byggande av nya bostäder för romer. Numera benämns romerna inte längre som en specialgrupp i statliga finansieringssystem för boende. Detta ökar behovet av att informera om tillgängliga statliga finansieringsmedel även för romernas boende.

Romerna är beroende av det kommunala och allmännyttiga utbudet av hyresbostäder, eftersom det är svårt för dem att få bostäder på den privata hyresmarknaden på grund av deras svaga ekonomiska situation och fördomar. Tack vare förändringen i likabehandlingslagen omfattar lagens likabehandlingsbestämmelser även en del av det privata utbudet av hyresbostäder i de fall då det handlar om hyresbostäder som är offentligt tillgängliga, som till exempel bostäder ägda av privatpersoner som annonserar i tidningar om uthyrning. Många romska familjer skulle vilja skaffa en ägarlägenhet i stället för en hyresbostad. Anmärkningarna i kredituppgifterna hindrar ofta beviljande av bostadslån. Dessa ibland små anmärkningar är svåra att avlägsna även om klientens situation skulle ha förbättrats och uppgifterna skulle vara gamla. Användningen av skuldrådgivningen och skuldsaneringen ska därför effektiviseras även för romernas del.

Olika former av besittningsavtal för boende ska främjas som exempelvis för bostadsrätts- eller delägarbostäder. En utvidgning av boendalternativen kunde för sin del förebygga boendese-

gregering och även minska det interna trycket bland romerna då befolkningen inte koncentreras till samma hyresområden.

Många problem beträffande boende är fortfarande svåra för romer. Boendeproblemen härrör sig till en del ur diskriminering och marginalisering samt romernas interna konflikter. En stor del av kontakterna med delegationen för romska ärenden och av diskrimineringsanmälningarna till minoritetsombudsmannen berör boende. I samhällsstödda bostäder förekommer problem med val av boende, bostadsbyten, att lösa boendeproblem som exempelvis betalnings- eller ordningsstörningar samt beaktande av den romska kulturen vid boendearrangemangen.

Förbundet för mänskliga rättigheter publicerade rapporten *Syrjintä Suomessa 2008*⁹, enligt vilken frågor kring val av boende accentueras ytterligare i situationer där kommunala hyresbostäder har bolagiserats och kommunerna har flyttat över skötseln av boendeärenden till kommunala fastighetsbolag. Bland annat vid evenemangen för att höra romer i samband med förberedelserna för delegationen för romska ärenden tydliggjordes den maktlöshet som romerna känner både på grund av problem att få information om hur processen med att söka bostad framskrider, om olika bostadsalternativ och för de ringa möjligheterna att framföra egna önskemål beträffande boende och bostadsort.

En del romska familjer är trångbodda, och ofta blir särskilt de snart vuxna romernas bostadslöshet utdragen. Familjens eventuella boendeproblem kan också inverka negativt gällande möjligheterna för familjens myndiga ungdomar att få bostad. Faktorer som härrör sig ur den traditionella kulturen kan leda till en spiral av bostadsbyten. Enligt erfarenheterna från romerna själva, minoritetsombudsmannen och skol- och socialmyndigheterna påverkar boendeproblemen på många sätt även de romska barnens välbefinnande. Minoritetsombudsmannen har anmärkt att bristfälliga eller instabila boendeförhållanden i de svåraste fallen försvårar barnens skolgångsmöjligheter eller till och med hindrar skolgången helt¹⁰.

Frågor kring romernas boende borde utredas på bredare basis. Nu ligger uppmärksamheten på valet av boende till hyresbostäder som finansieras av offentliga medel. En kartläggning av problemen inom socialvårdens boendeservice, som blir aktuell vid tillämpningen av till exempel socialvårdslagen, handikapplagen och barnskyddslagen, har hamnat i skymundan.

Faktorer som berör den romska kulturen har i varierande grad beaktats i bostadsmyndigheternas verksamhet. Det har visat sig vara problematiskt att förhålla sig till den romska gemenskapens interna, diskriminerande praxis vid val av bostadsort. Att följa väjningsplikten och den interna flyttillståndspraxisen bland romerna kan påverka enskilda romers och familjers liv märkbart. Bland annat delegationen för romska ärenden har tagit ställning till denna diskriminerande praxis och konstaterat att olagliga metoder inte kan accepteras genom att hänvisa till den romska kulturen. Den praxis som följts utgör ett hot för säkerheten och att ingripa i detta har noterats också i programmet för intern säkerhet. Den romska kulturen är föränderlig och romska seder och bruk efterlevs på mycket olika sätt i olika områden. För att frångå diskriminerande praxis och för villkoren följa seder och bruk skulle det behövas en konstruktiv diskussionsmiljö där de romska organisationernas och de romska gemenskapernas egen roll accentueras.

⁹ Syrijntä Suomessa 2008. Ihmisoikeusliitto ry, 2009. (Diskriminering i Finland 2008, sammanfattning på svenska ss. 155–156)

¹⁰ Minoritetsombudsmannens årsberättelse 2008

Att minska otryggheten

Att minska den diskriminering och otrygghet som romerna upplever anknyter till många myndigheters verksamhet. Det berör bland annat säkerhets- och justitiemyndigheterna som polisens och nödcentralernas verksamhet samt fångvården. Romerna upplever att deras nödanrop inte tas på tillräckligt stort allvar i diskrimineringsituationer som rör rasistiska gärningar eller i nödsituationer. Otryggheten har också att göra med den rädsla romerna känner för myndigheternas verksamhet. På basis av olika utredningar behöver man öka kunskapen om den romska befolkningen också bland utmätningsmyndigheterna, skuldrådgivningen och åklagar- och justitiemyndigheterna.

Växelverkan mellan romerna och polisen upplevs ha blivit bättre och en delorsak till detta är att teman som berör romernas förhållanden och den romska kulturen ingår i polisens utbildningsprogram. Inom polisförvaltningen har man också satsat på att öka toleransen och minska rasismen genom anvisningar, deltagande i tväradministrativa projekt och utvecklingen av utbildningen. Polisen har också representanter både i den riksomfattande och i de regionala delegationerna för romska ärenden. En polisman med romsk bakgrund fungerar som rollmodell för många unga romska män, och polisyrket och yrken inom säkerhetsbranschen samt väktarjobb återfinns i dag bland drömyrkena för romska män. I och med att polisutbildningen blir mångformigare ska romerna uppmuntras att söka sig till polisutbildning.

Attityderna och de negativa stereotypierna gentemot romerna avspeglar sig i myndigheternas verksamhet och institutionsinterna problem inom exempelvis fångvården. Enligt fångvårdslagen i sig får fångarna inte behandlas olika utgående från förbjudna diskrimineringsgrunder så som etnisk tillhörighet. Statsrådets principbeslut från år 1997 uppmanar även fängelserna att främja toleransen och förebygga rasism. En arbetsgrupp som tillsatts av Brottspåföljdsverket utredde år 2003 de romska fångarnas situation och situationen för dem som avtjänar samhällspåföljd. Beträffande samhällstjänst har man råkat ut för negativa fördomar som speciellt riktar sig mot romer och på en del håll har det varit svårt att få tjänstgöringsplatser. Enligt arbetsgruppens utredning¹¹ har romska fångar i fängelserna specialproblem gällande boende, sysselsättning, utbildningsbehov, missbrukarrehabilitering och vid frigivningen.

Enligt en kartläggning som gjordes år 2005 uppskattades antalet fångar med romsk bakgrund till cirka 170–180 fångar i fängelserna i Finland. År 2009 uppskattades antalet romska fångar vara något högre. De romska fångarnas ställning på öppna anstalter är vanligtvis god. Också i slutna fängelser kan romska fångar huvudsakligen placeras på normala boendeavdelningar och de kan placeras normalt i verksamheter som ordnas i fängelset. Romerna tvingas dock i några slutna fängelser för sin egen säkerhet i en ställning som försvagar deras likabehandling och möjligheter att förbättra sin situation såsom att komplettera sina studier under fängelsetiden. Det finns inte tillräckligt med personal för att de fångar som hör till någon minoritet ska kunna garanteras säkerhet och det är inte alltid möjligt att identifiera utpressarna. Eftersom en del av de romska fångarna känner otrygghet på allmänna avdelningar, avtjänar de sitt fängelsestraff i isolering på slutna avdelningar. Man försöker dock erbjuda dem program som är möjliga att ordna på slutna avdelningar. I regel kan romska fångar delta i all den utbildning som ordnas i fängelset. Utbildnings- och annan verksamhet varierar mycket beroende på fängelset.

¹¹ Romanien asema ja olosuhteet vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamusten suorittajina. Työryhmän raportti 20.1.2003. Rikosseuraamusvirasto 2/2003.

Arbetsgruppen föreslog som utvecklingsåtgärder att fängelsepersonalens kunskaper om den romska kulturen ska ökas, utveckling av samarbetsstrukturer, förbättring av de romska fångarnas studiefärdigheter och utveckling av utbildning samt utvecklande av sådana metoder som skulle möjliggöra deltagande i fängelsets normala verksamhet och avtjänande av samhällspåföljder. Arbetsgruppens förslag är fortsättningsvis aktuella. Inom fängelseväsendet har man år 2006 fastställt en likabehandlingsplan för att eftersträva genomförandet av likabehandling av dem som tillhör en minoritetsgrupp. Som åtgärder betonas bland annat ingripande i rasistiska fenomen, kännedom om de olika gruppernas seder och bruk, utbildning av personalen och utveckling av attityder för att värdesätta likabehandling och mångfald. I programmet har romerna beaktats separat. Då fungerade i två fängelser en kontaktperson för romska ärenden med uppgift att hålla kontakt såväl med de romska fångarna som med de romska organisationerna.

Angående genomförandet av likabehandlingsplanen har det genomförts enkäter i fängelserna. Likabehandlingsplanen och dess genomförande har beaktats olika i olika fängelser. I resultatmålen har man uppmanats att beakta jämlika möjligheter till utbildning eller vid anordnandet av verksamheter enligt planen för strafftiden beträffande specialgrupper såsom unga, romer och de utlänningar som permanent stannar kvar i Finland. Behovet av att stärka den grundläggande utbildningen och missbrukarrehabilitering har visat sig vara centrala för de romska fångarnas vidkommande. I några fängelser har det anordnats separat utbildning för romer och till exempel anordnats utbildning i romsk kultur. I de rekommendationer som Europeiska människorättskommissionen gav Finland 2009 har man fäst uppmärksamhet bland annat vid att förbättra romernas ställning och förhållandena i fängelser i enlighet med tidigare förslag.

Anknytningar till övrig nationell utveckling

Tyngdpunkten anknyter till projektet Jämlikhet i boende. Inrikesministeriet har utrett erfarenheter av likabehandling i boende i huvudstadsregionen och för den romska befolkningens del har många problem lyfts fram beträffande diskrimineringserfarenheter i boende och boendemiljöer.

Statsrådet har den 8 maj 2008 antagit ett principbeslut för programmet för inre säkerhet. I programmet Ett säkert liv för alla fastställs tväradministrativt de centrala målsättningarna och åtgärderna för den inre säkerheten. Programmets målsättning är att Finland ska vara Europas tryggaste land år 2015.

I lokala säkerhetsplaner, vilka utarbetas som ett tväradministrativt samarbete mellan myndigheterna, organisationerna och näringslivet, beaktas den romska befolkningens säkerhetsfrågor och fattas beslut om åtgärder för att förebygga diskriminering av romer och öka deras säkerhet.

7. Att främja det romska språket och den romska kulturen

Nuläge och utvecklingsbehov

I 17 § 3 mom. i grundlagen fastställs romernas rätt till upprätthållande och utveckling av sitt eget språk och sin egen kultur. På det praktiska planet har bestämmelsen ändå hamnat i skymundan. Detta torde bland annat bero på att det inte finns något regelverk på lägre nivå för att uttömmande sammanfatta bestämmelsen angående vad den förpliktar till för att utveckla språkundervisningen. Bestämmelsen saknar också klara anvisningar för tolkning av innehållet.

Romska språknämnden publicerade våren 2009 sitt språkprogram Romanikielen kielipoliittinen ohjelma¹².

I programmet konstateras att den finländska dialekten av romanispråket, Kaalo, är utrotningshotat om det inte snabbt anvisas resurser för att väcka språket till liv och undervisningen av språket tryggas med öronmärkta anslag i likhet med det samiska språket. Programmet för romanispråket föreslår en språklag för det romska språket. Lagen skulle samla ihop de nuvarande bestämmelserna om språket och klargöra, ge anvisningar och bevilja resurser för romanispråket, dess undervisning, forskning, läromedelsproduktion och utbildning av lärare i det romska språket. Nämnden framför att undervisningsministeriet skulle tillsätta en arbetsgrupp för att klargöra ärendet och utarbeta en proposition om en lag om det romska språket.

Romanispråket ingår i UNESCO:s katalog över utrotningshotade språk. I Finland används romani inte längre i dagligt umgänge mellan romer. Uppskattningsvis 40–50 % av romerna behärskar språket. Av denna anledning har den naturliga överföringen av språket från en generation till en annan avstannat och detta måste väckas till liv.

Enligt lagen om grundläggande utbildning är skolans undervisningsspråk antingen finska eller svenska, men undervisningsspråket kan även vara samiska, romanispråket eller teckenspråket. Som modersmål kan enligt vårdnadshavarens val ges undervisning också i romanispråket, teckenspråket eller i något annat modersmål som eleven har. Genom att ge undervisning i det romska språket och den romska kulturen stärker man de romska barnens identitet.

Endast cirka 120 barn av cirka tusen romska elever i åldern för grundläggande undervisning får i dag undervisning i det romska språket per år. I skolan är man inte alltid medveten om betydelsen av att ge undervisning i romanispråket eller också är elevantalet för litet för att grunda en undervisningsgrupp. Det råder brist på lärare som behärskar romani och på utbildare av lärare i språket. De romska föräldrarna känner inte alltid till möjligheten för barnen att delta i undervisning av romanispråket. För undervisning i romanispråket kan utbildningsarrangören ansöka om statsstöd från undervisningsministeriet om minst fyra elever ingår i gruppen i början av terminen. En undervisningstimme beräknas kosta 22 euro. Statsstöd beviljas från och med början av år 2007 för högst 2,5 veckotimmar per ekonomiskt bildad undervisningsgrupp. Från början av år 2007 steg timantalet från 2 veckotimmar till 2,5 veckotimmar.

Utbildningsenheten vid Europarådet har under de senaste tre åren arbetat med en sameuropeisk läroplan för det romska språket. Läroplanen förväntas förenhetliga undervisningen, läro-

¹² Romanikielen kielipoliittinen ohjelma, 2009. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 156.

materialsproduktionen och forskningen i romanispråket och på så sätt utveckla dess ställning som ett europeiskt modersmål. Rådet rekommenderar att medlemsstaterna översätter läroplanen för romanispråket till det nationella språket och den nationella dialekten och tar läroplanen i bruk.

Behovet av att inleda universitetsundervisning i romanispråket är uppenbart också för att utbilda kompetenta lärare i romani. Det är möjligt att studera romani (Romani Linguistics) på andra håll i Europa som till exempel Manchester och Sorbonne samt vid flera olika universitet i Tjeckien, Ungern, Rumänien, Serbien, Bulgarien och Österrike. I Finland kan den romska dialekten Kaalo inte studeras vid något universitet.

Universitetsundervisning i romani borde kunna förverkligas åtminstone på ämnesstudienivå och helst som fördjupade studier, vilket skulle göra det möjligt att studera språket som huvudämne. I studierna kunde man till exempel skilja mellan en linje för blivande lärare med betoning på Finlands romanispråk, Kaalo, och en linje för dem som ämnar bli forskare. Denna linje skulle fokusera på de övriga romska dialekterna i Europa och språkhistoria.

För närvarande finns de enda resurserna för forskning om och språkvård för romanispråket i Finland vid Forskningscentralen för de inhemska språken med två forskarbefattningar. Resurserna är väsentligt svagare än för de traditionella nationella minoritetsspråken som exempelvis i de samiska språken och teckenspråket. Behovet av nya aktörer speciellt beträffande språkvård är uppenbart. Kunskaperna om romanispråket – både i Finland och internationellt – har ökat avsevärt under 1990- och 2000-talet. De utvidgade vetenskapliga kunskaperna om romanispråket borde avspeglade sig i både undervisning och läromaterialsproduktion för att säkerställa att undervisningen är tidsenlig och korrekt. Precis som läromaterialet i det finska språket och även i andra språk ska också läromaterialet i romani följa sin tid.

Också majoritetsbefolkningen är mycket intresserad av den romska kulturen och historia. Ett tecken på detta är bland annat det intresse som olika utställningar om den romska kulturen rönt. Romernas positiva framtoning i medier är viktig för att stärka växelverkan mellan kulturer och motverka fördomar. För att undanröja negativa fördomar och stereotyper gentemot romerna behövs också kunskap om romernas historia, kultur och hur deras levnadsförhållanden har utvecklats. Projektet om de finländska romernas historia Suomen romanien historia, som är under planering, är viktigt både för att öka den allmänna kunskapen och stärka den romska befolkningens egen identitet.

Skolan är en viktig institution i det finländska samhället och den ska vara synlig också i romernas liv och stödja en positiv utveckling av romska barns identitet. Lärarnas grund- och fortbildning ska utvecklas så att den stödjer en växelverkan och en anda med respekt för olikhet i skolmiljöer. Det är också viktigt att alla elever som en del av den grundläggande undervisningen får tillräcklig och korrekt kunskap om de finländska minoriteterna. En portal i likhet med den som redan har utarbetats som ett projekt inom Progress-programmet om den samiska kulturen, dess historia och nutid, borde också tas fram om romerna som läromaterial för grundskolorna.

I Romska nämndens program för romsk språkpolitik har det fästs uppmärksamhet vid den ringa förekomsten av kulturtjänster på romanispråket som visar den romska kulturen. I programmet konstateras att till exempel biblioteks- och informationstjänster på romanispråket helt saknas liksom även museitjänster samt etablerade kultur- och konstinstitutioner. Av de andra språk- och kulturgrupper som nämns i grundlagen har till exempel samerna bibliotekstjänster i den samiska regionen, ett samiskt specialbibliotek och ett samiskt museum, och ett

samiskt kulturcentrum är under arbete. För teckenspråkiga produceras kultur- och konstevenemang av olika organisationer. De dövas förbund upprätthåller också teater Totti, finansierar ett specialbibliotek och De dövas museum.

Tjänsterna inom kultur och konst bör även stå till romernas förfogande. Undervisningsministeriet har även strävat efter att säkerställa språk- och kulturminoriteternas möjligheter att delta i kultur och på ett jämställt sätt föra fram sin egen kreativitet. Ministeriet stödjer projekt och verksamhet som främjar kulturtillgänglighet och mångkulturalism. Avsikten med bidragen är att stödja de kulturella minoriteternas egen identitet och att utveckla och främja kontakterna mellan kulturella minoriteter och majoritetsbefolkningen.

Undervisningsministeriet stödjer de romska organisationernas kulturverksamhet med statsbidrag från medel avsedda för att främja det mångkulturella. I praktiken har tämligen få romska projekt finansierats på grund av att det funnits få ansökningar eller att de varit bristfälligt förberedda. Antalet beviljade anslag har dock ökat de senaste åren. I förhållande till den romska befolkningens storlek finns det bland konstnärerna inom olika områden rätt många konstnärer med romsk bakgrund, vilket också borde ge utslag i beviljade stipendier och konstnärspensioner.

Anknytningar till övrig nationell utveckling

Enligt Vanhanens andra regeringsprogram innefattar värdena i ett civiliserat samhälle jämlikhet, tolerans, internationalism, ansvar för miljön och jämställdhet mellan könen. I regeringsprogrammet förbinder man sig att beakta mångkulturalism och de olika språkgruppernas behov samt stärka jämlikheten människor emellan. Särskild vikt läggs vid kulturella rättigheter för barn, handikappade och minoritetsgrupperna. Undervisningsministeriets Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelning tillsatte 4.2.2005 en arbetsgrupp för att förbereda ministeriets åtgärdsprogram för åren 2006–2010 för ökad tillgänglighet till konst och kultur. Arbetsgruppen skulle i programmet i första hand koncentrera sig på åtgärder som kan genomföras av undervisningsministeriets Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelning och administrationen underställd den eller på åtgärder som undervisningsministeriet kan påverka med hjälp av resultatstyrning. Som tyngdpunkter i programmet fastställdes tillgången till offentliga kultur-tjänster, men avsikten var att även beakta minoritets- och specialgruppernas möjlighet att bedriva kulturverksamhet på eget initiativ.

Programmet Lika tillgång till konst och kultur avser i första hand att förbättra språk- och kulturminoriteternas (bland annat samer, romer, teckenspråkiga och invandrare) samt minoriteten handikappades tillgång till konst och kultur. Tillgången till kultur kan förbättras genom att avlägsna hinder för deltagande. Hindren kan höra samman med sinnen, information, svårigheter att förstå, attityder, fysiska eller ekonomiska faktorer samt brister i beslutsfattande. Förutsättningen för god tillgänglighet är producenter och finansiärer av kulturtjänster samt att de beslutsfattare som ansvarar för finansieringen är medvetna om hindren och hur de kan avlägsnas.

Inom området idrott har man redan tidigare genomfört åtgärder som främjar idrott för invandrare och specialgrupper i form av fristående projekt och delstöd till idrottsorganisationernas basverksamhet samt strävat efter bättre tillgänglighet till idrottstjänster, bland annat idrottsplatser. I fråga om ungdomsverksamheten har specialgrupper som till exempel handikappade och unga som tillhör kulturella minoritetsgrupper beaktats inom ramen för bidragspolitiken.

Minoriteternas behov har också beaktats vid beredningen av lagstiftningen inom det aktuella området. De åtgärder som ingår i verksamhetsprogrammet har många beröringspunkter särskilt med UngKultur-evenemangen och stödandet av ungdomskulturen i allmänhet.

Tillgängligheten till konst och kultur främjas främst genom undervisningsministeriets resurs-, informations- och resultatstyrning. Ifall likabehandlingsmålen inte kan uppnås tillräckligt resultatrikt som en del av allmänna åtgärder och system, kan man vid behov utveckla särskilda stödssystem för språkliga och kulturella minoriteter samt minoriteten handikappade. Tillgängligheten till kultur kan dock endast förbättras om konst- och kulturinstitutionerna och övriga kulturaktörer samt den regionala konstförvaltningen och kommunernas kulturförvaltningar utvärderar sin praxis ur ett tillgänglighetsperspektiv.

8. Att främja likabehandling och förebygga diskriminering

Nuläge och utvecklingsbehov

Myndigheterna är enligt lagen förpliktigade att utforma en likabehandlingsplan där man fastställer målsättningarna, metoderna och åtgärderna för att myndigheten ska främja lika möjligheter i sin verksamhet och som arbetsgivare. Enligt utredningar¹³ saknas en likabehandlingsplan åtminstone hos en tredjedel av myndigheterna, och endast i cirka en fjärdedel av planerna berörs romernas situation. En del av likabehandlingsplanerna är kombinerade likabehandlings- och jämställdhetsplaner där tyngdpunkten ofta är personalpolitisk. I planerna ingår knapphändiga konkreta målsättningar beträffande myndigheternas egentliga verksamhet.

Likabehandlingslagen möjliggör också positiv särbehandling. Det är inte diskriminering i relation till någon annan grupp utan särbehandling avser specialåtgärder med målsättningen att förverkliga reell likabehandling och förebyggande eller mildrande av hinder på grund av diskriminering.

Direkt eller indirekt diskriminering eller att stämplas negativt är en del av romernas liv. Enligt Eurobarometer-undersökningen, som berör diskriminering, identifierar finländarna etnisk bakgrund som den vanligaste orsaken till diskriminering. I Finland anger respondenterna betydligt oftare än medborgarna i övriga EU-medlemsländer att en rom tillhör deras vänkrets. Trots det upplevs romerna både i Finland och på annat håll i Europa som den minst önskvärda grannen.

Diskriminering betyder att någon behandlas ogynnsammare än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle behandlas i en jämförbar situation (direkt diskriminering) och att en skenbart neutral bestämmelse, grund eller praxis försätter någon i en särskilt ofördelaktig ställning (indirekt diskriminering). Diskriminering kan också betyda trakasserier som betyder att en person eller en grupp utsätts för att dess värde och integritet avsiktligt eller faktiskt kränks så att det leder till en hotfull, fientlig, föraktfull, förnedrande eller aggressiv anda.

Arbetskyddsmyndigheterna (arbetsdiskriminering) och minoritetsombudsmannen är övervakningsmyndigheter beträffande diskriminering på etnisk grund. Romerna anmäler relativt

¹³ Lundström Birgitta, Miettinen Tarmo, Keinänen Anssi, Airaksinen Jenni, Korhonen Anne, 2007. Yhdenvertaisuuslain toimivuus. Joensuun yliopiston Kauppa- ja oikeustieteiden tiedekunnassa toteutettu tutkimus.

sällan exempelvis diskriminering vid sökande av arbete. De flesta anmälningarna om diskriminering till minoritetsombudsmannen som har gjorts av romer har berört boende, utbudet av privata tjänster samt tillgången till social- och hälsovårdstjänster. I de fall av misstanke om diskrimineringsbrott som kom till polisens kännedom år 2007 var romer målsägande i en stor del av fallen. Diskrimineringsmisstanken gällde tillgången till tjänster. De romska organisationerna har uppmärksammat behovet av att förbättra inskrivningspraxisen och påskynda utredningsprocessen vid rasistiska brott. Enligt Polisyrekeshögskolans undersökning¹⁴ var procenten upplärade brott beträffande diskrimineringsbrott dock tämligen hög.

Finländska romer är en heterogen grupp i likhet med majoritetsbefolkningen. I olika livssituationer utsätts romerna också för så kallad mångfaldig diskriminering: bland annat romska kvinnor i arbetslivet, romska äldre personer i äldreomsorgen och handikappade romer när det gäller tillgången till service. Förutom diskriminering utifrån finns det även inre spänningar bland den romska befolkningen, och vissa grupper eller individer kan uppleva att de hamnar i sämre ställning än andra eller bli utfrysta (utslagna) inom den romska gemenskapen. Under de senaste åren har man i allt högre grad beaktat mångfaldig och intersektionell diskriminering som olika grupper utsatts för. Förutom etnisk bakgrund kan erfarenheten av diskriminering påverkas av exempelvis kön eller ålder. Bland romerna utsätts särskilt romska kvinnor för mångfaldig diskriminering bland annat på grund av sin traditionella klädsel. Diskrimineringen blir synlig vid exempelvis anställningssituationer så att villkoret för anställning är att ge upp den traditionella klädseln trots att arbetsuppgifterna inte skulle kräva det. Cedaw-kommittén som övervakar FN:s avtal om avskaffande av all slags diskriminering mot kvinnor framförde senast år 2008 sin oro över arbetslösheten bland romska kvinnor, deras svårigheter att få service och diskriminering inom den romska gemenskapen.

Bland romerna finns erfarenheter av mångfaldig och intersektionell diskriminering även på alla övriga diskrimineringsgrunder. Äldrevårdens service motsvarar inte alltid de romska äldre personernas behov eller så är de inte tillgängliga på lika grunder. Romska elever utsätts oftare än andra för mobbning. Handikappade romer har endast i ringa grad deltagit i handikapporganisationernas verksamhet: mer aktivitet krävs både av romerna själva och av organisationerna för att romerna ska kunna bli delaktiga av det stöd och de påverkningsmöjligheter som organisationerna erbjuder. I romska familjer behövs mer kunskap om jämlikhet mellan könen, eftersom rätten att besluta, att dela hemarbete och vård av barn samt de romska kvinnornas möjligheter att studera och delta ibland kan vara rätt begränsade. Våldsproblemen, som tidvis uppkommer mellan familjer och släkter, berör allvarligt även romska kvinnor och deras barn och de kan vara tvungna att lämna sina hem, sin skolgång eller sin arbetsplats och börja om på ny ort.

Personer som tillhör sexuella och könsminoriteter kan uppleva mångfaldig diskriminering både i samhället och i sin egen gemenskap. Ofta kan de tvingas välja mellan att hemlighålla sin läggning eller sexuella identitet eller att utsätta sig för att bli utfrysta ur sin egen gemenskap. Också frågor kring religion och livsåskådning delar romer.

¹⁴ Joronen, Mikko, 2008. Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2007. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 72/2008.

Anknytningar till övrig nationell utveckling

De prioriterade målen stöds av bestämmelser och verkställandet av de bestämmelser som förebygger diskriminering och främjar uppföljning och likabehandling. Verkställandet av det nationella uppföljningssystemet av diskriminering har inletts under styrning av en uppföljningsgrupp på bred basis. Som en del av genomförandet insamlas och publiceras aktuell uppföljningsinformation om diskriminering, särskilda utredningar görs och årsrapporter om diskriminering utges liksom även en mer omfattande helhetsutredning per regeringsperiod. Den diskriminering som romerna utsätts för har rapporterats som en del av årsrapporten för diskriminering och även särskilda utredningar kan göras som en del av uppföljningssystemet.

Tyngdpunkten anknyter till kommissionens nya förslag till likabehandlingsdirektiv, till den av justitieministeriet tillsatta likabehandlingskommitténs arbete, utvecklingsprocessen av likabehandlingsplanen och till verkställandet av det nationella uppföljningssystemet för diskriminering. Utöver dessa anknyter de till genomförandet av den nationella kampanjen mot diskriminering (YES-kampanjen) som finansieras av Progress-programmet. YES-kampanjen genomförs som ett samarbete mellan flera ministeriers självstyres- och samarbetsorgan (delegationer) och paraplyorganisationer som representerar olika grupper.

9. Att utveckla förvaltningen av romska ärenden och den romska politiken

1. Utveckling av förvaltning och samarbetsstrukturer för romska ärenden

Förvaltningsstrukturer

Finland har varit en föregångare i Europa beträffande utveckling av förvaltningen av romska ärenden. Den riksomfattande delegationen för romska ärenden, lokala delegationer för romska ärenden och romska utbildningstjänster är förvaltningsstrukturer som särskilt koncentrerat sig på romska ärenden. Därutöver övervakas och främjas minoriteternas rättigheter och etniska likabehandling av särskilda myndigheter, exempelvis minoritetsombudsmannen. Delegationen för romska ärenden verkar i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet som ett samarbetsorgan mellan romerna och myndigheterna. Statsrådet tillsätter (1019/2003) delegationen för tre år i sänder.

Den riksomfattande delegationen för romska ärenden har till uppgift att:

1. följa med hur romernas möjligheter att delta i samhällslivet och deras levnadsförhållanden utvecklas för att främja jämlikhet samt att i dessa frågor avge utlåtanden till myndigheterna;
2. ta initiativ och göra framställningar för att förbättra den romska befolkningens ekonomiska, utbildningsmässiga, sociala och kulturella levnadsförhållanden samt främja sysselsättningen bland den romska befolkningen;
3. motarbeta diskriminering av den romska befolkningen;
4. främja stärkandet av romanispråket och den romska kulturen;
5. stödja verksamheten vid de regionala delegationerna för romska ärenden; samt
6. delta i nordiskt och europeiskt samarbete samt i annat internationellt samarbete för att främja romernas rättigheter och förbättra deras levnadsförhållanden.

De regionala delegationerna för romska ärenden har tillsatts med samma förordning som den riksomfattande delegationen. Fyra regionala delegationer har samma uppgifter i sina regioner som den riksomfattande delegationen. I den regionala delegationen för norra Finland finns representanter för både Uleåborgs och Lapplands län. Till de regionala delegationerna utnämns en ordförande och en vice ordförande samt 8–12 övriga medlemmar, varav minst hälften representerar områdets romska befolkning. Sedan år 2006 har delegationerna också haft ordinarie planerare.

Undervisningsministeriet stödjer den romska befolkningen genom att planera och utveckla utbildningstjänster för romer. Verksamheten bygger på riksdagens, regeringens och undervisningsministeriets ställningstaganden och beslut om utveckling av romernas utbildning och stöd till den romska kulturen. Verksamheten styrs av en styrgrupp med romska representanter. Den främsta uppgiften för den romska befolkningens utbildningstjänster är att utveckla romernas riksomfattande utbildning. En andra uppgift är att främja det romska språket och den romska kulturen. Till uppgifterna hör också upplysnings- och informationsverksamhet samt internationella ärenden.

Andra myndigheter som främjar etnisk likabehandling

Inrikesministeriet har till uppgift att främja likabehandling och goda etniska relationer samt att förebygga rasism och diskriminering. Ministeriet handlägger samordningen av likabehandlings- och diskrimineringsärenden i tväradministrativt samarbete med övrig statsförvaltning, lokal- och regionalmyndigheter, medborgarorganisationer, arbetslivsparter och särskilt med organisationer, samfund och delegationer som representerar olika grupper. På basis av likabehandlingslagen är varje myndighet inom sitt verksamhetsområde skyldig att främja likabehandling och motarbeta diskriminering. För att främja etnisk likabehandling ska varje myndighet utforma en likabehandlingsplan.

Minoritetsombudsmannen, som verkar i anslutning till inrikesministeriet, har till uppgift att bland annat främja goda etniska relationer samt att följa upp och förbättra etniska minoriteters ställning och rättigheter. Ombudsmannen övervakar också genomförandet av jämlik behandling oberoende av etnisk tillhörighet i samarbete med andra myndigheter. I anslutning till minoritetsombudsmannen verkar delegationen för minoritetsärenden.

Arbetskyddsmyndigheterna övervakar att likabehandlingslagen och arbetslagstiftningen efterföljs i arbets- och tjänsteförhållanden. På övriga områden har minoritetsombudsmannen och delegationen för minoritetsärenden till uppgift att övervaka diskriminering på grund av etnisk tillhörighet.

Delegationen för etniska relationer (ETNO) verkar som rådgivande organ på bred bas i flykting- och migrationsfrågor samt rasism och etniska relationer. Också delegationen för mänskliga rättigheter som verkar i anslutning till utrikesministeriet arbetar med minoriteternas rättigheter.

Sammansättningen av den riksomfattande delegationen för romska ärenden och de romska organisationernas representation

Antalet romska organisationer har under de senaste åren vuxit snabbt. Cirka åtta organisationer är riksomfattande och några tiotals lokala romska organisationer finns upptagna i före-

ningsregistret. På basis av förordningen om delegationen för romska ärenden representerar hälften av delegationens 16 medlemmar organisationer med romsk bakgrund. Fyra representanter från åtta romska organisationer väljs enligt förordningen från regionala delegationer för romska ärenden. Det finns endast fyra platser för organisationerna, vilket i nuläget omfattar endast en del av organisationerna.

För att alla romska organisationer som definierar sin verksamhet som riksomfattande ska kunna utnämnas till den riksomfattande delegationen för romska ärenden på jämlika grunder bör bestämmandet av sammansättningen förnyas. Det är dock inte ändamålsenligt att öka antalet medlemmar i delegationen för att antalet representanter ska motsvara antalet organisationer med tanke på delegationens funktionsduglighet och för att myndigheternas och romernas representation ska vara jämnstark. Dessutom varierar antalet verksamma romska organisationer, och enbart en del av de grundade organisationerna är verksamma under lång tid.

Ett alternativ till det aktuella bestämmandet av sammansättningen av den riksomfattande delegationen för romska ärenden är att de riksomfattande romska organisationernas representation i delegationen sker enligt alterneringsprincipen, exempelvis så att två organisationer i sänder byts ut med tre års mellanrum. Delegationens sammansättning borde också förnyas med ett personligt ersättersystem i likhet med till exempel den riksomfattande handikappdelegationen, som verkar i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet. Personliga ersättare skulle säkerställa de utnämnda bakgrundsorganisationernas representation under den ordinarie medlemmens frånvaro. Statsrådet utnämner delegationens ordförande och vice ordförande vid tillsättandet av delegationen på framställning av social- och hälsovårdsministeriet. Ordförande har vanligtvis varit en sittande riksdagsman och systemet har på så sätt möjliggjort kontakten med parlamentariskt beslutsfattande.

Som vice ordförande har vanligen utnämnts en person med romsk bakgrund från delegationen för romska ärenden. Man kunde öka demokratin vid utnämningen av vice ordföranden genom att överväga alternativet att delegationens medlemmar väljer vice ordförande bland sig. Ifall medlemsantalet i delegationen ökas, kunde delegationen ha också en andra vice ordförande och man kunde utse en man och en kvinna som vice ordförande.

Administrativ placering av den riksomfattande delegationen av romska ärenden

Under hela sin verksamma tid har delegationen för romska ärenden varit placerad i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet. Placeringen avspeglar attityden att betrakta romska frågor primärt som en social fråga. I och med att tyngdpunkten har förflyttats från sociala frågor till en fråga om mänskliga rättigheter och principen för den romska befolkningens eget deltagande har delegationens administrativa placering tidvis väckt diskussioner. I dokumentet Romska politikens strategier år 1999 framförde utredningsmännen flera reformeringsförslag angående förvaltningen av romska ärenden. Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte då en särskild förvaltningsarbetsgrupp för romska ärenden för att överväga alternativ till förvaltningslösningar. Utredningsmännen föreslog exempelvis att delegationen skulle verka inom undervisningsministeriets förvaltningsområde med motiveringen att det fanns ett primärt behov av att utveckla romernas utbildning. Undervisningsministeriet stödde dock inte i sitt utlåtande utredningsmännens förslag. Förutom social- och hälsovårdsministeriet diskuterades också arbetsministeriet som en möjlig placering, eftersom arbetsministeriet enligt statsrådets dåvarande arbetsfördelning också ansvarade för diskrimineringsfrågor.

Förvaltningsarbetsgruppen för romska ärenden beslutade att i sitt memorandum (2001:24) framlägga att delegationen för romska ärenden även i fortsättningen skulle verka i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet. I detta sammanhang konstaterades dock att en placering i anslutning till minoritetsombudsmannens byrå borde övervägas på nytt, bland annat med tanke på funktionella synergier. Ett nytt övervägande skulle dock ske på initiativ av den riksomfattande delegationens för romska ärenden.

Den riksomfattande delegationen för romska ärenden har inte gjort en framställning om ändring av sin administrativa placering. Då likabehandlingslagstiftningen och lagreformen beträffande likabehandlingsmyndigheter är klar finns det anledning att överväga den inbördes arbetsfördelningen och allokeringen av resurser mellan olika myndigheter och delegationer.

Totalreformen av likabehandlings- och diskrimineringsärenden

Likabehandlingslagstiftningen har stärkts under 2000-talet tack vare EU:s likabehandlingsdirektiv. I statsrådets interna arbetsfördelning flyttades främjandet av likabehandling år 2008 över till inrikesministeriet i samband med att det tidigare arbetsministeriet och handels- och industriministeriet gick samman. Också minoritetsombudsmannens byrå verkar i anslutning till inrikesministeriet efter reformen.

Det nationella verkställandet av EU:s likabehandlingsdirektiv har krävt stora reformer både i likabehandlingslagstiftningen och bland de myndigheter som handlägger ärenden. Justitieministeriet har tillsatt en kommission för att utreda en reform av likabehandlingslagstiftningen, d.v.s. regelverket kring likabehandling, jämlikhet och diskriminering.

Kommissionens målsättning är att reformera likabehandlingslagstiftningen på ett sätt som skulle stärka likabehandling genom att, på ett klarare sätt än nu, enhetligare övergripa alla diskrimineringsgrunder inom alla livsområden. Också de rättsskyddsmetoder och följder som används vid olika diskrimineringssituationer, borde vara så lika som möjligt. I samband med reformen skulle man i behövlig grad överväga också ställningen, uppgifterna och befogenheterna för de myndigheter som sköter diskrimineringsärenden. Detta skulle göras med beaktande av Finlands övervakning av grund- och mänskliga rättigheter som helhet och de internationella krav som ställs på sådan övervakning.

Kommissionen har gett en mellanrapport om omfattningen av reformen och reformeringsalternativen samt andra, principiella frågor som berör reformen. Kommissionen som bereder framställningen ska slutföra sitt arbete i slutet av oktober 2009.

Då beslut fattas om en eventuell centralisering av förvaltningen som ansvarar för främjandet av etnisk likabehandling, ska verksamhetsresurserna och -möjligheterna för delegationen för romska ärenden säkerställas som en sakkunnigorganisation och ett forum för utveckling av en bredare och genomgripande romsk politik. Utvecklingen av den romska befolkningens ställning är en bredare fråga än det i sig viktiga förebyggandet av diskriminering och trygghandet av minoriteternas rättigheter.

Regionala delegationer för romska ärenden

Regionalförvaltningsreformen, som träder i kraft år 2010, påverkar också placeringen av och verksamhetsområdena för de regionala delegationerna för romska ärenden. I en preliminär

förvaltningsfördelning övergår de regionala delegationerna för romska ärenden enligt egen önskan till Regionalförvaltningsverket (RFS). Antalet regionalförvaltningsmyndigheter och regionindelningen kommer att skilja sig från de nuvarande länsstyrelserna och deras verksamhetsområden.

Då Västra Finlands län blir Regionalförvaltningsverket i Sydvästra Finland och Regionalförvaltningsverket i Västra och Inre Finland betyder det ur den regionala delegationens för romska ärenden synvinkel att den romska befolkning som bor i Mellersta Finland, Birkaland, Egentliga Tavastland och Päijänne-Tavastland inom nuvarande verksamhetsområden för Västra och Södra Finlands län bortfaller.

Målsättningen för förordningen om delegationen för romska ärenden är att regionalt representera hela den romska befolkningen bortsett från landskapet Åland. Också romerna inom det nya regionalförvaltningsverket enligt den föreslagna regionindelningen ska säkerställas likvärdiga möjligheter att delta regionalt i den romska verksamheten. Regionalförvaltningsverksreformen förutsätter sålunda en förändring i förordningen om delegationerna för romska ärenden. Även till det nya regionalförvaltningsverket i Västra och Inre Finland borde utnämnas en regional delegation för romska ärenden och dess planerartjänst borde grundas utgående från de riksomfattande kriterierna och regionens stora romska befolkning.

Skötsel av romska ärenden och utveckling av samarbetsstrukturer på lokal nivå

Den till antalet ringa romska befolkningen är spridd över hela landet trots att romerna till en del har koncentrerat sig till vissa orter och regioner. Romerna som en liten minoritet faller lätt i skymundan på lokal nivå. Behovet samt beaktandet av romernas förhållanden vid utveckling av lokala tjänster och vid stärkandet av tväradministrativt samarbete på kommunal nivå har identifierats som ett utvecklingsområde för att främja romernas likabehandling. För att öka den romska befolkningens delaktighet behövs ökad växelverkan och samarbetsstrukturer på lokal nivå liksom också stärkande av romernas egen aktivitet.

Utvecklingen av de lokala strukturerna för skötsel av romska ärenden har i Finland tillsvidare varit ringa och slumpmässig. På lokal nivå i enskilda kommuner har tjänstemän eller arbetstagare koordinerat romska ärenden. Helsingfors stad inrättade redan år 1968 en kuratorstjänst för romska ärenden, men tjänsten ombildades inte till en ordinarie tjänst i organisationen. I Helsingfors finns dock sedan år 2005 en särskild arbetsform för romskt familjearbete inom socialbyråns tjänster för barnfamiljer. Två socialarbetare med romsk bakgrund svarar för familjearbetet och för att verka som kulturtolkar med olika myndigheter. Även några andra kommuner har anställt arbetstagare med romsk bakgrund särskilt för att förbättra nätverksarbetet och tjänsterna till den romska befolkningen.

I dokumentet om den romska politiken (1999) föreslogs att det tillsätts lokala romska arbetsgrupper eller utses kontaktpersoner med romsk bakgrund för att främja samarbetet mellan romerna och myndigheterna. Förvaltningsarbetsgruppen för romska ärenden ansåg dock inte i sitt memorandum år 2001 att det var motiverat att bedriva verksamhet av delegationstyp på kommunal nivå.

Samarbetsmodellerna och strukturerna har utvecklats sporadiskt och ofta utgående från lokala initiativ och frivilligarbete. För att underlätta växelverkan mellan romerna och myndigheterna och öka myndigheternas kännedom om den romska kulturen inleddes på 1990-talet en verksamhet med kontaktpersoner för romska ärenden både på länsstyrelse- och kommunal nivå.

Verksamheten med romska kontaktpersoner inleddes av Ryhdys ry, som startade sin verksamhet år 1993. De romska kontaktpersonerna hade till uppgift att fungera som medlare mellan myndigheterna och romerna i kommunerna. Kommunerna deltog inte i finansieringen av verksamheten, utan allt byggde på kontaktpersonernas frivilligarbete. Helsingfors stad anvisade visserligen lokaler för föreningen och arbetsministeriet beviljade stöd för lönekostnaderna till föreningens sekreterare fram till början på 2000-talet.

Utbildningsstyrelsens enhet för romsk utbildning utbildade de romska kontaktpersonerna. Utbildningen genomfördes som projektet Drom-Edu som en del av Sokrates-programmet. Enligt den ursprungliga målsättningen ingick i de romska kontaktpersonernas arbetsbeskrivning att sköta ärenden och fungera som kulturförmedlare inom hela servicesektorn, men i och med utbildningsprojektet gick man inom verksamheten in för att stödja barns skolgång. Samtidigt som verksamheten tynade av utan att leda till professionell kulturförmedlingsverksamhet lade den grunden för de nuvarande examina för handledare i romsk kultur och skolgångsbiträden. År 2009 fungerade endast två som genomgått utbildningen för romska kontaktpersoner som romska kontaktpersoner. Verksamheten med romska kontaktpersoner har dock inte varit enbart positiv. De romska kontaktpersonernas ställning som inofficiella förmedlare mellan kommunen och lokala romer har visat sig vara problematisk då enskilda personers eller familjers ärenden behandlas. Exempelvis hindrar myndigheternas tystnadsplikt att en tredje part deltar i behandlingen av enskilda personers ärenden. Förvaltningsbeslut vid bland annat val av boende bygger på befogenheter och tjänsteansvar som fastställts för myndigheten.

Utvecklingen av samarbetsstrukturer mellan romer och lokala myndigheter har ökat de senaste åren. I Vanda stad har en romsk arbetsgrupp fungerat sedan år 1993. Speciellt den regionala delegationen för romska ärenden i Västra Finland har tagit initiativ och stött tillsättandet av kommunvisa eller målområdesvisa lokala romska arbetsgrupper. Inom Västra Finlands län fungerar för närvarande tretton officiellt tillsatta lokala arbetsgrupper. Erfarenheterna från den regionala delegationen för romska ärenden i Västra Finland har uppmuntrat andra län att ta initiativ för att grunda arbetsgrupper. I drygt 20 kommuner verkade eller höll motsvarande romska arbetsgrupper på att tillsättas år 2009.

Också europeiska erfarenheter visar på behovet att utveckla lokala strukturer för att öka romernas delaktighet. På olika håll i Europa, speciellt i östra Europa, har det grundats lokala nätverk som samarbetsfora för myndigheter och den romska befolkningen eller utnämns facilitatorer som ”kulturförmedlare” och stödpersoner till processer.

2. Att öka romernas deltagande- och påverkningsmöjligheter

Utveckling av växelverkan mellan förvaltningen och romska organisationer, tryggnad av verksamhetsmöjligheterna för romska organisationer samt ordnande av utbildning som stödjer delaktighet skapar förutsättningar för romers delaktighet i samhället. Den romska befolkningen ska uppmuntras till samhälleligt deltagande och påverkningsmöjligheter. Å andra sidan behövs också en inre diskussion som stödjer och motiverar samhällelig aktivitet bland romerna. De romska organisationerna är viktiga aktörer i denna verksamhet.

Romerna har ingen motsvarighet till samernas Sametinget eller Svenska Finlands folkting, som är lagstadgade representationsorgan på nationell nivå. På grund av att antalet romer är litet och att de bor utspridda över hela landet har romerna svårt att få igenom sina egna kandidater i allmänna val, särskilt på riksnivå. I kommunala val har romer kandiderat och en del har

också blivit invalda i kommunfullmäktige. För att öka romernas påverkningsmöjligheter har man bland annat föreslagit utveckling av hörandepraxis både på lokal och på nationell nivå.

En del av de nationella romska organisationerna anser att romernas oavhängiga representation ska förenhetligas i likhet med samerna och landets finlandssvenska minoritet. Trots en individuell kultur och gemensam historia har romerna endast sporadiskt organiserat sig för att driva sina egna frågor och påverka i samhället. De riksomfattande romska organisationerna är huvudsakligen religiösa föreningar och de har en betydande ställning bland romerna. En del av de stora organisationerna är allmännyttiga eller kulturellt orienterade. Därutöver finns lokala romska föreningar med ibland mycket omfattande verksamhet. Deras antal har ökat de senaste åren. Även de första organisationerna för romska kvinnor grundades på 2000-talet. Många romska organisationer har dock varit kortlivade eller endast bedrivit begränsad verksamhet.

Grundandet av paraplyorganisationen Fintiko Romano Forum år 2007 har varit ett stort steg för utvecklingen av de romska organisationernas ömsesidiga samarbete och ökningen av påverkningsmöjligheterna. Paraplyorganisationen förenar de romska organisationerna. Grundandet av organisationen anknyter till europeisk utveckling där Finland varit en aktiv initiativtagare. Suomen Romanifoorumi är nationell landmedlem i Europeiska forumet för romer och resande, som grundades efter flera års förberedelser år 2004. Organisationen fungerar som en självständig internationell organisation i anslutning till Europarådet i Strasbourg. Till Suomen Romanifoorumi hör 13 verksamma romska organisationer, men en del av de riksomfattande organisationerna och lokala föreningarna har inte anslutit sig till paraplyorganisationen. Då Suomen Romanifoorumi grundades hördes romska organisationer i olika län under åren 2006–2007 för att kartlägga de romska organisationerna. I hörandet uppmärksammades bland annat att organisationerna var splittrade, samarbetsförmågan bristfällig och det samhälleliga påverkandet ringa. Det administrativa samarbetet mellan myndigheter och romer som utvecklats väl ansågs ha fördröjt utvecklingen av romernas egna politiska deltagande och medborgarinflytande.

Efter att politikprogrammet för medborgarinverkan, som ingick i regeringsprogrammet, genomförts under åren 2003–2007, har arbetet för att stärka medborgarnas påverkningsmöjligheter fortsatt i Delegationen för medborgarsamhällspolitik, KANE, samt i ministeriernas demokratinätverk. I det demokratipolitiska dokumentet, som är under beredning, har det lyfts fram flera utvecklingsbehov i anknytning till medborgarnas deltagande- och påverkningsmöjligheter. Förslagen anknyter bland annat till att förbättra medborgarsamhällets och medborgarorganisationernas ställning samt demokratiuppföstran och utveckling av förvaltningens metoder för växelverkan och hörandepraxis.

3. Att utveckla den romska politiken och stärka dess verkställande

Även om romernas ställning har förbättrats genom utvecklingen av lagstiftningen och förvaltningsstrukturerna för romska ärenden, har Finland saknat ett genomgripande, målinriktat verksamhetsprogram för romsk politik. Alldeles i slutet av förra årtusendet utarbetades den första genomgripande utredningen på nästan femtio år, Rompolitikens strategi (1999), för att förbättra den romska befolkningens ställning på ett målinriktat sätt. De åtgärder som föreslogs i utredningen har genomförts endast delvis.

Utvecklingen av en romsk strategi på europeisk nivå, som är under arbete, stödjer utvecklingen av en genomgripande romsk politik även i Finland. Utvecklingen av romsk politik förutsät-

ter både att verkställande strukturer stärks, nationella och internationella mål för romsk politik ställs och uppföljningen av genomförandet utvecklas beträffande genomförandet och målsättningarna. Sakkunnsigheten i romska ärenden inom olika förvaltningsområden måste stärkas och den romska befolkningen beaktas såväl inom forskning och i olika utvecklingsprogram som i likabehandlings- och verksamhetsplaner.

Uppföljningen av den romska politikens resultat förutsätter att kunskapsbasen om romerna stärks. Helhetsbilden av romernas socioekonomiska ställning och diskrimineringen mot dem är bristfällig och splittrad. Förbättrandet av kunskapsbasen och utvecklingen av uppföljningen av den romska politiken förutsätter genomförande av särstudier och särskilda utredningar, utveckling av olika enkäter, barometrar och kundresponssystem där romerna beaktas samt beaktande av romerna som en del av övrig forsknings- och utvecklingsverksamhet.

4. Internationellt samarbete i romska frågor

Romsk politik och en förbättring av romernas ställning i Europa har aktualiserats i synnerhet i samband med EU: s utvidgning. I många europeiska länder är antalet romer flerfaldigt större än i Finland. I Europa finns uppskattningsvis cirka 8–12 miljoner romer. Den romska befolkningens socioekonomiska situation är i flera länder betydligt sämre än den övriga befolkningens. Detta har skapat också nya fenomen som exempelvis ett stort antal kringvandrande och tiggande romer inom EU. Romsk politik och ett behov av att skapa gemensamma europeiska och nationella romska strategier har väckts speciellt på 2000-talet. Samarbetsstrukturer har också utvecklats för utveckling och verkställande av romsk politik. På europeisk nivå utgör Europarådet, Europeiska unionen och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, OSSE, centrala samarbetsparter i romska frågor. Finland har också haft ett långvarigt, väletablerat samarbete med Sverige i romska frågor.

Europas äldsta människorättsorganisation och en mellanstatlig europeisk samarbetsorganisation, Europarådet, har verkat för att utveckla romernas sociala likabehandling och mänskliga rättigheter redan under tre decennier som en del av främjandet av mänskliga rättigheter och i synnerhet nationella minoriteternas rättigheter. Europarådet har haft som sin målsättning att medlemsstaterna arbetar på ett övergripande sätt för att förbättra romernas ställning. Enligt Europarådets riktlinjer uppnås varaktiga resultat med långsiktig planering av lösningar och åtgärder för att påverka olika livsområden.

På Europarådets huvudavdelning för social kohesion verkar en egen romsk enhet, Roma and Travellers Division. Verksamhetens rättsliga grunder finns i internationella konventioner för mänskliga rättigheter. Europarådets expertgrupp för romer, MG-S-ROM, där också Finland har sin representant, har sedan 1995 verkat i Europarådet. Expertkommitténs uppgift är bland annat att utforma rapporter och rekommendationer till medlemsstaterna för att förbättra romernas ställning och att uppmuntra internationella aktörer att vara aktiva i romska frågor.

Inom Europeiska unionen har åtgärderna för att utveckla en europeisk romsk politik stärkts, men den administrativa behandlingen och samarbetsformerna för romska ärenden har inte ännu hittat sina former. I Europeiska unionens råd har man tagit upp främjandet av romsk delaktighet och integration som egentliga beslut i december 2007, juni 2008, som hänvisning till dokument i december 2008 och som slutsatser i juni 2009.

För att utveckla romernas eget deltagande och samarbete har EU utvecklat sin verksamhet. Under det franska ordförandeskapet hösten 2008 ordnade Kommissionen det första toppmötet i romska ärenden (Roma Summit). I april 2009 inleddes under det tjeckiska ordförandeskapet ett projekt om romernas deltagande, ”European Platform for Roma Inclusion”. Kommissionen och medlemsländerna har förbundit sig att stärka strukturen och formen i Roma Platform i kommissionen. Avsikten med Roma Platform är att skapa en diskussions- och samarbetsmekanism som möjliggör också romernas deltagande i genomförandet av Europeiska unionens romska politik och att utveckla dialogen mellan medlemsländerna, kommissionen, medborgarorganisationer och experter på romska ärenden.

Inom OSSE stärktes under Finlands ordförandeskap år 2008 aktivt verkställandet av verksamhetsplanen för att förbättra romani- och sintibefolkningens ställning (Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area). En mellanrapport utarbetades om verkställandet av verksamhetsplanen och det ordnades en konferens speciellt för att stärka det lokala genomförandet av programmets målsättningar. OSSE:s ministerkommitté fastställde i december 2008 en resolution om att på nytt stärka verkställandet av den romska verksamhetsplanen och som insatsområde valdes främjandet av romska barns deltagande i småbarnsfostran.

Årtiondet för romernas integrering 2005–2015 (The Decade of Roma Inclusion 2005-2015), som genomförts av internationella organisationer, Världsbanken, privata fonder och enskilda stater, har eftersträvat att förbättra romernas ställning speciellt beträffande utbildning, hälsa, sysselsättning och boende huvudsakligen i Östeuropa. Projektet Roma Decade har också som mål att effektivisera genomförandet av de nationella romska strategierna. Finland har finansierat projektet men är inte medlem i det. Projektet har utvidgats också till andra europeiska länder och det kan bli aktuellt även för Finland att överväga medlemskap i projektet Roma Decade.

Europeiska institutioner och samarbetsstrukturer i romska ärenden.

Staternas samarbetsstrukturer		
Europarådet (CoE)	Europeiska unionen	OSSE
<ul style="list-style-type: none"> • 46 medlemsstater • Avdelningen för social kohe- sion; Enheten för romer och resande • ECRI • Människorättskommissarie • MG-S-ROM, Expertgrupp för romer • <i>Rekommendation för utveck- ling av romska strategier</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Europeiska rådet • Avdelningen för sociala och sysselsättningsfrå- gor • Inofficiella kontaktnätet för experter i romska och sintiärenden • Roma Platform • Stärkande av romernas delaktighet; integrering av icke-diskriminering 	<ul style="list-style-type: none"> • Byrån för demokratiska institutioner och mänskli- ga rättigheter (ODIHR) • Kontaktpunkt för romer och sinti (CPRSI) • Minoritetsombudsmannen • <i>Verksamhetsplan, 2003</i>
Romernas medborgarorganisationer och samarbetsfora		
<ul style="list-style-type: none"> • ERTF – Europeiska forumet för romer och resande • Medlemmar - Roma National Congress (RNC) 	<ul style="list-style-type: none"> • European Roma Rights Center (ERRC) • European Roma Infor- mation Office (ERIO) • Roma Education Fund 	

<ul style="list-style-type: none"> - International Romani Union (IRU) - Internationa Roma Women Network (IRWN) - Forum for European Roma Youth (FERYP) - Free Evangelical Roma Churches (CIMERI) - Gypsies and Travellers Int. Evang. Fellowship – Life and Light (GATIEF) - Nationella representanter - Suomen Romani Foorumi • Partnerskapsavtal med Europarådet 	<ul style="list-style-type: none"> • Open Society – Roma Decade (OSI) • Minority Rights Group (MRG) 	
--	---	--

De romska organisationernas internationella samarbete

I Europa verkar flera romska organisationer och romska samlingsorgan. Det romska europeiska samarbetet fick sin början år 1971 vid romernas första världskonferens i London. Gemensam representation för romer blev en målsättning inom den europeiska romska rörelsen på 1990-talet då internationella organisationer i allt högre grad började uppmärksamma den romska befolkningens svaga ekonomiska ställning och människorättsfrågor.

Finlands president Tarja Halonen tog år 2001 i Europarådets parlamentariska församling ett initiativ till att bilda ett forum för att förena romerna. Finland stödde också på ett avgörande sätt grundandet av paraplyorganisationen Europeiska forumet för romer och resande i anslutning till Europarådet år 2004. Paraplyorganisationen Europeiska forumet för romer och resande (European Roma and Travellers Forum, ERTF) är en internationell paraplyorganisation som representerar nationella romska organisationer i EU: s medlemsländer och i internationella romska organisationer och som verkar i Strasbourg i anslutning till Europarådet. Finland har stött organisationen Europeiska forumet för romer och resandes (European Roma and Travellers Forum, ERTF) verksamhet med årliga bidrag. Landmedlemmarna i Europeiska forumet för romer och resande utgörs av nationella romska paraplyorganisationer samt av internationella romska organisationer och av dem utsedda representanter. Denna samlingsstruktur är avsedd att stärka organiseringen av den romska befolkningen från lokal nivå upp till internationell nivå och för enhetliga romernas representation som minoriteter i sina egna länder och även som en sameuropeisk minoritet.

Förutom aktiv medverkan i Europarådet började Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, OSSE, ordna ett inofficiellt sammanträde för romska ärenden i anslutning till sina årliga möten för Uppföljning och genomförande av den mänskliga dimensionen. Även Europeiska unionen har eftersträvat ett samarbete med medborgarsamhället och att skapa ett forum för att diskutera romska ärenden också medlemsstaterna emellan. Unionen har förbundit sig att främja och följa upp åtgärder för att effektivisera romernas integrering genom att bland annat ordna ett toppmöte i romska frågor vart annat år under ledning av EU: s ordförandeland samt genom att tillsätta en European Roma Inclusion Platform-arbetsgrupp med uppgift att följa upp denna utveckling och försöka finna metoder att för enhetliga verksamhetsmodellerna i medlemsländerna.

Samarbetet i den romska rörelsen är ännu i ett begynnelseskede och det viktigaste har visat sig vara att stärka romernas egen delaktighet, hörande och engagemang i planering, verkställande och uppföljning av integrations- och andra politiska utvecklingsmål som gäller dem själva.

Fri rörlighet och tiggeri

Speciellt EU:s utvidgning år 2004 har visat att EU:s egna riktlinjer behövs för den situation som uppkommit på grund av medellösa EU-medborgarnas rörlighet. Skillnaderna mellan levnadsstandarden och den sociala tryggheten och icke-diskrimineringen i de olika europeiska länderna är så stora att människorna är tvungna att ge sig iväg i hopp om bättre levnadsstandard. Fri rörlighet är i sig inget problem, men den orsakar följder som tillsvidare inte är lösta, som exempelvis ställningen för tiggarna och försäljarna och deras barn både i avrese- och ankomstlandet, eventuellt tvång till tiggeri av utomstående eller familjemedlemmar, hänsynstagande till barns, handikappades och äldre personers ställning och ordnande av social- och hälsovård för personer som saknar europeiskt socialförsäkringskort. I Europeiska unionen och dess medlemsstater ska man aktivt söka lösningar på tiggarnas ställning i Europa som den fattiga befolkningsdel som diskrimineras lättare än andra. Förutom diskrimineringshot på grund av etniskt ursprung har fenomenet att göra med djup fattigdom, avsaknad av utbildning, problem att för tjäna sitt uppehälle, otillräcklig social trygghet och en utsiktslös framtid.

BILAGA 3. Programmets verkställighets -och uppföljningsplan

Om genomförandet av Programmet för romsk politik rapporteras årligen till programmets uppföljningsgrupp. Därutöver följs utvecklingen av programmets genomförande och målsättningar särskilt gällande åtgärder i tabellen nedan.

Riktlinje 1. Öka romska barns deltagande och likabehandling i småbarnsfostran			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Öka deltagande i småbarnsfostran	Främjande av romska barns deltagande i småbarnsfostran och förskoleundervisning blir ett särskilt insatsområde i de aktuella förvaltningsområdenas verksamhetsplaner.	SHM, UVM	Kommunerna
	Öka speciellt de romska barnens deltagande i förskoleundervisningen genom att förbättra informationen till de romska föräldrarna om vikten av förskoleundervisning, bland annat i samband med 3- och 5-årskontrollerna på rådgivningen.	SHM, UVM	THL, UBS Regionalförvaltningen Regionala RONK Kommunerna
Förstärka de romska barnens inlärnings- och skolgångsfärdigheter	De romska barnens särskilda behov tas i beaktande då grunderna för småbarnsfostran förnyas.	SHM	UVM
Stärka de romska barnens kulturella rättigheter	Förutsättningarna för undervisning i romanspråket förbättras genom att producera idé- och undervisningsmaterial på romani för dagvård och förskola för åldersgruppen 0-6 år.	SHM, UVM	THL, UBS
Förstärka verksamhetsformerna för att stödja samarbete och föräldraskap	Rikta stödtjänster till romska familjer i rådgivningsverksamheten och kommunernas familjearbete.	SHM	Regionalförvaltningen Regionala RONK Kommunförbundet Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
	Motivera kommunerna att utnyttja eventuellt statsbidrag för familjearbete för den romska befolkningen och för att anställa yrkeskompetenta familjearbetare med romsk bakgrund.	SHM	Kommunförbundet Regionalförvaltningen Regionala RONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper

Riktlinje 2. Öka de romska barnens och ungdomarnas delaktighet och likabehandling i grundundervisningen och i utbildning på andra stadiet			
Målsättning	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Utveckla verksamheter och samarbetsformer för att stödja skolgången och fullgöra grundskolan	Förbättra lärarnas färdigheter att stödja de romska eleverna genom fortbildning, öka samarbetet mellan hem och skola samt öka informationen till föräldrarna.	UVM	UBS Regionalförvaltningen Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
	Motivera kommunerna att anställa skolgångsbiträden med romsk bakgrund.	UVM	UBS Kommunförbundet Regionala RONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
Utveckla skolornas praxis och metoder för att stödja de romska elevernas inläring	Stödja spridningen och beförhållandet av bra modeller, som utvecklats i utvecklingsprojektet för romska barns grundläggande utbildning, så att de blir riksomfattande praxis i skolväsendet.	UVM, UBS	Kommunförbundet
	Utveckla de romska elevernas studier i den allmänna undervisningen. Studierna stöds genom att utveckla stödundervisningen, studiehandledningen och tjänsterna inom elevvården.	UVM, UBS	Kommunerna THL
Utveckla verksamheter och modeller för att stödja etappmål i utbildningen och övergången från ett skolstadium till ett annat samt stödja de romska ungdomarnas integrering till utbildning på andra stadiet	Motivera de romska ungdomarna genom elevhandledning att delta i planeringen av utbildning på andra stadiet. Stödja de romska eleverna att söka till utbildning på andra stadiet genom att effektivisera också samarbetet mellan grundutbildning samt gymnasier och yrkesutbildning.	UVM	SHM Regionalförvaltningen Kommunerna Läroanstalterna
Öka kunskaperna om den romska kulturen och den romska befolkningens förhållanden i lärarutbildningen och i läromaterialet	Motivera högskolorna att i lärarutbildningen för klasslärare och lärare inom yrkesutbildningen inkludera studier om den romska kulturen och de romska barnens och ungdomarnas värld.	Universitet och högskolor	Romska organisationer
Öka romska barns och ungdomars möjligheter till deltagande och hobbyer	Beakta romska barn och ungdomar vid utarbetandet av kommunala planer för barns och ungdomars välbefinnande och vid planering av åtgärder enligt barnskyddslagen.	SHM	UVM Barnombudsmannen Kommunförbundet Regionala RONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer

Riktlinje 3. Effektivisering av den vuxna romska befolkningens deltagande i yrkesutbildning			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Utreda utbildningsbehovet hos den vuxna romska befolkningen och rikta yrkesutbildningen för romerna så att utbildningen motsvarar både romernas och arbetslivets behov	Genomföra en utredning över den vuxna romska befolkningens utbildningsbehov och utgående från det utveckla förslag till inriktning på och utveckling av yrkesutbildningen.	UVM	UBS ANM
Stödja den vuxna romska befolkningen att söka till examensinriktad utbildning och öka sökandet till densamma	Rikta studiehandledning och studieförberedande utbildning till unga romer för att förstärka deras färdigheter att integrera sig till studiemöjligheter som det allmänna skolsystemet erbjuder och till mångformiga studentgrupper.	UVM	ANM Kommunerna och samkommunerna Utbildningsarrangörerna
	Skapa metoder för att undanröja praktiska hinder för den vuxna romska befolkningen att delta i utbildning. Utnyttja förberedande utbildningsmodeller i de vuxna romernas grundläggande yrkesutbildning och göra utbildningen individuell.	UVM	ANM Samkommunerna Utbildningsarrangörerna
	Utreda möjligheter att utveckla finansieringssystem som motiverar till studier i syfte att förstärka underrepresenterade grupper att delta i utbildning samt motivera kommunerna att använda även preventivt och kompletterande utkomststöd för detta ändamål.	UVM	SHM, ANM Regionalförvaltningen Kommunerna
Utvidga den romska befolkningens yrkesutbildningsalternativ och yrkesmässiga val	Stödja utveckling av läroavtalsutbildning och öka läroavtalsutbildning för romer inom olika uppgifter och yrkesområden inom den privata och offentliga sektorn genom att också utnyttja möjligheten till understödd läroavtalsutbildning.	UVM	ANM Utbildningsarrangörerna

Riktlinje 4. Stödja och främja den romska befolkningens integrering till arbetsmarknaden			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Förstärka romernas integrering på arbetsmarknaden genom att effektivisera arbetsförvaltningens tjänster och multiprofessionellt samarbete	Främja arbetssökande romers möjligheter att delta i arbetskraftspolitisk och yrkesinriktad utbildning genom att förstärka motivationen för utbildning och identifiering av utbildningsbehov med hjälp av TE-byråns interna samarbete (utbildning, rådgivning, yrkesvägledning, övriga orienterande tjänster) och genom att i mån av möjlighet beakta individuella situationer vid stöd till inträde till utbildning.	ANM	TE-centralerna och -byråerna
	Främja de arbetssökande romernas integrering på den öppna arbetsmarknaden genom TE-byråns stödfunktioner så som stöd att söka arbete, arbetslivsträning och lönestöd och genom att informera arbetsgivare om möjligheten att ingå löneunderstödda läroavtal och att använda den s.k. TOPPIS-modellen.	ANM	TE-centralerna och -byråerna
	Utvidga TE-byråernas verksamhet med romska kontaktpersoner och öka utbildningen samt utveckla verksamhetsinnehållet i syfte att stödja utvecklingen av tjänster och stödformer för de romska klienterna.	ANM	TE-centralerna och -byråerna Regionala RONK Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
	Genomföra ett ESF-finansierat pilotprojekt i samarbete med TE-centralerna i syfte att utveckla orienterande tjänster och stödtjänster riktade till romer genom att utbilda stödpersoner med romsk bakgrund för styrprocesser för sysselsättning.	ANM	TE-centralerna Regionala RONK
Utveckla nya sysselsättningsformer för den romska befolkningen och förstärka förutsättningarna för romernas entreprenörskap	Skapa förutsättningar för de romska organisationerna att producera tjänster och sysselsätta romska stödpersoner genom att också utnyttja sysselsättningspolitiskt stöd för organisationerna.	ANM	TE-centralerna Regionala RONK Romska organisationer

	Beakta romerna som potentiella företagare på TE-centralernas och TE-byråernas företagsservice och utveckla rådgivning och utbildning samt stöd-tjänster riktade till romerna om frågor som berör entreprenörskap.	ANM	TE-centralerna Uusyritys-centralerna Romska organisationer
Öka den romska befolkningens kunskaper om arbetslivspraxis samt öka informationen till arbetsgivarna för att motarbeta diskriminering och minska fördomarna	Utarbeta en guide eller nätsidor för den romska befolkningen i arbetsför ålder i syfte att mångsidigt informera om anställningsfrågor och arbetsplats- och arbetslivspraxis.	ANM	RONK Romska organisationer Minoritetsombudsmannen Arbetslivsparterna
	Utreda sätt att genomföra en attitydkampanj i samarbete med arbetsgivar- och företagarorganisationerna i syfte att öka utbudet av arbetsplatser för romer.	ANM, IM	RONK Romska organisationer Arbetslivsparterna
Riktlinje 5. Främja den romska befolkningens välbefinnande och effektivisera social- och hälsovårdstjänsterna till romerna			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Kartlägga den romska befolkningens levnadsförhållanden samt behov och användning av hälso- och välfärdstjänster i olika åldersgrupper och utforma utvecklingsförslag utgående från utredningen	Institutet för hälsa och välfärd (THL) genomför en omfattande undersökning i syfte att utreda den romska befolkningens situation angående levnadsförhållanden, hälsa, välbefinnande och boende samt romernas behov av tjänster. I utredningen beaktas situationen för de olika åldersgrupperna och könen.	SHM	THL, MM
Effektivisera förebyggande av diskriminering och förstärka social- och hälsovårdstjänsterna	Rikta resurser till kommunernas familjearbete och socialarbete för vuxna för den romska befolkningen.	SHM	Kommunförbundet Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
	Utreda vilket regionalt kompetenscentrum inom det sociala området som kunde få i uppgift att som sitt specialområde utveckla social- och hälsovårdstjänster för den romska befolkningen, informera om tjänsterna och utveckla utbildningen för dessa.	SHM	Delegationen för kompetenscentrumverksamhet inom det sociala området Kompetenscentra inom det sociala området RONK
Öka informationen till den romska befolkningen som en del av den förebyggande verksamheten Inom social- och hälsovården	Öka den romska befolkningens och de romska organisationernas kunskaper om social- och hälsovårdstjänsterna och -organisationerna till exempel genom att utveckla nät-	SHM	THL RONK Romska organisationer

	tjänster för den romska befolkningen.		
Riktlinje 6.			
Trygga likabehandling i boendefrågor och minska känslan av otrygghet			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Utveckla likvärdigheten i boendetjänsterna och främja problemlösningar i anslutning till den romska befolkningens boende och boendeförhållanden	Öka tväradministrativt samarbete mellan socialväsendet, bostadsväsendet, skuldrådgivningen och fastighetsbolagen på det kommunala planet och främja god förvaltningssed för att lösa enskilda romska familjers boendeproblem.	MM, ARA	Kommunförbundet Kommunerna Regionala RONK Lokala romska arbetsgrupper
	Utreda möjligheter att starta ett separat, riksomfattande projekt i syfte att lösa romernas boendeproblem och utveckla och sprida goda handlingsmönster.	MM	IM, SHM ARA RONK Minoritetsombudsmannen Kommunförbundet Romska organisationer
	Stödja verksamheter för att främja den romska befolkningens interna icke-diskriminering och likabehandling vid val av bostadsort. Informera om lagstiftningen och förfaringssätten som följer god förvaltningssed och som beaktar de kulturella dragen vid val av de boende.	Minoritetsombudsmannen	MM, ARA RONK Regionala RONK Kommunerna Bostadsmyndigheterna Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
Främja den romska befolkningens likabehandling vid myndighetspraxis för att minska känslan av otrygghet	Fästa uppmärksamhet vid förebyggande av etnisk diskriminering och vardagsrasism i lokala säkerhetsplaner i samarbete med de lokala romerna. Utveckla åtgärder och uppföljning av åtgärder för att undanröja otrygghet som den romska befolkningen upplever.	IM	Regionala RONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper och -organisationer
	Effektivisera inom kriminal- och fängvården genomförandet av de åtgärder som föreslagits av arbetsgruppen som utredde de romska fångarnas situation.	JM	Brottsföljdsverket (RISE)
Riktlinje 7.			
Främja utvecklingen av det romska språket och den romska kulturen			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser

Utveckla undervisningen i och utbildningen av lärare i romanispråket	Utreda möjligheter att ordna undervisning i det romska språket på universitetsnivå på ett ändamålsenligt sätt.	UVM	Focis Romska språknämnden
	Utveckla fortbildningen för lärare i romanispråket.	UVM, UBS	Focis
Utvidga och förstärka undervisningen i det romska språket i grund- och vuxenutbildningen	Förstärka de romska elevernas möjligheter att delta i undervisningen i romanispråket genom att göra bestämmelserna mer flexibla.	UVM, UBS	Kommunerna Kommunförbundet
	Öka produktionen av läromedelsmaterial på romanispråket enligt grunderna i den nationella läroplanen och, som ett långsiktigt mål, producera läromaterial för för- och grundskoleundervisning, gymnasier, yrkesinriktad grundundervisning och vuxenutbildning för romska barn och ungdomar som studerar det romska språket.	UVM, UBS	Focis
Förstärka genomförandet av romernas språkliga rättigheter	Utreda hur den i grundlagen tryggade rätten för romer att upprätthålla och utveckla det egna språket förverkligas inom lagstiftningen på lägre nivå och i dess genomförande.	Justitieministeriet	Focis YLE RONK UBS UVM
	Trygga resurserna för forskning om och språkvård av romanispråket på universitetsnivå.	UVM	Focis
Stödja utvecklingen och synliggörandet av den romska kulturen	Reservera tilläggsfinansiering i statsbudgeten för att främja och presentera romernas konstnärliga verksamhet.	UVM	RONK
	Utreda möjligheterna att grunda ett kulturcentrum för romer.	UVM	RONK Romska organisationer
	Utreda under vilka förutsättningar presentationen av romernas historia och traditioner kunde införlivas som en del av den permanenta verksamheten på något nuvarande museum.	UVM	RONK
Förstärka den romska minoritetens delaktighet och romanispråkets och den romska kulturens synlighet i Rundradions programverksamhet	Förstärka den romska minoritetens synlighet som en del av det finländska samhället i Rundradions programverksamhet. Utveckla informationsverksamheten och produktionen av aktualitetsprogram för romerna	YLE	RONK Regionala RONK

	även på romani-språket. Skapa förfaringsätt för att göra den romska minoriteten hörd i planeringen av YLE: s programproduktion.		
Riktlinje 8.			
Förstärka den romska befolkningens likabehandling och icke-diskriminering			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Främja den romska befolkningens lika möjligheter och likabehandling samt förebygga diskrimineringen mot romerna	Utveckla myndigheternas planering av likabehandling i samarbete med romerna och säkerställa att de utarbetade likabehandlingsplanerna innehåller konkreta åtgärder för att trygga den romska befolkningens lika möjligheter och icke-diskriminering.	IM	Minoritetsombudsmannen Regionala RONK Kommunerna Lokala romska arbetsgrupper
	Motivera myndigheterna att i likabehandlingsplanerna enligt lagen om likabehandling inkludera åtgärder som möjliggör positiv särbehandling i situationer där romerna i regel är i sämre ställning än den övriga befolkningen eller där de är underrepresenterade.	IM	Ministerierna Minoritetsombudsmannen RONK/Regionala RONK Kommunförbundet Kommunerna
Undanröja fördomar mot den romska befolkningen och väcka medvetenhet om romernas situation och den romska kulturen	Genomföra en riksomfattande informationskampanj i syfte att undanröja fördomar mot romerna, för att göra den romska minoriteten synligare och för att stödja genomförandet av programmet för romsk politik.	IM, Progress	YLE Kommunförbundet Regionala RONK Romska organisationer
Ingripa i den flerfaldiga diskrimineringen av den romska befolkningen och i gruppens interna diskriminering	Utveckla åtgärder för att undanröja och hindra flerfaldig diskriminering och öka den romska befolkningens kunskaper om flerfaldig diskriminering och om lagstiftningen angående den.	IM, Uppföljningsgruppen för diskriminering	RONK, Regionala RONK Romska organisationer Minoritetsombudsmannen Jämställdhetsombudsmannen
	Utveckla de romska organisationernas beredskap, kunnande och attitydarbete för att acceptera mångfald bland den romska befolkningen.	IM, RONK	Regionala RONK Lokala romska arbetsgrupper Romska organisationer
Riktlinje 9.			
Utveckla administrativa strukturer för de romska ärendena och förstärka den romska politiken och dess			

fullföljande			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Förstärka de institutionella strukturerna av handläggningen av romska ärenden både på nationell och regional-lokal nivå	Förstärka lokala samarbetsstrukturer mellan myndigheterna och romerna för att öka den romska befolkningens delaktighet genom att främja grundandet av lokala romska arbetsgrupper i de kommuner eller samarbetsområden där romer är bosatta.	SHM, RONK	Regionalförvaltningen Regionala RONK Kommunförbundet Kommunerna
	Se till att det i ministerierna inom centrala förvaltningsområden utses kontaktpersoner som ansvarar för romska ärenden i syfte att förstärka genomförandet och koordineringen av den romska politiken.	UVM, JM, ANM, SHM, IM, UM, MM	Ministerierna RONK
Förstärka fullföljandet av den romska minoritetens rättigheter och samhällsliga påverkningsmöjligheter	Utveckla de romska organisationernas kunskaper och verksamhetsmöjligheter genom att utföra ett pilotprojekt för empowerment i syfte att öka den romska befolkningens påverkningsmöjligheter.	SHM	Justitieministeriet, UVM Delegationen för medborgarsamhällspolitik Romska organisationer
Förstärka förutsättningarna för långsiktig utveckling, långsiktigt genomförande och långsiktig uppföljning av romsk politik	För att främja romernas likabehandling inkluderas i statsbudgeten ett fast anslag (3 miljoner euro) som statsbidrag till kommunerna att användas till utveckling av tjänster, stödformer och samarbetsstrukturer som kompletterar basservicen och som riktas till den romska befolkningen.	SHM	Finansministeriet Regionalförvaltningen, kommunerna
	Inkludera statsrådets principbeslut om verkställandet av Programmet för romsk politik som en del av den kommande regeringens regeringsprogram.	Ministerierna SRK	Partierna RONK

	Skapa tillvägagångssätt för att föra regelbundna ministerpolitiska diskussioner i syfte att skapa riktlinjer för nationella och internationella målsättningar för den romska politiken.	SHM, UM, IM, UVM	RONK
Riktlinje 10.			
Främja deltagande i internationellt samarbete i romska ärenden			
Målområde	Åtgärd	Ansvarig(a) instans(er)	Deltagande instanser
Delta aktivt i utformningen av en europeisk strategi för romer och stärka sakkunskapen inom det internationella samarbetet	Utarbeta en nationell och internationell strategi för romer för Finland där målsättningarna för ett multilateralt internationellt samarbete i romska ärenden fastslås.	UM, RONK	Ministerierna

BILAGA 4: Förteckning över förkortningarna

AKKU	Totalreformen av den yrkesinriktade vuxenutbildningen
RegionalRONK	Regionala delegationer för romska ärenden
ARA	Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet
CEDAW-kommittén	Committee on the Elimination of Discrimination against Women FN: s konvention om avskaffande av all slags diskriminering mot kvinnor
ECRI	The European Commission against Racism and Intolerance Europeiska kommissionen mot rasism och främlingshat
ER	Europarådet
EQUAL	Avsikten med gemenskapsinitiativet EQUAL var att genom internationellt samarbete utveckla nya metoder för att motverka utslagning, diskriminering och bristande jämställdhet i arbetslivet (2000–2006)
ESF	Europeiska socialfonden
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa
EU	Europeiska unionen
EUROSTAT	The Statistical Office of the European Communities EU: s statistikmyndighet, redovisar statistik för medlemsstaterna
FRA	The European Union Agency for Fundamental Rights (Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter)
KANE	Delegationen för medborgarsamhällspolitik
KASTE-programmet	Nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovård. I KASTE-programmet definieras de allmänna utvecklingsmålen samt åtgärderna för social- och hälsovården för åren 2008–2011.
KiVa Skola	Åtgärdsprogram mot mobbning
Focus	Forskningscentralen för de inhemska språken
KM	Kommunikationsministeriet
MG-S-ROM	Committee of Experts on Roma and Travellers (Europarådets expertgrupp för romer)
Kunskapslyftet	Avsikten med Kunskapslyftet är att höja utbildningsnivån huvudsakligen hos den arbetande, vuxna befolkningen. Programmet riktar sig till den vuxna befolkningen med lägst utbildningsnivå.
JM	Justitieministeriet
UBS	Utbildningsstyrelsen
UVM	Undervisningsministeriet
Progress	EU: s gemenskapsprogram för sysselsättning och solidaritet
RISE	Brottspåföljdsverket
ROMAKO-projektet	Arbets- och utbildningsprojekt för den romska befolkningen (1996–1998, 1999–2000, 2001–2002)
RomEqual	Gemenskapsinitiativprogrammet RomEqual utvecklade nya stödformer för utbildning av vuxna romer. Under projektet utbildades romer till skolgångsbiträden som kan stödja romska barn och ungdomar i grundskolan (2004–2007).
RONK	Riksomfattande delegationen för romska ärenden
ROTI-projektet	Romaninuorten tie työelämään-projektet

SATA-kommittén	Kommitté för förberedande av totalreformen av den sociala tryggheten. Målsättningarna för totalreformen av den sociala tryggheten är att det alltid ska vara lönsamt att ta emot ett arbete, att minska fattigdomen och att trygga en tillräcklig minimiutkomst i alla livssituationer.
SKS	Finska litteratursällskapet
IM	Inrikesministeriet
SOKRATES	EU: s utbildningsprogram (1995–1999, 2000–2006)
SHM	Social- och hälsovårdsministeriet
TE-centralen	Arbets- och näringscentralen
ANM	Arbets- och näringsministeriet
TEROKA-projektet	Samarbetsprojekt för att minska de socioekonomiska hälsoskillnaderna
THL	Institutet för hälsa och välfärd
TOPPIS	Yrkesinriktad tilläggsutbildning, sammanslagning av arbetskraftspolitisk utbildning och löneunderstött arbete. Avsikten är att höja yrkeskompetensen hos de långtidsarbetslösa och personer som är svåra att sysselsätta. Kompetensen utvecklas för att motsvara kraven på arbetsmarknaden.
TuRom	TuRom-utbildning (2003–2007)
UM	Utrikesministeriet
UNDP	United Nations Development Programme (Förenta nationernas utvecklingsprogram)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Förenta nationernas utbildnings-, vetenskaps- och kulturorganisation
FM	Finansministeriet
SRK	Statsrådets kansli
YES-projektet	Likabehandling på Första Plats-projektet
FN	Förenta nationerna
YLE	Rundradion, Yleisradio
MM	Miljöministeriet

- 2009:
- 1 Sikiön poikkeavuuksien seulonta. Seulonta-asetuksen täytäntöönpanoa tukevan asiantuntijaryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2754-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2755-1 (PDF)
 - 2 Selvitys EVO-pisteitä tuottaneista terveystieteellisistä julkaisuista vuosilta 2003-2005. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2756-8 (PDF)
 - 3 Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi.
ISBN 978-952-00-2767-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2768-1 (PDF)
 - 4 Raskaan olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen -työryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2769-8 (PDF)
 - 5 Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet 2009.
ISBN 978-952-00-2770-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2771-1 (PDF)
 - 6 Enhetliga grunder för icke-brådskande vård 2009. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2773-5 (PDF)
 - 7 Skenaarioita sosiaalimenoista. Terveystieteellisen edistämisen vaikutukset ja analyysimallin esittely.
ISBN 978-952-00-2774-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2775-9 (PDF)
 - 8 Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma vuodelle 2009. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2776-6 (PDF)
 - 9 Salme Kallinen-Kräkin . Kaste-ohjelman valtakunnallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2008-2011. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2777-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2778-0 (PDF)
 - 10 Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) ehdotus sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen keskeisistä linjauksista. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2779-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2780-3 (PDF)
 - 11 Katja Uosukainen, Hanna-Leena Autio, Minna Leinonen. Tasa-arvosuunnitelmat ja palkkakartoitukset Suomessa 2008. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2781-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2782-7 (PDF)
 - 12 Mikko Wennberg, Olli Oosi, Kaisa Alavuotunki, Sirpa Juutinen, Henrik Pekkala. Sosiaalialan kehittämishankkeen arviointi. Loppuraportti: Tulosten ja vaikutusten arviointi.
ISBN 978-952-00-2793-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2794-0 (PDF)
 - 13 Selvitys ensihoidon ja sairaankuljetuksen kehittämisestä. Sairaankuljetuksen ja ensihoidon kehittämisen ohjausryhmän loppuraportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2795-7 (PDF)

- 14 Tuottava, tuloksellinen ja laadukas työsuojeluvalvonta 2015. Työsuojeluhallinnon resurssityöryhmän raportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2796-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2797-1 (PDF)
- 15 Tupakkapoliittisia lakimuutoksia ja toimia valmisteleavan työryhmän loppu- ja väliraportit. Ehdotukset tupakkalain ja tupakkaverolain muutoksiksi.
ISBN 978-952-00-2806-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2807-7 (PDF)
- 16 Sanna Parrila. Perhepäivähoitohenkilöstön osaamisen kehittäminen. PERHOKE-hankkeen loppuraportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2808-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2809-1 (PDF)
- 17 Vaihtoehtohoitojen sääntelytarve. Vaihtoehtohoitoja koskevan lainsäädännön tarpeita selvittäneen työryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2810-7 (PDF)
- 18 Kosteusvauriot työpaikoilla. Kosteusvauriotyöryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2811-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2812-1 (PDF)
- 19 Hannu Jokiluoma, Hannele Jurvelius. Työsuojelupiirien tuottavuusryhmän loppuraportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2813-8 (nid.)
ISBN 978-952-00-2814-5 (PDF)
- 20 Plan för mentalvårds- och missbruksarbete. Förslag av arbetsgruppen Mieli 2009 för att utveckla mentalvårds- och missbruksarbete fram till år 2015. (Endast på webben)
ISBN 978-952-00-2819-0 (PDF)
- 21 Huumausainepolitiikan kertomus v. 2008 valtioneuvostolle. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2820-6 (PDF)
- 22 Toivo Niskanen, Hannu Kallio, Paula Naumanen, Jouni Lehtelä, Mika Lauhamo, Jorma Lappalainen, Jarmo Sillanpää, Erkki Nykyri, Antti Zitting, Matti Hakkola. Riskinarviointia koskevien työturvallisuus- ja työterveyssäännösten vaikuttavuus.
ISBN 978-952-00-2821-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2822-0 (PDF)
- 23 Salme Kallinen-Kräkin. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma Kaste 2008-2011. Hankeavustusopas. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2823-7 (PDF)
- 24 Neuvonta- ja palveluverkosto ikääntyneiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäjänä. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2833-6 (PDF)
- 25 Simone Ghislandi, Joni Hokkanen, Aki Kangasharju, Ismo Linnosmaa, Matteo Galizzi, Marisa Miraldo, Hannu Valtonen. Reference pricing in Finnish pharmaceutical markets. Pre-policy evaluation. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2835-0 (PDF)
- 26 Nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovården (KASTE) 2008-2011. Handbok om projektunderstöd. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2836-7 (PDF)

- 27 Göran Bondjers, Paulien Bongers, Marilyn Fingerhut, Timo Kauppinen, Stavroula Leka, Paul Schulte, Vappu Taipale, Hannu Uusitalo. Meeting future needs of Finnish working life through a healthy workforce. 2009 international evaluation of the Finnish Institute of Occupational Health.
ISBN 978-952-00-2837-4 (pb)
ISBN 978-952-00-2838-1 (PDF)
- 28 Varhaiskasvatuksen uudistamisen linjauksia. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2847-3 (nid.)
ISBN 978-952-00-2848-0 (PDF)
- 29 Esitys varhaiskasvatusalan koulutuksen valtakunnalliseksi arvioimiseksi. Varhaiskasvatuksen koulutusten arvioinnin valmisteluryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2851-0 (PDF)
- 30 Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2852-7 (PDF)
- 31 Oikeuslääkinnän organisointia Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa selvittävän työryhmän väliraportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2853-4 (PDF)
- 32 Arvo Myllymäki. Eläketurvakeskusta koskevan sääntelyn uudistamistarpeiden selvittäminen. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2859-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2860-2 (PDF)
- 33 Evankelis-luterilaisen kirkon eläkejärjestelmän uudistamistyöryhmän mietintö. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2861-9 (PDF)
- 34 Oppilas- ja opiskelijahuoltotyöryhmän toimenpide-ehdotukset. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2868-8 (PDF)
- 35 Poronhoitajien sijaisapukokeilu. Poronhoitajien sijaisapukokeilua valmistelleen työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2869-5 (PDF)
- 36 Rådgivnings- och servicenätverk för att främja äldre personers välfärd och hälsa. En förkortad version av rapporten. (Endast på webben)
ISBN 978-952-00-2875-6 (PDF)
- 37 Tavoitteena tasa-arvo. Keskustelua rajat ylittävästä prostituutiosta. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2882-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2883-1 (PDF)
- 38 Potilasturvallisuuden edistämisen ohjausryhmä ja työvaliokunnat edistävät potilasturvallisuutta. Ohjausryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2884-8 (PDF)
- 39 Yrittäjien sosiaaliturvan kehittäminen. Yrittäjät 2009 -työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2885-5 (PDF)
- 40 Sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnon alan laboratoriotoimintaa selvittävän työryhmän raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2886-2 (PDF)
- 41 Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. Työryhmän muistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2889-3 (PDF)

- 42 Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2008. Nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland. Verksamhetsberättelse 2008. The National Board of Inter-Country Adoption Affairs. Annual Report 2008. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2890-9 (nid.)
ISBN 978-952-00-2891-6 (PDF) (fin)
ISBN 978-952-00-2892-3 (PDF) (swe)
ISBN 978-952-00-2893-0 (PDF) (eng)
- 43 Sukupuolisilmäläsit käyttöön! Loppuraportti.
ISBN 978-952-00-2870-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2871-8 (PDF)
- 44 Joukkoruokailun kehittäminen Suomessa. Joukkoruokailun seuranta- ja kehittämistyöryhmän toimenpidesuositus. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2894-7 (PDF)
- 45 Kaisa Jaakkola, Pekka Huuhtanen, Irja Kandolin. Psykososiaalisten työolojen kehitys vuosina 1997-2008.
ISBN 978-952-00-2895-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2896-1 (PDF)
- 46 Toimiva terveyskeskus. Toimeenpanosuunnitelma. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2899-2 (PDF)
- 47 Nuorten terveystapatutkimus 2009. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2009. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2902-9 (PDF)
- 48 Suomen romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän esitys. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2911-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2912-8 (PDF)
- 49 Opiskeluterveydenhuollon kustannukset ja järjestämistapaehdotukset. Työryhmämuistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2917-3 (PDF)
- 50 Taina Riski. Naisiin kohdistuva väkivalta ja tasa-arvopolitiikka. Tasa-arvoselonteon taustaselvitys.
ISBN 978-952-00-2930-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2931-9 (PDF)
- 51 Kristiina Brunila. Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa.
ISBN 978-952-00-2932-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2933-3 (PDF)
- 52 Heli Kuusi, Ritva Jakku-Sihvonen, Marika Koramo. Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo.
ISBN 978-952-00-2934-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2935-7 (PDF)
- 53 Raija Julkunen. Työelämän tasa-arvopolitiikka.
ISBN 978-952-00-2924-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2925-8 (PDF)
- 54 Anne-Maria Holli, Marjo Rantala. Tasa-arvoviranomaisten institutionaalinen asema.
ISBN 978-952-00-2926-5 (nid.)
ISBN 978-952-00-2927-2 (PDF)
- 55 Johanna Lammi-Taskula, Minna Salmi, Sanna Parrukoski. Työ, perhe ja tasa-arvo.
ISBN 978-952-00-2928-9 (nid.)
ISBN 978-952-00-2929-6 (PDF)

- 56 Sosiaali- ja terveysministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2011-2014. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2940-1 (PDF)
- 57
- 58 Lasten ja nuorten tupakoimattomuuden edistäminen – yhteinen vastuumme
ISBN 978-952-00-2905-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2906-7 (PDF)
- 59 Terveysturvallisuuden kehittäminen. Työryhmämuistio. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2948-7 (PDF)
- 60 Vakiintumisen vuodet. Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnan toimintakausi 2006-2009. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2949-4 (PDF)
- 61 Rauno Ihalainen, Pekka Rissanen. Kuntoutuslaitos selvitys 2009. Kuntoutuslaitosten tila ja selvitysmiesten ehdotukset kuntoutuslaitostoiminnan kehittämiseksi. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2950-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2951-7 (PDF)
- 62 Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) ehdotukset sosiaaliturvan uudistamiseksi. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2952-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2953-1 (PDF)
- 63 Simo Pokki. Päivähoitopalvelun valinnanvapauden lisääminen kuntarajat ylittämällä. Selvityshenkilön raportti. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2954-8 (PDF)
- 64 Politisk program för romerna i Finland. (Vain verkossa)
ISBN 978-952-00-2966-1 (PDF)